

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Michaela Ondráčková

Vincenc z Valdštejna (1731–1797) aneb Chvála průměrnosti

Vincenz von Waldstein (1731–1797) or The Praise of Mediocrity

Praha 2024

Vedoucí práce: doc. Mgr. Daniela Tinková, Ph.D.

Ráda bych touto cestou poděkovala paní doc. Mgr. Daniele Tinkové, Ph.D za cenné rady, připomínky a čas, který mi věnovala při zpracování této diplomové práce.

Zároveň chci poděkovat zaměstnancům Státního zámku Mnichovo Hradiště, jmenovitě Bc. Janě Baťkové, a rovněž pracovníkům badatelny Státního oblastního archivu v Praze za jejich vstřícnost a ochotu pomoci mi v průběhu mého výzkumu. Mé díky patří rovněž PhDr. Ladislavu Futterovi za konzultaci s překlady z německého a francouzského jazyka. V neposlední řadě poděkování patří rodině i všem nejbližším za podporu během celého studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne: 15. května 2024

Michaela Ondráčková

Abstrakt (česky)

Diplomová práce se zaměřuje na různé aspekty života Vincence z Valdštejna. Poukazuje na běžný život šlechtice, žijícího ve druhé polovině 18. století, na vymezení jeho sociálních interakcí ve veřejné i soukromé sféře, přihlíží k jeho závazkům v rámci rodinné tradice i jeho vlastním osobním zájmům. Práce se zabývá rovněž rolí šlechtice jako majitele panství, s čímž se pojí také stručný nástin plnění vrchnostenských povinností, fungování patrimoniální správy, výběru vrchnostenských úředníků i nutnost různorodých řešení špatné finanční situace.

Klíčová slova (česky)

šlechtic, panství, podnikání, umění, osvícenství, zadlužení, náboženství, Vincenc z Valdštejna, šlechtické rody, každodennost, společenské vrstvy, 18. století

Abstract (in English)

This diploma thesis focuses on various aspects of the life of Vincenz von Waldstein. It is supposed to shed light on the daily life of a nobleman living in the second half of the 18th century, circumscribe his social interactions in both public and private sphere. Also, it should consider his obligations within the framework of family tradition and the subject of his own interests. The role of the nobleman as the owner of the estate will be taken into account as an important part of the thesis, along with all that what is associated with it including a brief outline of the fulfilment of the aristocratic duties, the functioning of the patrimonial administration, the process of selection of high-ranking officials and also the necessity of dealing with the bad financial situation in various ways.

Key words (in English)

nobleman, estate, business, art, Enlightenment, debt, religion, noble families, everyday life, social stratification, Vincenz von Waldstein, 18th century

Obsah

Obsah	5
1. Úvod.....	7
2. Bádání a přehled zdrojů	10
3. Osobní a rodinné záležitosti	19
4. Rodová reprezentace	32
5. Umění a vlastní zájmy.....	41
6. Správa panství.....	50
7. Podnikání	68
8. Duchovní život.....	80
9. Závěr	92
10. Seznam pramenů a literatury.....	95
10.1 Archivní zdroje	95
10.2 Vydané prameny	95
10.3 Citovaná literatura.....	96
10.4 Internetové zdroje	103
11. Seznam zkratk	104
12. Seznam příloh	105
Přílohy.....	I
Příloha 1	I
Příloha 2	II
Příloha 3	III
Příloha 4	IV
Příloha 5	V
Příloha 6	VI
Příloha 7	VII
Příloha 8	VIII
Příloha 9	IX

Příloha 10	X
Příloha 11	XI
Příloha 12	XII
Příloha 13	XIII
Příloha 14	XIV
Příloha 15	XV
Příloha 16	XVI
Příloha 17	XVII

1. ÚVOD

Otevřené brány památek lákají nejen v letních měsících řadu návštěvníků. Zámek se pro ně může stát místem poznání, odpočinku, krátkou zastávkou či jen záchranou rodinné pohody během deštivých dní.

Při procházení chodbami a pokoji mnichovohradištského zámku se můžeme několikrát setkat s portrétem šlechtice, který řadě z nás utkví v paměti snad jen kvůli neobvyklému vzhledu. Je to jeho přivřené pravé oko, co tohoto muže, Vincence z Valdštejna, odlišuje od řady dalších osob, jejichž jména a tváře po čase začnou splývat dohromady.

Čím jiným by také mohl návštěvníka zaujmout? Nejedná se o nikterak významného člena svého rodu, hodného paměti, o někoho, kdo by získal velké úspěchy na válečném poli, dosáhl závratné kariéry jako diplomat, úředník, vědec či církevní hodnostář. Jeho jméno nebude v dějinách rodu ani velebeno ani zatracováno.

Na první pohled se skutečně může zdát, že nám osobnost Vincence z Valdštejna nemůže nic nabídnout. Na druhý pohled může jeho život přispět řadou zajímavých informací, které snad umožní pochopit běžný život a myšlenkové horizonty šlechtice žijícího ve druhé polovině 18. století. Možná jeho životopis nebude příliš odlišný od biografii jeho vrstevníků, ale ve své obyčejnosti a všednosti bude ukryt příběh přínosný nejen pro dějiny rodu, ale také regionu, hospodářství, kultury a každodennosti.

V průběhu svého života se Vincenc z Valdštejna, jako všichni lidé, musel vypořádat s řadou překážek, které nemohl vlastní vůlí příliš ovlivnit. Jeho panství byla příčiněním jeho předků zatížena značnými dluhy, nepřítelivou hospodářskou situací ještě více zhoršovala dlouhá období válek, přírodní katastrofy a s nimi spojené hladomory způsobené neúrodou a následné epidemie postihující lidi i dobytek. Představa o správném fungování světa, kterou Vincenc načerpal ze svého okolí, výchovy a zažitých tradic, byla postupně rozbíjena vlivem politických reforem, nejzřetelněji snad v případě robotního a tolerančního patentu, státními zásahy do fungování patrimoniální správy a ohrožována selskými povstáními.

Šlechtic žijící ve druhé polovině 18. století stál na pomyslném rozhraní starého a nového. Vnímání širě světa a vědomostní obzory byly také pochopitelně mnohem širší a obsáhlejší u příslušníků aristokracie než v případě venkovského obyvatelstva i většiny měšťanů, překračovaly důvěrně známé prostředí vlastních panství. Jejich zraky sledovaly politické události z různých koutů monarchie, kontinentu i vzdálených krajin. Aristokratům nebyl odepírán přístup ke vzdělání, bylo jim umožněno rozvíjet schopnosti na vědeckém poli či

vědu podporovat například formou zakládání učených společností. Mohli být nositeli osvíceneckých idejí a uplatňovat nové poznatky v praxi na svých panstvích, a tím zároveň zlepšovat životní úroveň svých poddaných. Sice i oni byli svazováni řadou společenských pravidel s ohledem na svůj společenský status a příslušnost k rodu či rodině, stejně tak ale mohla být jejich vlastní reprezentace stvrzující sociální status i příjemnou povinností spojenou s návštěvou divadelních představení, s pořádáním hudebních produkcí a dalšími společenskými událostmi.

Do jaké míry je člověk svébytnou osobností se samostatným uvažováním, kterému je umožněno řídit si svůj osud vlastními rozhodnutími? Nebo je spíše člověk vystaven na pospas vnějším vlivům, historickým událostem a jeho mysl není schopna překročit rámec vlastních omezení?

Již pro řadu předchozích badatelů představoval Vincenc z Valdštejna zajímavou osobnost hodnou pozornosti. Žádný z nich se nevěnoval jeho osobě v plném rozsahu, ale pouze vybraným aspektům jeho života a jednotlivým událostem, které však postupem času mohly nabýt zcela protichůdných významů. Jaká je hranice historikova poznání a možností jeho vlastní interpretace? Je vůbec možné zabránit přenášení vlastních myšlenek a zkušeností do naší představy o minulosti a vyhnout se hledání motivů v chování zkoumané osoby na základě motivů vlastních?

Ani následující práce se nesnaží předložit čtenáři podrobnou biografii Vincence z Valdštejna, ale jejím záměrem je přesto pokusit se vytvořit ucelenější představu o jeho životě. Celkový obraz jeho života je vytvořen z několika vzájemně se překrývajících částí, jež mapují společenské role, které byly Vincencovi již předem přiděleny či si je sám vybral. Šest kapitol představuje šest společenských rolí, šest témat historického bádání, šest možností interpretace a komparace zmíněných skutečností.

Při posuzování soukromého života Vincence z Valdštejna je nutné mít na paměti, že i privátní sféra byla ovlivněna dobovými konvencemi, které určovaly pravidla chování mezi členy rodiny, povinnosti mezi manžely a formy projevů úcty dětí k rodičům. Zde Vincenc vystupuje v té nejintimnější rovině v pozici syna, manžela a otce. V okruhu rodiny a přátel jsou formulovány jeho myšlenky, získává zkušenosti a je nucen se vypořádávat s nástrahami mezilidských vztahů. Mohou dobové konvence mít výraznější vliv na běžné lidské prožívání a vzájemné vztahy? Jak vyplnit prázdná místa v životopise, když se nedostává pramenů či jiných informací?

V další rovině je soukromí vystřídáno veřejnou reprezentací: Vincenc je nucen dostát úloze šlechtice a dbát o udržení dobrého jména rodu, dostát závazkům ke svým předkům a uchovat dobrou paměť rodu i majetkové državy pro své potomky. Bez ohledu na své vlastní preference je povinován se alespoň částečně zapojit do společenského života. Vnímání jeho vlastní hodnoty by mohlo být také podpořeno získáním nejrůznějších hodností či ocenění. Může šlechtic postavit své vlastní zájmy nad zájmy svého rodu a společnosti? Jak důležitá je historická a rodová paměť a její interpretace pro takového člena stavovské obce?

Snad i on sám sebe chtěl prezentovat jako velkého milovníka a znalce umění a v tomto ohledu chtít být i nejčastěji připomínán. Kromě hudby a divadla se také zajímal i o další společenské novinky. Jaký vliv má doba a společnost na formulování osobních zálib jednotlivce?

Pro své poddané vystupuje Vincenc v roli vrchnosti, která může představovat autoritu, ale také naopak symbol útlaku. Na druhou stranu i vrchnost může na své poddané pohlížet dvojnásobným způsobem, tedy jako na bezplatnou pracovní sílu povinovanou poslušností nebo jako na spoluúčastníky hospodářského úsilí a prosperity panství. Je lepší držet se starých osvědčených hospodářských postupů, nebo je naopak výhodnější nebát se nových experimentů a umožnit poddaným větší autonomii v rozhodování? Je pro šlechtice potřebné získat hospodářské znalosti, aby se mohl sám věnovat řízení panství a jeho kontrole, či je vhodnější najmout odborníky z praxe a ponechat správu panství na jejich úsudku?

Spíše z donucení, pro nedostatek finančních prostředků vstupuje Vincenc také do nové role podnikatele. Jeho špatná finanční situace, potřeba splácet pohledávky s vysokými úroky, ale zároveň i nutnost disponovat financemi tak ovlivňuje veškeré další aspekty jeho života. Je však vidina úspěchu v podnikání skutečně samozřejmá? Jsou podnikatelské počiny výrazem jeho vlastního odhodlání uplatnit své schopnosti či jen zoufalým pokusem získat potřebné prostředky? Mohl Vincenc sám sebe pokládat za podnikatele, který umí předvídat riziko, vyhledávat nové investice a aktivně řídit svůj podnik?

Neodmyslitelnou součástí mentálního horizontu člověka v 18. století byla také víra, ať už v jakékoli podobě či intenzitě. Křesťanství formovalo představy lidí o uspořádání světa a vštěpovalo jim základy morálky. Vincenc měl jako představitel vrchnosti patronátní právo ke kostelům na svých panstvích. Jak najít střední cestu mezi nově objevenou bezbožností a přílišnou náboženskou horlivostí? Kde mohl získat finance na podporu svěřených institucí, aby se zároveň nemusel sám omezovat?

A je vůbec možné pokusit se na výše zmíněné otázky jednoznačně odpovědět?

2. BĀDÁNĪ A PŘEHLED ZDROJŮ

Vincenc z Valdštejna stál po dlouhou dobu spíše na okraji historického bádání. Absenci soustředěného zájmu o tuto osobu lze snad nejlépe ilustrovat neshodami v určení jeho základních životních dat (viz níže). Jeho jméno je tak spíše okrajově zmiňováno v literatuře rozličného zaměření, kterou můžeme rozčlenit do několika tematických celků. Ty zahrnují samotný rod Valdštejnů, kulturní záležitosti s přesahem do dalších vědních oborů, monografie věnující se městům na valdštejnských panstvích až po přehledové práce spadající do oboru hospodářských dějin.

Stěžejní prací, která jako první souvisle představuje život hraběte, je článek od Heleny Průškové s názvem *Hrabě Vincenc z Valdštejna*, vydaný v roce 2013 ve vlastivědném časopisu *Od Ještěda k Troskám*.¹ Čtenář je na několika stránkách seznámen s hlavními událostmi jeho života, které je možné brát i jako inspiraci k dalšímu bádání. Za nosnou myšlenku článku lze pokládat spíše popis otevření a průběhu průzkumu Valdštejnovy hrobky. Překvapivým vyústěním článku je skutečnost, že hrobka byla nalezená prázdná.

Z kategorie prací z regionálních dějin stojí za pozornost také práce Jany Bečkové *Valdštejnové a Třebíč*.² V ní je však Vincenc zmíněn pouze okrajově.

Více informací ke zkoumané osobě, obohacení a rozvedení tématu a představení i dalších příslušníků valdštejnského rodu přináší kniha Petry Načeradské *Po stopách Valdštejnů*,³ která vznikla pod záštitou Národního památkového ústavu. Autorčiným záměrem bylo představit dějiny rodu Valdštejnů populárně-naučnou formou tak, aby výsledná práce mohla zaujmout laické čtenáře. Text tudíž není opatřen poznámkovým aparátem, a proto není možné ověřit si důvěryhodnost řady zcela nových informací. Využití této knihy v rovině vědeckého bádání je možná diskutabilní, avšak ve výčtu literatury k tématu ji nelze opomenout. Výrazně nad rámec populárně-naučných či úzce regionálně zaměřených vlastivědných prací bádání o valdštejnském rodu povznesla práce *Barokní Valdštejnové v Čechách* od Jiřího Hrbka.⁴ Samotný obsah knihy chronologicky předchází sledovanému období. Umožňuje tak lepší pochopení okolností týkajících se předků Vincence z Valdštejna, především života jeho rodičů. Kniha se však stala důležitým, metodologicky podnětným zdrojem pro celou tuto práci.

¹ Helena PRŮŠKOVÁ, *Hrabě Vincenc z Valdštejna*, *Od Ještěda k Troskám* 20, 2013, č. 2, s. 137–141.

² Jana BEČKOVÁ, *Valdštejnové a Třebíč 1613–1945*, Třebíč 2008.

³ Petra NAČERADSKÁ, *Po stopách Valdštejnů*, Praha 2020.

⁴ Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách*, Praha 2013.

Tyto příspěvky Vincencovu životopisu mohou být konfrontovány s díly, která nastiňují obecný kontext života české aristokracie ve druhé polovině 18. století. O obecné uvedení do problematiky šlechtické kultury, dobových konvencí a společenského života se postarala především práce Ivo Cermana *Šlechtická kultura v 18. století*.⁵ Týž autor se podílel na monografii *Tváře osvícenství*.⁶ Komparace životních osudů dalších šlechticů nabízí otázku, zda byl Valdštejn skutečně „osvíceným“ šlechticem.

Dostupná literatura nám může pomoci lépe pochopit situace a stanoviska vrchnosti, ale také poddaných. Na období mezi lety 1680–1740 své bádání zaměřil Jiří Mikulec,⁷ který srozumitelně vysvětluje myšlenkové vzorce vrchnosti ve vztahu k poddaným a je pravděpodobné, že řada zmíněných postav by nebyla cizí ani českým šlechticům ve druhé polovině 18. století. Postoje poddaných jsou znázorněny v díle Františka Kutnara *Cesta selského lidu ke svobodě*.⁸ V této souvislosti je vhodné zmínit také Josefa Petráně, který se věnoval otázce selských povstání a své poznatky shrnul v knize *Nevolnické povstání 1775*,⁹ kde je částečně demonstrována i situace na valdštejnských panstvích. Inspiraci k uchopení této problematiky a také podněty k zamyšlení přináší kniha Alice Velkové *Krutá vrchnost, ubozí poddaní*.¹⁰ Na příkladu panství Štáhlavy rozvíjí téma vztahů vrchnosti a poddaných v mnoha rovinách a umožňuje lépe pochopit složitý vztah panující mezi oběma stranami.

Další práce se pak soustředí na vybrané aspekty ze života a působení Vincence z Valdštejna. Ten byl často označován jako velký milovník umění. Záslouhou Evy Mikanové vzniklo několik odborných studií, které pomáhají snáze pochopit nejen samotný rozsah jeho vlastních hudebních aktivit, ale přibližují také hudební život na valdštejnských panstvích ve druhé polovině 18. století.¹¹ Okrajově je zmíněna i role Vincence z Valdštejna jako mecenáše umění v práci Daniela Freemana,¹² popisující vzájemné vztahy mezi Valdštejnem a hudebním skladatelem Josefem Myslivečkem. Za přínosný pokládáme článek Moniky Benčové s názvem *Návrhy šlechtických divadelních scén v 18. století ve světle nových informací*,¹³ v němž inovativním způsobem nahlíží na vznik zámeckého divadla v Mnichově Hradiště.

⁵ Ivo CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století*, Praha 2011.

⁶ Ivo CERMAN – Michal KONEČNÝ, *Tváře osvícenství*, Kroměříž 2021.

⁷ Jiří MIKULEC, *Poddanská otázka v barokních Čechách*, Praha 1993.

⁸ František KUTNAR, *Cesta selského lidu k svobodě*, Praha 1948.

⁹ Josef PETRÁŇ, *Nevolnické povstání 1775. Prolegomena edice pramenů*, Praha 1972.

¹⁰ Alice VELKOVÁ, *Krutá vrchnost, ubozí poddaní? Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*, Praha 2009.

¹¹ Eva MIKANOVA, *Hudba na valdštejnských panstvích v 18. století*, Studie muzea Kroměřížska 91, Kroměříž – Brno 1991, s. 32–35.

¹² Daniel E. FREEMAN, *Josef Mysliveček*, Praha 2022.

¹³ Monika BENČOVÁ, *Návrhy šlechtických divadelních scén z 18. století ve světle nových informací*, Z Českého ráje a Podkrkonoší 32, Semily – Jičín 2019, s. 43–69.

Obecněji zaměřeným podkladem pro bádání o Valdštejnových aktivitách spojených s divadelní produkcí a zřizováním soukromých divadel pak může být publikace *Zámecká divadla rodu Valdštejnů v Čechách a na Moravě*.¹⁴

Jméno Vincence z Valdštejna je také často zmiňováno v souvislosti s převozem ostatků Albrechta z Valdštejna z kartuziánského kláštera ve Valdčicích do Mnichova Hradiště. Této události, jež měla mimořádný význam pro celý rod Valdštejnů, se podrobně věnuje Milan Svoboda.¹⁵ Jeho zásluhou je pečlivě a podrobně popsána i předcházející situace, která nakonec vyústila již v pořadí třetí a dosud poslední pohřeb slavného, ač také kontroverzního generalissima. Autor se navíc ve své studii, nesoucí příznačný název *Mnichovo Hradiště 1785: Poslední pohřeb Albrechta z Valdštejna jako pozdně barokní funerální festivity?*, inovativně táže, zda bylo jednání a zájmy hraběte skutečně natolik ovlivněno osvícenským myšlením, jak mu bývá často přisuzováno. Ze starší literatury, jež se věnovala témuž tématu, lze zmínit práci Jiřího Matiegky, Jiřího Malého a Josefa Bergla *Tělesná povaha Albrechta z Valdštejna a jeho první choti Lukrecie Nekšovy z Landeku*¹⁶, Na několika málo stránkách se jim podařilo velmi srozumitelně shrnout základní údaje týkající se života a smrti Albrechta z Valdštejna a také osudu jeho ostatků.

Třetím tematickým okruhem, v jehož souvislosti bývá Vincenc z Valdštejna v odborné literatuře zmiňován, je jeho hospodářská politika. Za materiálově nejpřínosnější zdroj této diplomové práce lze zmínit výzkum Jiřího Berana, který se v průběhu 60. let 20. století podrobně věnoval problematice hospodaření na Valdštejnských panstvích. Jeho práce byla ve značné míře podložena archivními prameny, především účetními knihami. Své poznatky doplnil i citacemi z dopisů vrchnostenských úředníků, obsahujících zprávy o aktuální situaci na panství. Podařilo se mu vytvořit přehled o vývoji poměrů na jednotlivých valdštejnských panstvích v průběhu 18. století. Přihlédnuto bylo rovněž k pokusům, díky kterým se měla zlepšit dosavadní špatná finanční situace panství i celé hraběcí rodiny. Výsledky svého výzkumu Beran publikoval nejprve roku 1959 ve studii *Mnichovohradištské panství v 80. letech 18. století*.¹⁷ Na toto téma navázal roku 1961 studií *O pronájmu půdy v Čechách*

¹⁴ Pavla PEŠKOVÁ, *Zámecká divadla rodu Valdštejnů v Čechách a na Moravě*, Brno 2006.

¹⁵ Milan SVOBODA, *Mnichovo Hradiště 1785: Poslední pohřeb Albrechta z Valdštejna, jako pozdně barokní funerální festivity?*, in: Eliška Fučíková – Ladislav Čepička (edd.), *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?*, Praha 2007, s. 379–384.

¹⁶ Jindřich MATIEGKA – Jiří, MALÝ – Josef, BERGL, *Tělesná povaha Albrechta z Valdštejna, vévody frýdlantského a jeho první choti Lukrecie Nekšovy z Landeku*, Praha 1934.

¹⁷ Jiří BERAN, *Mnichovohradištské panství v osmdesátých letech 18. století*, Sborník Severočeského muzea. Historia 2, Liberec 1959, s. 171–187.

v druhé polovině 18. století,¹⁸ kde bylo užito příkladu Vincence z Valdštejna ke komparaci s obdobnými situacemi i na jiných panstvích.

Vincenc z Valdštejna se celý život potýkal s finančními problémy a za vhodné řešení finanční nouze pokládal podnikání. Přední místo v bádání o šlechtickém podnikání v 18. století zaujímá dílo Arnošta Klímy *Manufakturní období v Čechách*,¹⁹ které je metodologicky již poněkud zastaralé, ale faktograficky velmi bohaté. Lze ho pokládat také za stěžejní dílo pro studium témat spojených s dětskou manufakturou v Bělé pod Bezdězem. Jednalo se o nejviditelnější projekt, jakého se Vincenc v rámci svých podnikatelských aktivit účastnil. Zmíněná kapitola o dětské manufaktuře byla sepsána na základě studia archivních pramenů a lze ji pokládat za komplexní a přehledné zpracování tématu.

Na manufakturu byla zaměřena pozornost Michaely Markové, která tak navázala na svůj předchozí výzkum, jenž se stal podkladem pro její diplomovou práci.²⁰ Podnikatelským aktivitám v regionu Mnichovohradištska a Mladoboleslavsku věnoval svůj zájem Luděk Beneš,²¹ který zmiňuje nejen podniky na valdštejnských panstvích, ale nabízí rovněž ke srovnání podnikatelskou činnost na okolních panstvích.

Stejně jako v případě perspektivy „Adelsforschung“, tedy reprezentace šlechtice coby šlechtice a jeho sociální pozice v realitě druhé poloviny 18. století, je možné i v případě Vincencových hospodářských aktivit dílčí výzkum konfrontovat s obecněji zaměřenými pracemi. Obecně lze konstatovat, že otázky hospodaření a zemědělských reforem se věnují především starší práce, které však mohou být nadále velmi přínosné. Příkladem může být kniha Josefa Kazimoura z roku 1921 *K dějinám dělení velkostatků v 18. století*.²² Z novějších prací lze k orientaci v problematice dějin hospodářství využít přehledovou práci *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*.²³ Základní představu o dějinách nejen šlechtického podnikání přináší Otakar Mrázek v knize *Vývoj průmyslu v českých zemích*²⁴ a v podobném duchu, avšak mnohem podrobněji, se tématu věnuje také kniha *Dějiny hospodářství v českých*

¹⁸ Jiří BERAN, *O pronájmu půdy v Čechách ve druhé polovině 18. století*, Sborník historický 8, Praha 1961, s. 235–279.

¹⁹ Arnošt KLÍMA, *Manufakturní období v Čechách*, Praha 1955.

²⁰ Michaela MARKOVÁ – Karel NOVOTNÝ, *Vychovatelna nebo manufakturní, pak pracovní dům v Bělé pod Bezdězem (1763–1789) (některé aspekty chudinství v novověku)*, Praha 1998.

²¹ Luděk BENEŠ, *Podnikání šlechty na Mladoboleslavsku*, in: Ivo Navrátil (ed.), *Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji*, Turnov 2009, s. 299–327.

²² Josef KAZIMOUR, *K dějinám dělení velkostatků v 18. stol.*, Praha 1921.

²³ Magdalena BERANOVÁ – Antonín HUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010.

²⁴ Otakar MRÁZEK, *Vývoj průmyslu v českých zemích a na Slovensku od manufaktury do roku 1918*, Praha 1964.

zemí od Ivana Jakubce a Zdeňka Jindry.²⁵ Zásadou Jaroslava Prokeše je možné čerpat informace o hospodářské situaci českých šlechtických panství z memoriálů Karla Egona Fürstenberka²⁶ a z velmi zajímavého výzkumu Aleše Valenty zaměřeného na rodiny Kinských²⁷ či Morzinů²⁸ je patrné, že hospodářské problémy, do nichž se dostala valdštejská panství, nebyly zdaleka ojedinělé.

Osud rodiny Valdštejnů byl zásluhou Arnošta Josefa z Valdštejna od konce 17. století provázán s kapucínským klášteřem. V rámci josefínských reforem došlo ke zrušení řady klášteřů a tento příkaz se nevyhnul ani kapucínskému klášteři v Mnichově Hradišti. Dějiny tohoto klášteře nebyly dosud samostatně zpracovány a o to cennější je článek Marty Hradilové,²⁹ jež svůj zájem zaměřila na kapucínskou knihovnu a popsala vývoj a správu od jejího vzniku, rozšíření, především zásluhou darů Marie Markéty z Valdštejna (rozené Černínové z Chudenic),³⁰ až po její zánik při zrušení klášteře.

K obecnému pochopení okolností při provádění josefínských církevních reforem poslouží stať Karla Beránka a Věry Beránkové uveřejněná ve sborníku *Pražské arcibiskupství 1344–1994*.³¹ Kapucínským řádem se v současné době zabývá Marek Brčák.³² Mezi starší literaturu k této tematice je možné zařadit práci *Dějiny kapucínského provinčního archivu*³³ z roku 1949 nebo *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách 17. století*³⁴ z roku 1937, která navzdory názvu obsahuje řadu přesahů i do 18. století.

Někteří autoři přisuzují Vincenci z Valdštejna nepřilíš kladný vztah k církvi, a to hlavně na základě Valdštejnovy příslušnosti ke svobodným zednářům. Jeho působení mezi zednáři je zmíněno v knize *Zlatý věk svobodných zednářů v českých zemích*.³⁵ K lepšímu pochopení fungování zednářské organizace, jejího vzniku a významu posloužila publikace Jana

²⁵ Ivan JAKUBEC – Zdeněk JINDRA, *Dějiny hospodářství českých zemí. Od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*, Praha 2006.

²⁶ Jaroslav PROKEŠ, *Memoriály o hospodářském stavu Čech před selskou bouří z roku 1775*, Časopis pro dějiny venkova 11, 1924, s. 37–53, 110–118; 12, 1925, s. 49–57, 111–116, 158–167.

²⁷ Aleš VALENTA, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004.

²⁸ Aleš VALENTA, *K finančním poměrům vrchlabských Morzinů ve 18. století*, Východočeský sborník historický 12, Pardubice 2005, s. 129–140.

²⁹ Marta HRADILOVÁ, *Knihovna kapucínského klášteře v Mnichově Hradišti*, *Knihy a dějiny* 25, 2018, č. 1–2, s. 68–81.

³⁰ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Máti kapucínů*, in: *Od pravěku k dnešku. Sborník prací z dějin československých. K šedesátým narozeninám Josefa Pekaře II*, Praha 1930, s. 163–183.

³¹ Karel BERÁNEK – Věra BERÁNKOVÁ, *Rušení klášteřů v Čechách za Josefa II.*, in: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc, *Pražské arcibiskupství 1344–1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*, Praha 1994, s. 209–224.

³² Marek BRČÁK, *Působení kapucínského řádu v Čechách a na Moravě 1599–1783*, Praha 2022.

³³ Pavel KNESPL, *Dějiny českého kapucínského provinčního archivu*, Praha 1949.

³⁴ Vavřinec RABAS, *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*, Praha 1937.

³⁵ Luboš ANTONÍN, *Zlatý věk svobodného zednářství v Čechách*, Praha 2010.

Podškubky *České svobodné zednářství v průběhu XVIII. století*³⁶ a článek Cyrila Antonína Straky popisující okolnosti reformy pražských zednářských lóží.³⁷ Tato reforma zasáhla i lóží U Tří korunovaných sloupů, jejímž členem byl Vincenc z Valdštejna. Nový pohled na svobodné zednáře přináší článek Martina Javora,³⁸ který si klade otázku, do jaké míry byl vstup do tajného spolku iniciován ze strany osobního přesvědčení či zda se mohlo jednat i o společenskou nutnost či módu.

Jak dokládá již výše citovaný článek Heleny Průškové, bádání o osobě Vincence z Valdštejna se výrazným způsobem dělo a nadále probíhá na rovině regionálního dějepisectví. Vedle časopisu. Kusé informace o působení Vincence z Valdštejna jakožto majitele panství tak mohou poskytnout i publikace, které svůj zájem soustřeďují na dějiny měst nacházejících se na území bývalých valdštejnských panství. Na prvním místě lze uvést práce věnující se dějinám Mnichova Hradiště, které bychom mohli označit za hlavní rezidenční sídlo Valdštejnovy rodiny.

Nejnovějším počinem věnující se dějinám Mnichova Hradiště je kniha *Příběh Mnichova Hradiště*.³⁹ Pro období 18. století se však jedná spíše o kompilaci založenou na studiu starší literatury. Na rozdíl od jiných publikací je ale v knize zařazen samostatný oddíl zmiňující základní informace k osobě Vincence z Valdštejna.

Osobně za velmi přínosnou pokládám práci Lenky Křížové s názvem *Mnichovo Hradiště a okolí*,⁴⁰ kterou lze doplnit staršími pracemi od Vladimíra Budila.⁴¹ Dalším badatelem je Mojmír Horyna, který se autorsky podílel na přehledné brožuře vztahující se k dějinám místního zámku.⁴² Dějiny Mnichova Hradiště jsou také spojovány s publikační činností již zmíněné Heleny Průškové, jejíž zásluhou byly v průběhu krátkého časového období vydány hned dvě knihy popisující minulost města.⁴³ Populárně-naučnou formou přináší řadu zajímavých informací dokreslujících každodenní život města v minulých staletích.

Nedaleko od Mnichova Hradiště se nachází Bakov nad Jizerou, tedy další město, jehož dějiny jsou úzce provázány s dějinami rodu Valdštejnů. Velkou pozornost tomuto městu věnoval

³⁶ Jan PODŠKUBKA, *České svobodné zednářství v průběhu XVIII. století*, Praha 2005.

³⁷ Cyril Antonín STRAKA, *Reforma pražských zednářských lóží r. 1778*, Český časopis historický, 31, 1925, č. 1, s. 113–140.

³⁸ Martin JAVOR, *Muž - slobodomurár: hra alebo presvedčenie?*, Historica Olomucensia 42, Olomouc 2012, s. 63–79.

³⁹ Pavel SOSNOVEC – Lenka KŘÍŽOVÁ – Jan JUŘENA, *Příběh Mnichova Hradiště*, Mnichovo Hradiště 2020.

⁴⁰ Lenka KŘÍŽOVÁ, *Mnichovo Hradiště a okolí*, Praha 2016.

⁴¹ Vladimír BUDIL – Stanislav HNÍZDIL – Jozef ČERVINKA, *700 let Mnichova Hradiště: 1279–1979*, Mnichovo Hradiště 1979.

⁴² Mojmír HORYNA a kol., *Mnichovo Hradiště. Zámek – město – okolí*, Praha 2011.

⁴³ Helena PRŮŠKOVÁ, *Život na Ostrově svatě Anny*, Mnichovo Hradiště 2004; Helena PRŮŠKOVÁ, *Můj dům, můj hrad*, Mnichovo Hradiště 2006.

Vladimír Bednář, jehož kniha *Paměti města Bakova nad Jizerou*⁴⁴ umožňuje nahlédnout na vzájemné a často i složité vztahy mezi zástupci města a vrchností. Velmi kladně je nutno hodnotit knihu *Paměti města Bělé pod Bezdězem* od Ferdinanda Šimáčka.⁴⁵ Ačkoliv byla kniha napsána již roku 1937, neexistuje v současné době jiná alternativa, která by ji mohla konkurovat po stránce formální, obsahové i stylistické. Kromě přehledného zpracování dějin města, které bylo podobně jako Mnichovo Hradiště střediskem dalšího panství, obsahuje rovněž popis slavnostního otevření dětské manufaktury a poskytuje i další zprávy o jejím provozu i zániku.

Šlechtický rod Valdštejnů po sobě zanechal velké množství písemných pramenů, které dnes tvoří dva rozsáhlé fondy uložené ve správě Státního oblastního archivu v Praze.

Fond s názvem Rodinný archiv Valdštejnů obsahuje – v dosti roztržité a fragmentární podobě – prameny převážně soukromé povahy. Dozvídáme se například informace o pokusu zřídit stálou divadelní scénu ve Valdštejnském paláci v Praze.⁴⁶ Řada dochovaných pramenů popisuje Vincencův zájem o jeho vstup do švábského kolegia říšských hrabat.⁴⁷ Zachovaná závěť hraběte,⁴⁸ pohřební řeč⁴⁹ i doklady o sporech mezi jeho syny Arnoštem Filipem a Emanuelelem ohledně dědictví⁵⁰ umožňují nastínit události, které následovaly po Valdštejnově smrti. Reprezentativním dokladem o vztahu představitelů kapucínského kláštera v Mnichově Hradišti k Vincenci z Valdštejna jakožto jejich patronovi je rukopisný *Oslavný spis kapucínů* z roku 1755.⁵¹

Významnou část dostupných pramenů tvoří rozsáhlý soubor korespondence⁵² Vincence z Valdštejna, který však sestává výhradně z přijaté korespondence. Tato skutečnost staví před badatele řadu překážek, neboť je často prakticky nemožné pochopit kontext sdělení a u řady pisatelů je velmi složité určit jejich identitu. Při výběru korespondence byla pozornost zaměřena především na příslušníky rodiny či vrchnostenské úředníky. Pokusy nalézt dopisy

⁴⁴ Vladimír BEDNÁŘ, *Paměti města Bakova nad Jizerou I*, Bakov nad Jizerou 2016.

⁴⁵ Ferdinand ŠIMÁČEK, *Paměti města Bělé pod Bezdězem*, Bělá pod Bezdězem 1937.

⁴⁶ Státní oblastní archiv v Praze (dále jen SOA Praha), fond (dále jen f.) Rodinný archiv Valdštejnů (dále jen RAV), inventární číslo (dále jen inv. č.) 2920, signatura (dále jen sign.) I-6/A17, Výpověď o zřízení divadla ve Valdštejnském paláci v Praze 1762–1767.

⁴⁷ Tamtéž, inv. č. 4426, sign. II-4, Akta týkající se přijetí hr. z Valdštejna do kolegia říšských hrabat.

⁴⁸ Tamtéž, inv. č. 4435, sign. VI-3, Závěti rodu Valdštejnů, výtah se zemských desek, instrumentář č. 456 z 19. 4. 1797, písm. C 24.

⁴⁹ Tamtéž, inv. č. 3157, sign. I-18/2/, Úmrtí a pohřby členů rodu Valdštejnů.

⁵⁰ Tamtéž, inv. č. 3027, sign. I-9/6, Dědické vyrovnání mezi Arnoštem Filipem a Emanuelelem z Valdštejna 1797.

⁵¹ Tamtéž, inv. č. 338, Clarer March und Safft.

⁵² Tamtéž, inv. č. 3490–3517, 3932–3941, 3943–3947, 4357, 4376, 4456.

od Vincence z Valdštejna ve fondech šlechtického rodu Chotků a Šternberků skončily nezdarem.

Fond s názvem Ústřední správa valdštejnských velkostatků obsahuje materiály spíše hospodářského charakteru. Na jejich základě bylo možné doplnit široké spektrum Vincencových podnikatelských aktivit. Jmenovat lze například obchod se dřevem⁵³ či pokusy o dolování rud na Trutnovsku.⁵⁴ Přínosem k dějinám správy panství jsou dochované hospodářské instrukce. Pozornost byla věnována především hospodářské instrukci z roku 1748.⁵⁵ Řada účetních záznamů umožňuje nahlédnout na finanční situaci jednotlivých panství. S ní souvisí také velké množství dokladů o pronájmu jednotlivých hospodářských dvorů⁵⁶ či dokladů o prodeji zahrad a polí v rámci dominikálu.⁵⁷ Nacházíme zde i zmínky týkající se věnování voskových svíček do kostelů na valdštejnských panstvích⁵⁸ či doklady o jednání, které předcházely převozu ostatků Albrechta z Valdštejna⁵⁹ z Valdic do Mnichova Hradiště. Některé doklady z tohoto fondu dále rozšiřují informace z Rodinného archivu Valdštejnů. Jedná se především o problematiku jmenování Vincence z Valdštejna tajným radou⁶⁰ či podmínky pro jeho působení ve švábském kolegiu.⁶¹

Působení Vincence z Valdštejna mezi svobodnými zednáři dokládá fond Zednářská lóže U Tří korunovaných sloupů, uložený v Archivu hlavního města Prahy. Zachovaný protokol⁶² z jednání zmiňované zednářské lóže sice potvrzuje Valdštejnovu přítomnost v lóži v letech 1783–1785, ale o jeho dalším působení mlčí. Pouze doplňující úlohu měly informace pocházející z fondu Českého gubernia, který je součástí sbírek Národního archivu. Bylo přihlédnuto například k robotním seznamům,⁶³ vytvářeným mezi lety 1776–1786. Naopak se zřejmě nedochovaly žádné zmínky vztahující se ke správě kapucínského kláštera v Mnichově

⁵³ Tamtéž, f. Ústřední správa valdštejnských velkostatků (dále jen ÚSVV), inv. č. 317, sign. VI-11-14, Obchod se dřívím Vincence z Valdštejna s hr. Bolzou 1761–1767.

⁵⁴ Tamtéž, inv. č. 487, sign. X-18-2, Důlní podnikání Vincence z Valdštejna Semily, Písek a Trutnov 1768–1770.

⁵⁵ Tamtéž, inv. č. 650, sign. XII-23-7/2, Hospodářská instrukce pro panství Mnichovo Hradiště, Bělou a Doksy 1749.

⁵⁶ Např. Tamtéž, inv. č. 543, sign. X-19-27, Pronájem dvorů v Násedlnici a ve Studence 1790, inv. č. 549; tamtéž, sign. X-19-33, Pronájem dvorů v Deštné a Obroku na panství Doksy 1794; tamtéž, inv. č. 556, sign. X-19-40, Pronájem dvoru Arnoštice 1796.

⁵⁷ Např. Tamtéž, inv. č. 526, sign. X-19-10, Prodej dominikálního pole v Nové Vsi 1762.

⁵⁸ Tamtéž, inv. č. 414, sign. IX-16-14, Věnování voskových svíček kostelům na valdštejnských panstvích 1766.

⁵⁹ Tamtéž, inv. č. 330, sign. VII-12-15, Jednání o převoz ostatků Albrechta z Valdštejna do Mnichova Hradiště 1784.

⁶⁰ Tamtéž, inv. č. 319, sign. VI-11-16, Jmenování Vincence z Valdštejna tajným radou 1765.

⁶¹ Tamtéž, inv. č. 323, sign. VII-12-6, Členství Valdštejnů ve švábském kolegiu říšských hrabat. Finanční náklady 1774.

⁶² Archiv hlavního města Prahy (dále jen AHMP), f. Zednářská lóže U Tří korunovaných sloupů, NAD 1467, Protokoly zednářské lóže U Tří korunovaných sloupů v Praze v letech 1783–1785.

⁶³ Národní Archiv (dále jen NA), f. České gubernium (dále jen ČG) – Robotní seznamy, sign. II/24, Mnichovo Hradiště; tamtéž, sign. II/5 Bělá pod Bezdězem; tamtéž, sign. II/16, Doksy.

Hradišti. Za cenný pramen lze pokládat Seznam kleriků v Mnichově Hradišti z let 1734–1784⁶⁴ či profesní knihu z let 1752–1782⁶⁵ uloženou ve fondu Kapucíni – provincialát a konvent. Drobné zmínky vztahující se k Vincenci z Valdštejna lze nalézt i ve farní kronice Bakova nad Jizerou z let 1704–1822⁶⁶ a farní kronice Bělé pod Bezdězem z let 1753–1853,⁶⁷ uložené ve Státním okresním archivu v Mladé Boleslavi.

Údaje o životních datech Vincence z Valdštejna a dalších rodinných příslušníků byly dohledány a ověřeny v matrikách uložených ve Státním oblastním archivu v Praze, Státním oblastním archivu v Litoměřicích, Státním oblastním archivu v Plzni a Archivu hlavního města Prahy.

⁶⁴ Tamtéž, f. Řádový archiv Kapucínů, inv. č. 46, Mnichovo Hradiště, seznam kleriků, lat., 1734–1784.

⁶⁵ Tamtéž, inv. č. 301, Mnichovo Hradiště, profesní kniha, lat. 1752–1782.

⁶⁶ Státní okresní archiv Mladá Boleslav (dále jen SOKA Mladá Boleslav), f. Farní úřad Bakov nad Jizerou, NAD 396, Bakov nad Jizerou: Kronika farnosti 1704–1822.

⁶⁷ Tamtéž, f. Farní úřad Bělá pod Bezdězem, NAD 397, Bělá pod Bezdězem: Kronika farnosti 1703–1853.

3. OSOBNÍ A RODINNÉ ZÁLEŽITOSTI

Život každého člověka se dříve nebo později vymezí dvěma daty, datem narození a datem úmrtí. V případě životních dat Vincence z Valdštejna je badatel postaven před nelehký úkol, a to dopátrat se jeho skutečného data narození. V dostupné literatuře je totiž možné narazit na několik různých údajů. Můžeme se setkat s datem 19. července 1731, nebo dokonce i s datem 17. července 1732.

Vincenc z Valdštejna se narodil 15. července 1731,⁶⁸ což lze doložit dochovanými gratulacemi k narozeninám. Podle matričních záznamů byl Vincenc⁶⁹ pokřtěn o den později, tedy 16. července 1731, v kostele svatého Štěpána ve Vídni.⁷⁰ V pořadí se jednalo o třetí dítě, druhého syna manželského páru Františka Arnošta Heřmana⁷¹ z Valdštejna a Marie Alžběty, rozené z Fürstenberku.

Při domlouvání a uzavírání šlechtických sňatků hrály hlavní úlohu především dynastické či ekonomické zájmy zainteresovaných rodin, a nejenak tomu bylo i v případě vytvoření manželského svazku Vincencových rodičů. Jan Josef z Valdštejna jakožto strýc a zároveň poručník mladého Františka Arnošta usiloval ve 20. letech 18. století o vzájemné propojení rodů Valdštejnů a Fürstenberků.⁷² V Praze se roku 1723 při příležitosti korunovace Karla VI. na českého krále nejprve uskutečnila svatba Josefa Viléma z Fürstenberka a Marie Anny z Valdštejna. Marie Anna jako jediná dědička svého otce Jana Josefa z Valdštejna přinesla rodu Fürstenberků věnem panství Křivoklát. Ve stejné době se Fürstenberkové usazují natrvalo v Českém království⁷³ a toto rozhodnutí je zároveň potvrzeno inkolátem.⁷⁴

⁶⁸ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 4357, sign. III-111/822, Korespondence Vincence z Valdštejna 1790–1796.

⁶⁹ Ač hrabě používal křestní jméno Vincenc, v plném znění byl pokřtěn jako Johannes Nepomucen Vincentius Ferrerius Alexius Henricus. Jméno Vincenc Ferrerius získal podle svätce svatého Vincence Ferreského žijícího na přelomu 12. a 13. století. Podobu jména Vincenc Ferrerius můžeme přirovnat ke jménu Johannes Nepomucen, které je odvozeno od svatého Jana Nepomuckého.

⁷⁰ Matriční záznam je dostupný online na adrese: <http://data.matricula\online.eu/de/oesterreich/wien/01-st-stephan/01-066/?pg=524> Jedná se křestní knihu (Taufbuch) vedenou v období od 1. ledna 1730 do 31. prosince 1732, konkrétní údaj je na straně 520.

⁷¹ Také k datu narození Františka Arnošta lze nalézt několik nepřesností. S větší pravděpodobností je možné se přiklonit k údaji 19. července 1706, neboť v době smrti mělo být Františku Arnoštovi 42 let. Viz Michaela ONDRÁČKOVÁ, *Tomáš Hindl a jeho Pamětní kniha mnichovohradištského panství (1846–1848)*, Bakalářská práce, Praha 2023, s. 248. Další variantou je i rok 1705. Viz P. NAČERADSKÁ, *Po stopách Valdštejnů*, s. 66 nebo J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách*, s. 770.

⁷² J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách*, s. 345.

⁷³ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3466, sign. II-20/XI, kar. 47.

⁷⁴ Inkolát označoval příslušnost mezi plnoprávné domácí šlechtické rody. Opravňoval svého nositele nabývat deskové statky, ucházet se o zemské úřady a účastnit se zemských sněmů.

I přes odpor své matky Marie Markéty z Valdštejna se František Arnošt o pár let později vydal na cestu do Donaueschingu,⁷⁵ kde se 10. února 1727 oženil s Marií Alžbětou, dcerou Prospera Ferdinanda z Fürstenberku.⁷⁶ V manželství, které trvalo celkem 21 let, se narodili dva synové a jedna dcera. Dvě starší děti zemřely v útlém věku.⁷⁷ Nejprve roku 1733 zemřela čtyřletá dcera Sofie a o rok později i prvorozený syn, šestiletý František Prokop.⁷⁸ Vincenc jako jediný potomek a dědic mohl pro své rodiče představovat jistou naději do budoucna.

O samotném dětství a dospívání Vincence z Valdštejna se nedochovaly žádné bližší zprávy. Lze pouze předpokládat, že se mu dostalo obvyklého vzdělání, které ho mělo připravit na budoucí povinnosti vůči svým poddaným, ale také vůči vlastní rodině. Tradičně je podkládán za velmi vzdělaného.⁷⁹ V souvislosti s jeho osobou se často zmiňuje jeho záliba v umění, hudbě a v divadle.

František Arnošt podporoval svého syna v jeho zájmech. Měl mu poskytovat odpovídající příležitosti k rozvíjení jeho hudebního talentu či k rozšiřování vědomostí v rámci kulturního rozhledu.⁸⁰ Tyto aktivity se dají dohledat v účetních přehledech. Záznamy se týkají nákladů na ošacení pro hudebního instruktora Steinmetze, na nákup školních knih pro syna a jeho společníka či na pořízení několika hudebních nástrojů. Sám Vincenc měl vynikat ve hře na housle a violoncello. Za doprovodu svého hofmistra měl také navštěvovat divadelní představení na gymnáziu v nedalekých Kosmonosích při piaristickém klášteře. Účastnil se také kulturního života v Praze a ve Vídni, kde navštěvoval jednak operní, ale i komediální představení.⁸¹

Znakem dobrého vzdělání byla i znalost cizích jazyků. Vincenc měl hovořit hned několika cizími jazyky.⁸² Jejich celkový počet však kolísá mezi údajem pěti až šesti jazyků. Při určení, o jaké jazyky se přesně jednalo, či do jaké míry je mohl ovládat, se opět nacházíme na vlně spekulací. Nejpoužívanějším jazykem, jazykem obcovacím a pravděpodobně i mateřským,

⁷⁵ Donaueschingen je německé okresní město ve spolkové zemi Bádensko – Württembersko. Vzdálenost mezi městem Mnichovo Hradiště a Donauesching je přibližně 650 až 700 km.

⁷⁶ SOA Praha, f. ÚSVV, evid. č. 280, sign. V-9-22, Svatební smlouva Františka Arnošta z Valdštejna a Marie Alžběty z Fürstenberka 1716. Marie Alžběta z Fürstenberka je mladší sestra Josefa Viléma z Fürstenberka.

⁷⁷ P. NAČERADSKÁ, *Po stopách Valdštejnů*, s. 66.

⁷⁸ Není známo, co bylo příčinou úmrtí obou dětí, ale v této době není dětská úmrtnost nijak neobvyklá. J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách*, s. 770.

⁷⁹ P. SOSNOVEC – L. KRÍŽOVÁ – J. JUŘENA, *Příběh Mnichova Hradiště*, s. 143.

⁸⁰ O této skutečnosti podrobně informuje Eva MIKANOVA, *Hudba na valdštejnských panstvích v 17. a 18. století*, *Od Ještěda k Troškám* 16 (32), 2009, č. 2, s. 150–157.

⁸¹ Tamtéž, s. 153.

⁸² „Hrabě Valdštejn byl bezpochyby vzdělaný člověk, mluvil a psal nejméně šesti jazyky včetně češtiny.“ P. NAČERADSKÁ, *Po stopách Valdštejnů*, Praha 2020, s. 77.

byla němčina. Němčinu Vincenc používal při komunikaci se svými úředníky, při styku se státními úřady či při vyřizování běžné agendy týkající se správy jeho panství.

V jeho poměrně obsáhlé korespondenci často nacházíme dopisy psané ve francouzštině. Francouzština byla pokládána za jazyk společenský. Užívala se běžně v rámci konverzace při společenských setkáních, a právě v tomto jazyce udržoval Vincenc písemný styk se svou rodinou či přáteli. Tvrzení, že „Vincenc z Valdštejna měl velmi blízký vztah k francouzské kultuře“, neboť si nechával „zasílat z Francie hudebniny a jeho knihovna čítala velké množství francouzských spisů“,⁸³ nelze jasně potvrdit, ale ani vyvrátit s přihlédnutím ke skutečnosti, že „všechno“ francouzské bylo současně v tuto dobu také módní a ovládnutí francouzštiny mohlo být pokládáno za zcela nezbytné pro společenský styk.

Vzhledem k situaci, že většina Vincencových poddaných hovořila česky a on sám částečně v českojazyčném prostředí zřejmě i vyrůstal, alespoň základní znalost češtiny by se pro něho jevila jako velmi přínosná. Dávalo by smysl, že dalším jazykem jeho výběru by byla italština, neboť většina dobových oper byla psaná italsky, a i v současné době se hudební názvosloví uvádí právě v tomto jazyce.⁸⁴ Vincenc měl rovněž zájem, aby se tyto dva výše zmíněné jazyky učili jeho potomci, proto jim za učitele vybral svého úředníka a rovněž zdatného hudebníka Josefa Benedikta Obermayera.⁸⁵ Vincenc z Valdštejna mohl ovládat také latinu. Latina byla v této době stále živým jazykem v církevním prostředí. I v současné době patří latina k základům všeobecného vzdělání a své místo má při studiu humanitních věd.

Jak bylo zmíněno výše, po Vincencovi z Valdštejna se dochoval rozsáhlý soubor jeho korespondence, který umožňuje nahlédnout na jeho společenské vazby. Právě lidé z jeho nejbližšího okolí se mohli do určité míry podílet nejprve na formování či později na ovlivňování jeho vlastní osobnosti, názorů a postojů.⁸⁶

⁸³ E. MIKANOVA, *Hudba na valdštejnských panstvích v 17. a 18. století*, s. 154.

⁸⁴ Nejběžnějším příkladem italského hudebního názvosloví je vysvětlení tempa hudby jako grave (těžce), andante (volně), moderato (mírně) apod. Luděk ZENKL, *ABC Hudební nauky*, Praha 2003, s. 39.

⁸⁵ E. MIKANOVA, *Hudba na valdštejnských panstvích v 17. a 18. století*, s. 154.

⁸⁶ Valdštejnova korespondence se skládá z několika tematických okruhů. V první řadě je nutné zmínit řadu dopisů v rámci jeho vlastní rodiny. Do užšího okruhu můžeme řadit dopisy od jeho manželky Sofie, jeho dětí a jejich partnerů. V rámci širší rodiny stojí za zmínku Karel Josef, Emanuel či Jiří Kristián z Valdštejna, Josef Vilém či jeho syn Karel Egon z Fürstenberka a František Adam ze Šternberka. Dále je nutné uvést jeho přátele z aristokratických kruhů, kteří byli často i jeho obchodními partnery, či se s nimi poznal jako člen svobodných zednářů. Mezi ně patří mj. František Josef nebo Maxmilián Kinský, Rudolf Chotek, Josef Bolza nebo Ferdinand Caretto Millesimo. Písemný styk udržoval pochopitelně i se svými zaměstnanci, tedy s Josefem Brechlerem, Václavem Linkou, Františkem Josefem Böhmem, Václavem Kammelem, Františkem Hochberkem, Jáchymem Myslivečkem nebo Johannem Khullem. Během svého života musel řešit také velké finanční problémy a z tohoto důvodu byl ve spojení s Františkem Věžníkem, Jakubem Wanniou, Eliasem Lehmanem nebo Charlesem Calvim. Nalézt můžeme i mnoho dopisů s různými ženami, avšak není možné u všech z nich určit jejich totožnost a samotný smysl jejich vzájemného propojení. Jmenovat můžeme jména jako Eva Frank, Elisabeth Wiederspeg, Marie Korberin, Maria Anna von Acogna nebo Teresa Walsch.

Vincenc již jako mladík přichází o svého otce, neboť František Arnošt předčasně umírá dne 14. září 1748.⁸⁷ Zdánlivě se tak opakuje situace, která nastala, když nečekaně a poměrně v mladém věku zemřel dne 24. 2. 1722 Vincencův dědeček František Josef z Valdštejna a zanechal po sobě dva nezletilé syny, a to právě Vincencova otce Františka Arnošta a jeho mladšího bratra Františka Josefa Jiřího.⁸⁸ Oporou do dalších let se Vincencovi stává jeho matka Marie Alžběta, která nejprve do dosažení synovy plnoletosti spravuje jemu svěřené dědictví. Po roce 1755 žije životem „zaopatřené šlechtické vdovy“ a nakonec umírá 22. ledna 1767 ve věku 64 let⁸⁹ v lázních Klokočka na panství svého syna. Její smrt představovala pro Vincence jistě citelnou ztrátu, což dokládá i řada dochované kondolence při této příležitosti.

Významným mezníkem Vincencova života se dne 24. dubna 1759⁹⁰ stane jeho sňatek,⁹¹ který byl uzavřen v kostele sv. Tomáše v Praze mezi ním a Sofií ze Šternberka.⁹² I v tomto případě se jednalo o předem plánovaný a promyšlený krok. Spojení Vincence a Sofie mělo utužit vztahy mezi rody Valdštejnů a Šternberků. Sofiina starší setra Marie Josefína se provdala za Karla Egona I. z Fürstenberku, který byl Vincencovým bratrancem z matčiny strany.⁹³ Oba snoubenci se pravděpodobně znali ještě před uzavřením sňatku a snad k sobě chovali i jisté sympatie. Vincenc udržoval několik let před svatbou korespondenční a snad i osobní styk se Sofiiným otcem Františkem Filipem ze Šternberka. Vincenc si byl vědom své špatné finanční situace již krátce poté, kdy roku 1755 převzal od své matky správu svých panství. Měl obavy, jak tato skutečnost ovlivní jeho možnosti při námluvách u Sofie a její rodiny. V dopise z 19. února 1756 píše svému budoucímu tchánovi,⁹⁴ že se svým úředníkem Janouškem pořídil přehled o situaci na svém panství za předchozí rok 1755.⁹⁵ Konstatuje: „Není nikdo, kdo by mi poskytl kapitál, musím se spoléhat, že mi Bůh v tomto roce poskytne náhradu [za minulou

⁸⁷ V bělské farní kronice jsou uvedena životní data, podle kterých se František Arnošt narodil 19. července 1706 a zemřel 13. září 1748. SOKA Mladá Boleslav, f. Farní úřad Bělá pod Bezdězem, NAD 397, Bělá pod Bezdězem: Kronika farnosti 1703–1853, s. 111.

⁸⁸ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách*, s. 333.

⁸⁹ Zpráva o smrti Marie Alžběty zastihla jejího syna Vincence z Valdštejna při pobytu v Doksech.

⁹⁰ Záznam se nachází v matrice oddaných 1718–1763, pag. 531, která je uložena pod signaturou TO 05 v Archivu hlavního města Prahy.

⁹¹ Datum sňatku mezi Vincencem a Sofií se často uvádí chybně, a to dne 14. března 1759.

⁹² Sofie získává roku 1784 Dianin řád. SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 364, sign. VII-13-29, Žofie z Valdštejna, Dianin řád 1784.

⁹³ Karel Egon I. z Fürstenberku (1729–1787), syn Josefa Viléma z Fürstenberku a Marie Anny z Valdštejna. Pro své zásluhy a podporování chudých i během hladomoru roku 1771–1772 byl přezdívaný jako žebrácký advokát. Věnoval pozornost vzdělání a založil první soukromou hospodářskou školu v monarchii. Na hradě Křivoklátu nechal zřídit rozsáhlou knihovnu. Na panství Podmokly již v roce 1779 zrušil pro své poddané povinnost robotovat. Svě sbírky přírodnin a umění odkázal Královské české společnosti nauk, ve které byl roku 1784 zvolen prvním prezidentem. I. CERMAN – M. KONEČNÝ, *Tváře osvícenství*, s.135. Pro litoměřického biskupa Emanuela z Valdštejna nechal zhotovit výpravny valdštejnský diplomatář. P. NAČERADSKÁ, *Po stopách Valdštejnů*, s. 66.

⁹⁴ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3935, sign. VI-4/2/33, Dopisy Vincence z Valdštejna tchánovi Šternberkovi 1755–1756.

⁹⁵ Viz kapitola Správa panství.

neúrodu].“ Sám Vincenc uznává, že nemá dostatečné hospodářské znalosti a že ve všem spoléhá na rady svého úředníka Knapa. Na druhou stranu se dovolává své pověsti a vážnosti, kterou v Čechách požívá, a doufá, že Sofie jeho situaci pochopí. Ani v dalších dopisech neopomene Vincenc vždy zmínit náklonnost, kterou měl k Sofii pociťovat. V průběhu dubna 1756 měl být dle vlastních slov zasažen zprávou o její nemoci,⁹⁶ a tak pln bolesti prchl z Prahy na venkov, na zámek v Doksech (píše 1. května téhož roku). Hned v dalším dopise ze dne 19. května 1756 vyjadřuje svou radost nad Sofiiným uzdravením⁹⁷ a sděluje hraběti Šternberkovi, že toho dne čeká návštěvu Josefa Kinského, který s ním prohlédne jeho hospodářství a snad mu i poskytne nějaké cenné rady. Neopomene připojit i pozvání hraběte do Mnichova Hradiště.

Není zcela zřejmé, kdy došlo ke konečnému souhlasu se sňatkem. V dopise, který poslal Vincenc matce z Vídně, když obdržel souhlas ve svém žádosti o Sofiinu ruku, je patrné jisté nadšení, ale zároveň i obava, proto svou matku prosí, aby zatím nikomu nic neprozrazovala.⁹⁸

Vincenc v dopise matce také psal, že je nutno ještě dohodnout obsah svatební smlouvy. Ta upravovala finanční záležitosti mezi budoucími manžely.⁹⁹ Vypočteny byly částky, kterými měla Sofie sama disponovat. Sofie byla zavázána ke slibu, že v případě manželovy smrti zůstane vdovou, znovu se neprovdá a svůj život dožije na zámku v Doksech. Bohužel ze smlouvy nevyplývá, zda se jednalo o požadavek ze strany ženicha, či to bylo vlastní přání nevěsty.

Manželství se mělo současníkům jevit jako šťastné a harmonické, dle tradice se měli manželé navzájem velmi milovat. Vincenc se Sofií dělil – v soudobém aristokratickém prostředí nikterak markantní – věkový rozdíl devíti let. Spojovaly je společné zájmy a možná i charakterové vlastnosti. Oba se ve volném čase věnovali činností spojeným s uměním. Příkladem může být výzdoba dámského salonu v prvním patře zámku v Mnichově Hradišti. Na tamních nástěnných olejomalbách je Sofie zpodobněna v devíti divadelních kostýmech.

V průběhu následujících let se manželům narodilo několik dětí.¹⁰⁰ Hned první rok po svatbě, dne 2. 2. 1760, se v Mnichově Hradišti narodila jejich prvorozená dcera, která dostala jméno

⁹⁶ SOA, f. Praha, RAV, inv. č. 3935, sign. VI-4/2/53, Dopisy Vincence z Valdštejna tchánovi Šternberkovi 1755–1756.

⁹⁷ Tamtéž, sign. VI-4/2/57, Dopisy Vincence z Valdštejna tchánovi Šternberkovi 1755–1756.

⁹⁸ dopis 15. 12. 1758 Tamtéž, inv. č. 3933, sign. VI-3/1/58, Různé dopisy Vincence z Valdštejna 1754–1822.

⁹⁹ Tamtéž, inv. č. 3159, sign. I-18/4/18, Poslední vůle a svatební smlouvy Valdštejnů 1583–1880.

¹⁰⁰ Informace o počtu dětí se různí. Doložit lze čtyři dcery a tři syny. Například Načeradská uvádí, že dětí mělo být deset. P. NAČERADSKÁ, *Po stopách Valdštejnů*, s. 78. Jména všech deseti dětí se ale neobjevují v rodokmenu, kde je naopak chybně uveden rok narození Josefa, syna Vincence z Valdštejna, který se narodil až po roce 1770. Tamtéž, s. 52.

po své matce Marie Sofie Františka.¹⁰¹ Ta se nikdy neprovdala, v dospělosti žila v ústavu šlechticů v Praze až do své smrti 15. listopadu 1818 ve věku 58 let.¹⁰²

Jako další v pořadí přišla dne 7. srpna 1761 opět v Mnichově Hradišti¹⁰³ na svět druhorozená dcera Leopoldine Marie Sofie Františka, v rámci rodiny přezdívaná jako Timi. Ta již jako patnáctiletá 1. února 1776 v Doksech vstoupila do manželského svazku¹⁰⁴ s o dvanáct let starším princem Vilémem Karlem z Auerspergu.¹⁰⁵

K jejich vzájemnému zasnoubení došlo již o rok dříve, jak je patrné z dopisu Viléma Auersperga pro Vincence z Valdštejna ze dne 25. července 1775. Vilém byl toho času pravděpodobně na námluvách v Doksech. Souhlas s výběrem budoucí nevěsty získal jak od nastávajícího tchána, tak i od vlastních rodičů, což chápal jako velké štěstí. Ještě tu noc, kdy psal onen dopis, se vydal inkognito na cestu, aby zařídil vše potřebné. Na závěr nezapoměl připojit ještě vzkaz pro Leopoldinu. Posílá „tisíc políbení ruky své drahé ženušce, pro niž stokrát ztratí život, nežli se dočká její odpovědi“.

I po svatbě zůstala Leopoldina se svým otcem v častém korespondenčním kontaktu¹⁰⁶ a její otec jí také často navštěvoval v jejím novém domově ve Vlašimi. Vlašim se později stala jednou z jeho zastávek při cestách směřujících na jeho panství Třebíč. Ač Leopoldina uzavřela manželství v brzkém věku, můžeme usuzovat, že její život byl poměrně poklidný a spokojený. Svému otci v dopisech opakovaně sděluje události ze svého každodenního života ze svých pobytů ve Vlašimi, Konopišti či Praze. Svou pozornost věnuje především svým dětem. Zprávy o nich se Vincenc dozvídá i prostřednictvím dopisů od Vilémova otce, Karla Auersperga. Společně totiž sdílí radost z vnoučat.

Korespondeční styk udržoval se svým tchánem Vincencem z Valdštejna také Leopoldin manžel Vilém. Oba muže spojovala láska k hudbě. Vilém Auersperg byl jedním ze zakládajících členů Jednoty pro zvelebení hudby v Čechách, jejíž zakládací listina ze dne 25. dubna 1808 je dodnes pokládána i za zakládající listinu pražské konzervatoře.

¹⁰¹ Informaci lze nalézt v matrice narození v letech 1738–1769 města Mnichovo Hradiště, pag. 440. Dostupné online na adrese: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/8813/224#>

¹⁰² P. NAČERADSKÁ, *Po stopách Valdštejnů*, s. 78; srov. Ignaz von SCHÖNFELD (ed.), *Adels-Schematismus des Österreichischen Kaiserstaates 2*, Wien 1825, s. 109.

¹⁰³ Matrika narozených 1738–1769, Mnichovo Hradiště, pag. 478, dostupné na adrese: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/8813/243#>

¹⁰⁴ Datum svatby bývá někdy chybně uváděno jako 10. února 1776. Viz matrika oddaných 1756–1784, Doksy, inv. č. 1445, sig. L27/8 pag. 81

¹⁰⁵ Na svatbu pozval Vincenc z Valdštejna i svého administrátora hraběte Věžníka. Ten pozvánku přijal a vyjádřil přání, aby toto spojení přineslo oběma rodinám potěšení.

¹⁰⁶ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3491, sign. III -3, Dopisy Vincenci z Valdštejna od jeho dětí 1760–1780.

Leopoldina se ze všech sourozenců dožila nejvyššího věku. Svého manžela přežila o 23 let a jen několik let po svém manželovi pochovala i svého prvorozeného syna Karla Viléma. Sama umírá ve věku 84 let dne 30. listopadu 1845 v Praze.

Ani třetí dítě, které bylo pokřtěno v kostele svatého Tomáše na Malé Straně v Praze 4. října 1762 nebylo vytouženým synem a dědicem.¹⁰⁷ Josefina zasvětila svůj život duchovní službě.¹⁰⁸ Působila ve Vídni¹⁰⁹ a tam také den před svými narozeninami dne 3. října 1841 zemřela. V úmrtním listě¹¹⁰ se můžeme dočíst, že její smrt byla stejně mírná a pokojná, jako byl celý její život. K poslednímu rozloučení se zesnulou došlo 5. října 1841 v metropolitním kostele svatého Štěpána.

Narození syna oslavili manželé nakonec až 26. října 1764, když v Mnichově Hradišti spatřil světlo světa Arnošt Filip Jiří Kamil Jan z Valdštejna.¹¹¹ Jeho první manželkou se stala tehdy sedmnáctiletá Marie Antonie Desfours. Svou svatbu oslavili dne 20. září 1789 na zámku Kozel. První společné roky manželé strávili na zámku Bělá pod Bezdězem.¹¹² Z tohoto manželství se dospělosti dožil pouze jediný syn a pokračovatel rodové linie Kristián Vincenc. Dva roky po smrti (1813) své první manželky se Arnošt Filip oženil podruhé, a to s hraběnkou Ernestinou (Arnoštkou) Breunner. Jeho životní pouť skončila 13. srpna 1832 v Mariánských Lázních.¹¹³

O dva roky později, dne 13. ledna 1766, se rodina rozrostla o další dceru.¹¹⁴ Dostala jméno Karolina Kristine Frederika Antonie. Ke svému otci měla poměrně blízko, sdílela především jeho zálibu v umění a ve svých dopisech ho informovala o novinkách ze společenského života z Prahy a z Vídně. Jako její starší bratr Arnošt Filip vstoupila dvakrát do manželství. První svatba¹¹⁵ se konala dne 19. února 1791 a jejím manželem se stal Leopold Karel Josef von Daun, jehož matka Marie Františka pocházela z rodu Auerspergů. Již roku 1799 Karolina

¹⁰⁷ Záznam se nachází v matrice narozených 1746–1769, pag. 169, která je uložena pod signaturou TO N6 v Archivu hlavního města Prahy.

¹⁰⁸ Celým jménem byla Josefina pokřtěná jako Maria Anna Josefa Františka Serafina Johana Nepomucena Elisabetha Františka Paula Aloisia Leohan Eva.

¹⁰⁹ Měla pobývat v Savojském ústavu šlechtičen ve Vídni. P. NAČERADSKÁ, *Po stopách Valdštejnů*, s. 78.

¹¹⁰ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3157, sign. I-18/2/5, úmrtí a pohřby členů rodu Valdštejnů

¹¹¹ Matrika narozených 1738–1769, Mnichovo Hradiště, pag. 555, dostupné na adrese: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/8813/281#>

¹¹² Ferdinand ŠIMÁČEK, *Paměti města Bělé pod Bezdězem*, Bělá pod Bezdězem 1937, s. 143.

¹¹³ Doklad je obsažen v matrice vedené pro roky 1822–1843 v Mariánských Lázních na straně 24 (141). Matrika je uložena ve fondu Sběrka matrik západních Čech, pod číslem 10014 ve Státním oblastním archivu v Plzni.

¹¹⁴ matrika narozených 1738–1769, Mnichovo Hradiště, pag. 583, dostupné na adrese: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/8813/295#>

¹¹⁵ Nepodařilo se mi potvrdit nálezem v matrice, že by se svatba konala na zámku v Mnichově Hradišti nebo na zámku v Doksech. Obecně se uvádí také datum svatby 15. ledna 1791. Toto datum vychází ze šlechtického schematismu. I. von SCHÖNFELD (ed.), *Adels-Schematismus des Österreichischen Kaiserstaates*, s. 109.

ovdověla.¹¹⁶ Podruhé se provdala roku 1802 za Claudia L'Hoste de Beaulieu¹¹⁷. Jejich manželství nemělo být podle svědectví Ludoviky Thürheimové¹¹⁸ příliš harmonické. Claudius měl o Karolinu projevit zájem především proto, že byla bohatá a vlastnila zámek Wallsee. Majetek získala Karolína zřejmě jako dědictví po svém prvním manželovi. Později však začal Claudius společně se svým nevlastním otcem Sheldonem podnikat dlouhé celodenní zdravotní procházky a trávil tak většinu svého času mimo domov. Nechtěl totiž pobývat ve společnosti své ženy Karoliny, která měla být velmi hašteřivá a žárlivá. Karolína zemřela roku 1844.

Druhorozený syn Emanuel František se narodil 10. dubna 1770 v Doksech.¹¹⁹ Podle dochovaného křestního listu¹²⁰ byl pokřtěn v zámecké kapli Antonem Kuchelským.¹²¹ Za kmotry mu byli jeho jmenovci: litoměřický biskup Emanuel Arnošt z Valdštejna (zastoupen mnichovohradištským občanem Ferdinandem Mükscem), dále pán na Duchově, hrabě Emanuel Filibert z Valdštejna (zastoupen hraběcím úředníkem Václavem Kampem). Kmotrovské role se ujala také jeho teta a mladší sestra jeho matky Karolína ze Šternberka (zastoupená vdovou Annou Bretschneiderovou). Emanuel často pobýval na panství Třebíč, vstoupil do armády a dosáhl hodnosti majora. Zemřel předčasně 12. července 1803 v oblasti Banátu ve městečku Lugoj¹²² na území dnešního Rumunska. Zanechal po sobě manželku Moniku rozenou Flanderkovou (ovdovělou svobodnou paní von Scholler), dceru Sofii a dva syny Vincence a Adama Emanuela.¹²³

Také poslední syn Josef Vincenc, narozený 4. března 1773,¹²⁴ se rozhodl pro vojenskou dráhu a stal se členem řádu maltézských rytířů. Osudnou se mu stala bitva na řece Trebbia.¹²⁵ Svým zraněním podlehl dne 20. června 1799 ve věku pouhých 26 let.

¹¹⁶ Podle závěti Vincence z Valdštejna z roku 1793 má být již v této době vdovou. Viz závěť Vincence z Valdštejna, SOA Praha, f. RAV, inv. č. 4435, sign. VI-3, Závěti rodu Valdštejnů, výtah se zemských desek, instrumentář č. 456, z 19. 4. 1797, písm. C 24.

¹¹⁷ Cladius L'Hoste (psán též Delhoste či del Hoste) byl generálním konzulem obojí Sicílie. Podle Načeradské se s ním měla Carolina podívat až do Brazílie. Pravděpodobně však došlo v tomto ohledu k záměně Claudia L'Hoste s plukovníkem Luisem del Hostem, zmíněném k roku 1833. Jorge João DODSWORTH (ed.), *Annaes do Parlamento Brasileiro. Camara dos Srs. Deputados. Sessão de 1833*, Rio de Janeiro 1887, s. 58.

¹¹⁸ Ludovika THÜRHEIM, *Mein Leben, Erinnerungen aus Österreichs grosser Welt*, München 1913, s. 89.

¹¹⁹ Matrika narozených 1760–1784, Doksy, inv. č. 1439, sig. L27/2, pag. 112.

¹²⁰ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3158, sign. I-18/2/1-6, Křestní listy rodu Valdštejnů, opis na městském úřadě v Doksech, 19. března 1864,.

¹²¹ V letech 1765–1777 působil v Mnichově Hradišti jako děkan.

¹²² Německy psáno jako Lugoc, Lukosch.

¹²³ I. von SCHÖNFELD (ed.), *Adels-Schematismus des Österreichischen Kaiserstaates*, s. 109. Doklad o tomto sňatku se nepodařilo v matrikách dohledat.

¹²⁴ Tato informace se mi nepodařila dohledat v matrikách Mnichova Hradiště, Doks, Klokočky, Valdštejska, Třebíče ani kostela sv. Tomáše v Praze. Podle závěti Vincence z Valdštejna je patrné že se musel narodit až po roce 1770, neboť byl třetím synem v pořadí. Josef se mohl narodit i později, a to až 4. dubna 1780, ale ani toto datum se mi nepodařilo ověřit.

Na základě dochované závěti,¹²⁶ kterou Josef sepsal krátce před svou smrtí ve městě Tortone dne 4. dubna 1799, si můžeme položit otázku, zda byla jeho smrt v bitvě skutečně pouhou nešťastnou náhodou, či dopředu promyšleným činem a v konečném důsledku aktem sebevraždy. Prostřednictvím své závěti se Josef obrátil nejprve na svého bratra Arnošta Filipa, který v tého době přebral po zesnulém otci úlohu hlavy rodiny. Chtěl ho ubezpečit o své vřelé bratrské lásce. Důvodem Josefova zoufalství měla být nešťastná láska k Janette Mayberthové, dceři vrchního správce na panství Třebíč. Dle svých vlastních slov ji měl Josef vroucně milovat a darovat jí své srdce. Slíbil jí dokonce manželství, ale věděl, že nebude moci svému slibu nikdy dostat. Odkázal jí alespoň finanční obnos ve výši 10 tisíc zlatých a přání, aby k sobě dostala v budoucnu dobrého muže. Další částky odkázal i svým blízkým služebníkům. Svého bratra prosil, aby se jeho matka nedozvěděla pravou příčinu jeho smrti, neboť by ji to příliš ranilo. Arnošt Filip měl dle jeho přání dohlédnout na to, aby byla jeho závěť vyplněna. Ze závěti je patrné, že se v té době Josef pravděpodobně nenacházel v dobrém psychickém rozpoložení. Na několika řádcích bilancoval svůj život a připravoval se na blížící se smrt. Uvědomoval si, že jeho matka a sestry budou jeho smrt oplákovávat, ale doufal, že na něj budou i přesto vzpomínat s láskou. On sám prý nezažil na tomto světě nic než starosti a trápení. Jako čestný muž chce proto svět opustit, aby došel klidu na onom světě. Jeho ubohá matka má dva syny vojáky, jednoho z nich (zřejmě míní Emanuela) jí Bůh ponechá, ale druhého (tedy jeho samého) povolá k sobě.

Z dochovaných pramenů nevyplývá, zda byla Josefova poslední vůle vyplněna v plném rozsahu. Jeho přání zřejmě u rodiny pochopení nenalezlo. Arnošt Filip se radil s právníky, jak postupovat s prohlášením oné závěti za neplatnou. Kladné odpovědi se nedočkal, protože Josef byl v té době zletilý a navíc u vojenské závěti nebyla vyžadována přítomnost svědků.¹²⁷

Vincenc z Valdštejna společně se svou rodinou po většinu času pobýval v Praze či na svých venkovských sídlech, tedy v Doksech či v Mnichově Hradišti. Toto tvrzení je možné částečně doložit místy narození jejich dětí či dochovanými adresami na jeho korespondenci. Oblíbeným místem pobytu hraběnky Sofie je také oblast Valdštejska,¹²⁸ které si lze

¹²⁵ Tato informace je uvedena v pohřební řeči pro hraběnku Sofii, autor však bitvu označil jako bitvu u Alexandrie. Bitva skončila vítězstvím rakousko-ruské koalice, která pod vedením polního maršála Suvorova porazila francouzské jednotky. Srov. též SOA Praha, f. RAV, inv. č. 4435, sign. VI -3/4/11, Závěti rodu Valdštejnů.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Valdštejsko představovalo zámecký komplex sloužící jako místo odpočinku při honech. Nachází se zhruba 4 kilometry západně od města Bělá pod Bezdězem, na katastrálním území obce Březovice. Od roku 1967 je areál zapsán jako kulturní památka České republiky.

představit jako „hvězdicí lesních průseků“, kde stojí v kruhu několik samostatných budov a v jejím středu je vyvýšen umělý pahorek, tzv. růžový vršek s besídkou.¹²⁹

Méně často Vincenc pobýval ve Vídni.¹³⁰ S ohledem na potřebu své vlastní reprezentace je pochopitelné, že za sebe určil zodpovědnou osobou, která ho zastupovala ve dvorských záležitostech. Podle smlouvy uzavřené dne 1. ledna 1776 se oním dotyčným stal „ctihodný rytíř“ Václav František Kaymmerle.

Poté co se roku 1775 Vincenc z Valdštejna stal nejstarším žijícím příslušníkem svého rodu, získal pod svou správou také valdštejnské seniorátní panství Třebíč na Moravě. V posledních letech svého života pobýval s oblibou právě zde¹³¹ a v Třebíči nakonec i 10. dubna 1797 umírá.¹³² Smrt měla přinést osvobození i od velkých bolestí, kterými měl před svým skolem trpět. Veřejnost se tuto zprávu dozvěděla i díky tištěnému parte.¹³³

Vincencovo tělo bylo na základě jeho přání uvedeného v závěti převezeno do Mnichova Hradiště jeho nejstarším synem Arnoštem Filipem.

Poslední rozloučení se konalo o Velikonocích, na Bílou sobotu, dne 15. dubna 1797. Podle Vincencova přání měl být obřad veden v katolickém ritu. Měl být přiměřen jeho stavu, a měl se vyhnout veškeré nádheře a pompéznosti.¹³⁴ Na všech jeho panstvích se po tři dny mělo držet rekviem a s ohledem na spásu jeho duše mělo být odslouženo i okolo padesáti mší. Obecně by bylo pokládáno za vhodné, aby zádušní mši celebroidal místní děkan.¹³⁵ Před shromážděné zástupy truchlících však předstoupil kaplan Jan Hájek. Sám sebe prohlásil za

¹²⁹ P. NAČERADSKÁ, *Po stopách Valdštejnů*, Praha 2020, s. 80.

¹³⁰ Z dopisu jeho syna Emanuela z 25. května 1778 víme, že Vincenc z Valdštejna v průběhu roku 1778 pobýval v Lipsku a později v Drážďanech. Emanuel vyjadřuje radost ze zprávy, že se jeho otec uzdravil z předchozí nespecifikované nemoci. SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3491, sign. III – 1/1, Dopisy Vincenci z Valdštejna od jeho dětí 1760–1780

¹³¹ Informace o jeho smrti však nejsou zapsány v matrice obvodu kostela sv. Martina v Třebíči, ale nacházíme je v matrice zemřelých z let 1789–1803 v Mnichově Hradišti na dvojstraně 21. Dostupné online na adrese: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/8823/40>

¹³² Průšková uvádí, že Vincenc měl zemřít v Třebíči na návštěvě u svého syna Emanuela. Emanuel však později ve své žalobě proti svému bratrovi Arnoštu Filipovi uvedl, že v době otcovy smrti se zdržoval v Itálii. H. PRŮŠKOVÁ, *Hrabě Vincenc z Valdštejna*, s. 138.

¹³³ Zde byla uvedena i pravděpodobná příčina úmrtí – „Brustwassersucht“ čili voda na plicích. To je však pouze příznak nějaké blíže nespecifikované nemoci. Mohlo se jednat například o zápal plic – viz Tamtéž – nebo o vodnatelnost plic či o žloutenku. P. NAČERADSKÁ, *Po stopách Valdštejnů*, s. 78. SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3157, sign. I-18/2/11, Úmrtí a pohřby členů rodu Valdštejnů.

¹³⁴ Viz závěť Vincence z Valdštejna, SOA Praha, RAV, inv. č. 4435, sign. VI-3, Závěti rodu Valdštejnů, výťah se zemských desek, instrumentář č. 456, z 19. 4. 1797, písm. C 24; další opis závěti z roku 1796 je uložen v SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 729, sign. XIII-25-13, Testament Vincence z Valdštejna, jeho předání zpět do rukou testátora 1796.

¹³⁵ V této době měl být místním děkanem Johann Nepomuk Wagner, v úřadu v letech 1783–1819.

věrného hraběcího služebníka, a to v souvislosti s četnými vazbami mezi jeho a hraběcí rodinou.¹³⁶

Hájek se ve své řeči vrátil k nedávným událostem a přirovnal hraběte k starozákonnímu patriarchovi Jákobovi. Jákob přikázal svým synům, aby po jeho smrti vzali jeho tělo a přenesli ho z Egypta a v Kanaánu ho pohřbili do jeskyně, aby spočinul vedle svých předků. Řeč přibližuje tehdejší vnímání smrti, kdy Hájek vyzýval ostatní, aby se nenechali unášet velkým smutkem. Vždy mají pomýšlet na to, že tělo je jen pouhá nádoba, která je šířána nemocemi, chátrá, nakonec se rozpadne a je sežrána červy. Naopak lidská duše je nesmrtelná a zemřelí dojdou svého vykoupení dle svých skutků. „Oko nesmí plavat v slzách!“¹³⁷ O osobě zesnulého se zmínil jen málo, přičemž však – dobově příznačně – nešetřil patosem. Nikdo by neměl zapomenout, že pro své nejbližší byl zesnulý hrabě milovaným a laskavým manželem, dobrým a ochotným otcem i drahým přítelem. V paměti svých poddaných bude dle řečníka vždy uchován jako vlídný pán a chlebodárc, který dle svých sil a možností pečoval o chudé, potřebné a byl ochráncem vdov a sirotků. Vincenc na chudé a potřebné pamatoval i ve své závěti, když přikázal, aby se po jeho smrti věnovalo chudým na jeho panstvích 500 zlatých a dalších 50 zlatých mělo být zasláno pražskému chudobinci.

Tělo Vincence z Valdštejna bylo v souladu se závětí uloženo do hrobu na hřbitově u kostela svatého Jakuba v Mnichově Hradišti.¹³⁸

„Naproti těmto u hřbitovní zdi jest hrobka Vincence hraběte z Valdštejna, jak o tom svědčí nápisy (latinský, český a německý) v mramorových deskách vyryté a v náhrobku zasazené. Nápis český zní: ‚On každý věku svého krok cnostmi ozdobil, – Zde jeho popel tento kámen přikryl; – Však slávu, jméno, památku nemůž krýti, – Neb i po smrti všechněch bude lásku míti. – Truchlící matka, sedm dětí tento k budoucí paměti hrob vystavěly Vincenci hraběti z Valdšteina a Vartenberka, král. cí. dvorskému komorníkovi a tajné Radě, jakož dědičnému

¹³⁶ Jan Hájek (1763–1802) působil jako kaplan v Mnichově Hradišti, později se stal farářem na Bezdězu. Do dějin regionu se zapsal také vydáním knižní brožury s názvem *Upřímné mínění žáků hradištských při návštěvě školy 1792*. Jeho otec, rovněž Jan Hájek (1745–1800), byl sochařem a řezbářem. Právě jemu je připisováno autorství náhrobku Vincence z Valdštejna. Luděk BENEŠ, *Osobnosti Mladoboleslavska*, Mladá Boleslav 2009, s. 54.

¹³⁷ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 4357, sign. VI-111/4d, Korespondence Vincence z Valdštejna 1790–1796.

¹³⁸ Není jisté, kde se ostatky Vincence z Valdštejna a jeho ženy Sofie nacházejí. Během průzkumu hrobky dne 26. ledna 2013 nebyly ostatky nalezeny. Dosud také nebyly objeveny informace, kdy nebo kam byla těla přenesena. H. PRŮŠKOVÁ, *Hrabě Vincenc z Valdštejna*, s. 141.

Rozkrajčíí v království Českém, Pánu v Hradišti, Bělé, Hiršberku,¹³⁹ též pánu Staršímu Třebíčského panství v Moravě. Usnul v Pánu 10. dubna 1797. Věku svého 67 let.“¹⁴⁰

K zajištění klidu a smíru mezi svými dětmi nechal hrabě Vincenc z Valdštejna sepsat v Praze 20. dubna 1793 svou poslední vůli. Musel brát na zřetel, že jeho panství jsou značně zadlužená a při jejich rozdělení na menší podíly by se nepodařilo rodový majetek zachovat i pro další pokolení. Situaci by ulehčilo, pokud by tato rodová linie Valdštejnů byla držitelem tzv. fideikomisu neboli svěřenectví. V tomto případě by totiž veškerý majetek přešel automaticky v rámci primogenitury na nejstaršího syna.¹⁴¹ V duchu této tradice se svým nejlepším vědomím a svědomím ustanovuje Vincenc svého prvorozeného syna Arnošta Filipa svým univerzálním dědicem. Arnošt Filip je nadále povinen vyplatit ostatním sourozencům přidělené podíly a také zajistit, aby byla zbylým dvěma synům a neprovdaným dcerám vyplácena každoroční doživotní renta. Doufal, že jeho rozhodnutí bude přijato s pochopením a že se nikdo z pozůstalých nebude cítit ochuzen.

Ke smíru mezi dětmi nedošlo, neboť po otcově smrti se rozhořel spor o spravedlivé vyrovnání pozůstalosti mezi Arnoštem Filipem a Emanuelem, řečeným jako Mani.¹⁴² K Emanuelovi se dostala zpráva o otcově smrti při jeho pobytu v Itálii. Navrátil se tedy domů, kde byl přijat svým starším bratrem.

S postupem času se však Emanuel cítil být bratrem oklamán, rozhodl se na něj podat žalobu (učinil tak dne 29. března 1800).¹⁴³ V ní obvinil Arnošta Filipa, že před ním celou dobu tajil skutečnou hodnotu otcova majetku, protože ho seznámil pouze s hodnotou z roku 1727, tedy již značně neaktuální. Zároveň mu Arnošt Filip měl znemožnit seznámit se se skutečným obsahem závěti. Emanuel svému bratrovi plně důvěřoval a z počátku souhlasil s přidělenou rentou 2 500 florinů ročně „ad dies vitae“, ačkoli v závěti se hovoří o dávce 4 000 florinů vyplácených dvakrát ročně. Nakonec se ale dozvěděl, že zděděná panství mají ve skutečnosti hodnotu 38 590 034 florinů a byl schopen tuto informaci doložit na pozemkovém úřadě. Výše otcových dluhů se měla ustálit na částce 930 345 florinů.

¹³⁹ V současné době Doksy.

¹⁴⁰ Josef V. FLANDERKA, *Soudní okres Mnichovo-Hradištský (pokračování)*, Hlasy pojizerské 5, 1890, č. 17, s. 5–6, zde s. 5.

¹⁴¹ Fideikomis v této době vlastní duchcovská sekundogenitura, a to zásluhou pražského arcibiskupa Jana Fridricha (Bedřicha) z Valdštejna (1642–1694). Získat fideikomis pro hradištskou větev rodu se podaří až Vincecovu vnukovi Kristiánovi, i když k sepsání samotné právní listiny došlo až několik měsíců po jeho smrti. Jiří HRBEK, *Postava Albrechta z Valdštejna v rodové tradici Valdštejnů*, in: Eliška Fučíková – Ladislav Čepička (edd.), *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?*, Praha 2007, s. 364–373, zde s. 369.

¹⁴² P. NAČERADSKÁ, *Po stopách Valdštejnů*, s. 79.

¹⁴³ SOA Praha, f. RAV, inv.č. 3025, sign. I-9/4, Žaloba Emanuela z Valdštejna na Arnošta Filipa z Valdštejna, dědictví 1800.

Jak dokládá, neměl jinou možnost než obrátit se na soud, poněvadž Arnošt Filip s ním odmítal komunikovat a nechtěl přistoupit ani na mimosoudní vyrovnání. K této žalobě se pravděpodobně nepřipojil žádný z jeho sourozenců, přesto Emanuel žádal, aby bylo dědictví po odečtení dlužné částky rozděleno na stejné díly.

Návrh se u soudu nesetkal s pochopením. Vyhovění Emanuelovu návrhu by znamenalo úplné popření poslední vůle Vincence z Valdštejna. Naplnila by se tak obava, že dojde k rozdrobení, a tím pádem i k zániku rodového majetku. Arnoštu Filipovi byla potvrzena jeho role univerzálního dědice a správce všech tří panství. Emanuelovi se dostalo alespoň částečného navýšení jeho příjmů.¹⁴⁴

Sofie se po smrti svého manžela stáhla do ústraní a můžeme se jen stěží domýšlet, jak prožívala rodinné spory. Svou útěchu měla nalézt v blízkosti svých dcer, ale útočiště pro ni představovala také víra. Jakožto zbožná žena často navštěvovala mše i hrob svého manžela. Pobývala převážně na zámku v Doksech, ale i na Valdštejnsku, kde jí manžel odkázal několik nemovitostí. Umírá v Praze ve farním obvodu kostela sv. Tomáše¹⁴⁵ dne 19. června 1806.¹⁴⁶

Za příčinu smrti byla pokládána její celková slabost a sešlost věkem. Smuteční řeč se nesla v obdobném duchu jako při pohřbu Vincence z Valdštejna. Sofie jako každá žena nesla ctnosti svého manžela, a i jí se nakonec dostalo vykoupení. Jak velká musela být bolest matky, která přijde o své dva syny v krutých bitvách, ptal se řečník sugestivně. Autor sám sebe nejmenoval, ale jednalo se o kaplana, který toto místo získal z milosti hraběte, tudíž můžeme předpokládat, že opět šlo o Jana Hájka. Tělo Sofie mělo být pohřbeno vedle jejího zesnulého manžela. Dodnes není známo, kde se jejich ostatky nachází.

Dětství a dospívání Vincence z Valdštejna bylo poznamenáno předčasnou smrtí jeho otce. Oporu našel ve své matce a ve své širší rodině. Později uzavřel manželství se Sofií ze Šternberka, které bylo podloženo vzájemnými sympatiemi. Stal se otcem sedmi dětí, tří synů a čtyř dcer. S dětmi měl blízký vztah, který je možno doložit i na základě jejich vzájemné korespondence. Po jeho smrti se rozhořel spor mezi jeho dvěma staršími syny o dědictví, navzdory otcovu přání o klid a smír mezi jeho potomky.

¹⁴⁴ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3027, sign. I-9/6, Dědické vyrovnání mezi Arnoštem Filipem a Emanuelem z Valdštejna 1797.

¹⁴⁵ Záznam se nachází v matrice zemřelých 1784–1814, pag. 202, která je uložena pod signaturou TO Z3a v Archivu hlavního města Prahy.

¹⁴⁶ Průšková uvádí, že Sofie zemřela roku 1803. H. PRŮŠKOVÁ, *Hrabě Vincenc z Valdštejna*, s. 139.

4. RODOVÁ REPREZENTACE

Osobu Vincence z Valdštejna nelze chápat izolovaně jako individualitu, ale také jaké příslušníka určité společenské vrstvy. Z obecné perspektivy lze období života Vincence z Valdštejna charakterizovat jako epochu osvícenství, chápanou moderní historiografií jako tzv. dobu přechodu.¹⁴⁷

Bez pochyb se dá říci, že se jednalo o období plné změn, reforem a rovněž i příslušníci šlechty museli začít hledat nové způsoby vlastní reprezentace. Tehdejší filozofové se začali zabývat otázkami nového pojetí šlechtictví, které by bylo slučitelné i s idejemi všeobecné rovnosti lidí. Šlechtic se tak již nemůže spoléhat na udržení své pozice a statusu, založeného pouze na vlastní rodové minulosti, ale musí se vyrovnat s narůstající konkurencí. K původní staré domácí šlechtě se postupně připojují nové rody původem ze zahraničí, a v neposlední řadě se k vyšším vrstvám společnosti začíná připojovat také nově nobilitovaná vrstva úředníků.¹⁴⁸

Vážnost a společenské postavení by neměly být šlechtici přiznány pouze na základě rodokmenu, ale měly by se odvíjet od schopností a přínosů každého jednotlivce pro společnost. Tato premisa je obsažena v tvrzení, že „šlechtic, který nezískal žádný úřad, se cítil zbytečný“.¹⁴⁹ Na druhou stranu si šlechta i nadále udržovala určité výjimečné postavení¹⁵⁰. Samotný status přinášel mnohé výhody. Šlechtici měli často přístup i k dílům běžně nepřístupným, na něž se vztahovaly cenzurní zásahy. Mnoho z nich se v této době věnuje studiu přírodních¹⁵¹ i humanitních věd. V jejich řadách můžeme nalézt také řadu spisovatelů (beletristů i autorů odborných pojednání), dokonce i Vincenc přispěl drobným spiskem rozporuplné kvality.¹⁵²

¹⁴⁷ Ivo CERMAN, *Česká šlechta v době osvícenství*, in: Tomáš Knoz – Jan Dvořák (edd.), *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011, s. 122–151, zde s. 123.

¹⁴⁸ I. CERMAN, *Česká šlechta v době osvícenství*, s. 130.

¹⁴⁹ Claire MÁDLOVÁ, *Úloha šlechty v kulturním a intelektuálním životě Prahy*, in: Hana Svatošová (ed.), *Praha Mozartova. Kulturní a společenský život v Praze 1780–1800*, Praha 2006, s. 42–51, zde s. 45.

¹⁵⁰ C. MÁDLOVÁ, *Úloha šlechty v kulturním a intelektuálním životě Prahy*, s. 44.

¹⁵¹ Významným botanikem byl např. František Adam z Valdštejna (1759–1823). Botanice se věnoval od roku 1789, procestoval Maďarsko a na základě této zkušenosti napsal společně s Pálem Kitaibelm knihu *Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae*, vydává ve třech svazcích v letech 1802–18012 ve Vídni. Byl členem několika vědeckých institucí, Botanické společnosti v Řezně 1804, byl také zahraničním členem Göttingenské akademie věd 1804 a od roku 1814 Bavorské akademie věd. Srov. I. CERMAN – M. KONEČNÝ, *Tváře osvícenství*, s. 210–213.

¹⁵² Jeho Excellence, Vysoce urozeného Pána, Pana Wincenciusa, Římské Říše hraběte z Waldštejnu a Wartenberku, dědičného pána panství Hradiště a Kláštera, Hyřberku, Bezděze, Bělý a Kuřívod. Jejich cýs. král. apoštolské milosti skutečného komorníka, a tajného Rady, též nejvyššího dědičného Předkrajice v Království Českém, *Společných Šafářův naučení, dle čehož pokračovati mají*, Praha 1761.

Zájem o umění se mezi šlechtou navíc stal i poměrně rozšířenou módou, na šlechtických sídlech se běžně pořádala soukromá divadelní představení pro vybranou společnost, navíc byla šlechtě umožněna i značná tvůrčí svoboda. Stíraly se tedy hranice mezi osobními zájmy šlechtice a všeobecně nutnou reprezentací, neboť případné odmítnutí svěřené divadelní role při pořádání společného představení by bylo chápáno za neomluvitelnou urážku.¹⁵³

Šlechtice této doby nemusela zavazovat pouze příslušnost k určité vyhraněné společenské vrstvě. Vincenc z Valdštejna mohl pociťovat i povinnost vůči svým předkům a celému svému rodu. I samotná reprezentace jeho osoby brala na zřetel pohled do minulosti. Na jedné straně se hodlal vyrovnat svým slavnými předkům, ale zároveň chtěl zanechat vzpomínky na své činy pro budoucí pokolení.

Valdštejnové patřili ve své době k nejstarším, a i přes značné zadlužení k nejmovitějším rodům. Rod svůj původ odvozuje od starobylého českého rodu Markvarticů, kdy nejstarší známý předek Markvart z Valdštejna měl vstoupit do služeb krále Vladislava II. již roku 1159. Markvartici se později rozdělili na několik samostatných větví, které své přídomky začaly odvozovat od svých sídel a do historie vstoupili jako páni z Michalovic, ze Zvířetic, z Valdštejna nebo z Vartenberka.¹⁵⁴

V průběhu čtyřicátých let 19. století zapsal Tomáš Hindl, valdštejnský úředník na mnichovohradištském panství, do své kroniky,¹⁵⁵ že podle starých letopisců je pradědem rodu valdštejnského i vartenberského jistý Heřman z Ralska. Jeho zásluhou měl být roku 1054, za panování knížete Břetislava, založen benediktinský (později cisterciácký) klášter v obci Klášter Hradiště nad Jizerou. Dále Hindl vysvětloval i původ vzniku samotného rodového jména, tedy Valdštejn. Za krále Václava I., kdy se mnoho Němců přistěhovalo do Čech, se mezi velmoži rozšířila móda pojmenovávat své hrady německými jmény. Z rodu pánů z Ralska, kteří se později budou nazývat jako Vartenberkové, pocházel i Zděněk Ralský. Ten si později nechal vystavět vlastní hrad zvaný Valdštejn a od něj přijal pro svou rodovou linii i on sám i jeho potomci.

V případě Hindlovy kroniky lze předpokládat zkombinování legendárního vyprávění o počátcích rodu, tradované v hraběcím prostředí, s pisatelovou identifikací s moderním českým nacionalismem. Starší způsob reprezentace rodové prehistorie zachycuje budova saly terreny

¹⁵³ I. CERMAN, *Česká šlechta v době osvícenství*, s. 137.

¹⁵⁴ Petr MAŠEK, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2003, s. 293.

¹⁵⁵ M. ONDRÁČKOVÁ, *Tomáš Hindl a jeho Pamětní kniha mnichovohradištského panství (1846–1848)*. Rukopis uložen v SOA Praha. Viz SOA Praha, f. RAV, Mnichovo Hradiště, inv. č. 254, NAD 466.

uprostřed mnichovohradištské zámecké zahrady.¹⁵⁶ Freska, jež zdobí její strop, připomíná příchozím i rodovou pověst, kdy Jindřich z Valdštejna spěchá na pomoc svému králi Přemyslu Otakarovi II. Na válečnou výpravu přivádí i svých 24 synů. Jeho synové mají reprezentovat sílu a budoucnost rodu.

V roce 1758 získal Vincenc společně se svým strýcem Josefem Jiřím z Valdštejna privilegium¹⁵⁷ od Marie Terezie, které jim umožnilo připojit ke svému jménu i predikát z Vartenberka.¹⁵⁸ Za tuto poctu však musel později zaplatit ještě poplatek ve výši 5 000 zlatých.¹⁵⁹ Přídomek z Vartenberka odkazoval na příbuzný rod Vartenberků, který byl podobně jako rod Valdštejnů odnoží původně starého českého rodu Markvarticů. Poslední zástupce rodu Vartenberků Jan Jiří zemřel okolo roku 1630, tedy o více jak 200 dříve, než Valdštejnové zažádali o povolení připojit jejich jméno ke svému. K propojení predikátů dvou rodů přitom docházelo spíše na základě svatebních smluv, kdy se sloučily přídomky obou rodů a došlo k vytvoření nové rodové linie. Nejznámějším příkladem může být spojení rodů habsburkého a lotrinského na základě svatby mezi rakouskou arcivévodkyní Marií Terezií a lotrinským vévodou Františkem Štěpánem.

Není doposud příliš jasné, z jakého důvodu se Valdštejnové uchýlili k tomuto dosti neobvyklému kroku. Domníváme se, že tímto způsobem došlo k obnovenému propojení se starobyklým příbuzným šlechtickým rodem a v očích zainteresovaných tím byla opět potvrzena prestiž celého valdštejnského rodu. Valdštejnský erb byl zároveň polepšen ještě o vartenberský půlený černo-zlatý štít a Vincenc nechal do Mnichova Hradiště převést ostatky dvou příslušníků vartenberského rodu, a to Karla (1553–1612) a Jaroslava (1558–1602).¹⁶⁰

¹⁵⁶ Sala terrena byla vystavěna roku 1711 na přání Františka Josefa z Valdštejna. Architektonického stváření se ujal stavitel Nicollo Raimondi. Freska na stropě znázorňuje ústřední výjev valdštejnského rodové legendy, jejím autorem je malíř Eliáš Zobel, který postupoval podle předloh Karla Škréty. Rostislav VOJKOVSKÝ, *Mnichovo Hradiště. Zámecký areál s bývalým klášterem*, Dobrá 2005, s. 20.

¹⁵⁷ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 2810, sign. XVI-Y; srov. Jan ŽUPANIČ – Michal FIALA – Pavel KOBLASA, *Šlechtický archiv c. k. ministerstva vnitra*, Praha 2014, s. 582.

¹⁵⁸ Získání privilegia připojením přídomku z Vartenberka a také pozdější svatba se Sofií je zmíněna v bělské farní kronice. SOKA Mladá Boleslav, f. Farní úřad Bělá pod Bezdězem, NAD 397, Bělá pod Bezdězem: Kronika farnosti 1703–1853, s. 114.

¹⁵⁹ I za tuto službu bylo nutné zaplatit poplatek. Šlo tedy o výdaj, který by šel s ohledem na špatnou finanční situaci Vincence z Valdštejna označit za nadbytečný. SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 289, sign. VI-10-6, Výměr taxy za povolení Vincenci z Valdštejna užívat i titulu z Vartenberka 1758.

¹⁶⁰ J. HRBEK, *Postava Albrechta z Valdštejna v rodové tradici Valdštejnů*, s. 368, srov. SOA Praha, f. RAV, inv. č. 2415, sign. II-D2, Korespondence a zápisy týkající se převozu pozůstatků Albrechta z Valdštejna z Valdic do Mnichova Hradiště a opisy nápisů na rakvích Albrechta z Valdštejna a jeho manželky Lukrecie 1785.

Do historie se v průběhu času významným způsobem zapsalo mnoho členů valdštejského rodu.¹⁶¹ Ti mohli Vincence motivovat ke snaze, aby se jim vyrovnal, současně však mohl pociťovat tlak na to, aby byl ve svém konání úspěšný. Šlechtic mohl volit z více možností, jakým směrem by se mohla jeho kariéra ubírat. Pro Vincence jako dědice a pokračovatele rodu se pochopitelně vylučoval vstup do duchovního stavu a vzhledem k jeho fyzickým omezením také nemohl dosáhnout slávy na poli válečném, jako se to podařilo jeho vrstevníkovi, hraběti Josefu Vojtěchovi Desfoursovi,¹⁶² majiteli náchodského panství, který dostáhl hodnosti generálmajora.¹⁶³ Zvýšení vážnosti a společenské uznání přinášela také služba při císařském dvoře či působení v zemských úřadech nebo vědeckých institucích. Nejen v tomto směru mohl být Vincencovi příkladem jeho bratranec z matčiny strany Karel Egon Fürstenberk.

Nejvýznamnějším titulem, který Vincenc spojil se svým jménem, je hodnost tzv. předkráječe Království českého neboli Erbvorschneider. Pro jeho získání však nemusel Vincenc vynaložit pražádné úsilí, neboť 25. dubna 1716 byl tento titul díky milosti císaře Karla VI. dědičně přiznán jeho dědu Františku Josefovi z Valdštejna.¹⁶⁴ Tradičně náležela tato úloha Valdštejnům již od roku 1665, když jim byla přenechána od rodu Sezimových. Svého titulu předkráječe se Vincenc mohl ujmout až při korunovací Leopolda II.¹⁶⁵ na českého krále roku 1791. Při veřejné slavnostní hostině bylo jeho úkolem krájet a předkládat pokrmy panovníkovi.¹⁶⁶

Ke korunovací českých králů patřil také starobylý obyčej, kdy panovníci pasovali mečem svatého Václava předem vybrané osoby na svatováclavské rytíře. K této hodnosti nepřislušel žádný finanční zisk ani privilegia, přesto bylo samotné pasování bráno jako určitá pocta a výsada. Uchazeči o přijetí mezi svatováclavské rytíře museli podat svou žádost ke guberniu a nebylo pravidlem, že by všem bylo vyhověno. Obecně platila zásada, že čím výše postavený byl šlechtic, tím stručnější byla jeho žádost. Ani Vincenc nepokládal za nutné své důvody

¹⁶¹ Adam ml. (1569/1570–1638), nejvyšší pražský purkrabí; Albrecht Václav Eusebius (1583–1634), císařský generalissimus; František Augustin (1628–1684), diplomat a znalec umění; Jan Bedřich (1642–1694) pražský arcibiskup.

¹⁶² Josef Vojtěch Desfours (1734–1791) spravoval od roku 1768 panství Studnice ve východních Čechách, pokoušel se uplatnit své dědické nároky na panství Náchod, které získal až roku 1791. Náchodské panství bylo zatíženo dluhy, které nebylo možné dále splácet, proto bylo panství prodáno v dražbě. Srov. Lydía BAŠTECKÁ – Ivana EBELOVÁ, *Náchod*, Náchod 2004, s. 123, 142.

¹⁶³ Marie MŽYKOVÁ – Harald SKALA, *Des Fours. Valdštejnův plukovník a jeho potomstvo*, Praha 2012, s. 92.

¹⁶⁴ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 2507, Císař Karel uděluje úřad nejvyššího kraječe v království Františku Josefovi z Valdštejna a jeho potomkům a po nich potomkům jeho mladšího bratra Jana Josefa z Valdštejna.

¹⁶⁵ Srov. Zdeňka STOKLÁSKOVÁ, *Korunovace Leopolda II.*, in: Ivo Cerman (ed.), *Habsburkové. Vznikání občanské společnosti 1740–1918*, Praha 2016, s. 230–241.

¹⁶⁶ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3367, sign. II-3/VII/4, Vincenc z Valdštejna, jmenování, jednání, kvitance, korespondence 1748–1797.

nějak obšírnější rozvádět. V kolonce u soupisů žadatelů je u jeho jména stručně poznamenáno: „Domnívá se, že se na to hodí.“¹⁶⁷ Této pocty se dostalo i Vincencovi z Valdštejna,¹⁶⁸ ale dosáhl jí až při korunovaci Leopoldova nástupce Františka II.¹⁶⁹ Navázal tak na tradici tohoto titulu ve svém rodu, neboť při korunovaci Marie Terezie byli mezi svatováclavské rytíře přijati Jan Jiří z Valdštejna a Jan Arnošt hrabě z Valdštejna.

Nedá se přesněji určit, do jaké míry a s jakou pravidelností se Vincenc z Valdštejna zapojoval po politického života. Doložit můžeme jeho účast při zemském sněmu roku 1790. Jednání směnu bylo zahájeno 12. července na Pražském hradě a soustředilo se především na otázky blížící se korunovace Leopolda II. Možná i díky svému titulu předkráječe byl Vincenc zvolen jako člen deputace, která měla za úkol převézt z Vídně do Prahy korunovační klenoty.¹⁷⁰

Stejně složitá se jeví i otázka, jestli Vincenc toužil po skutečné politické moci nebo zda se spokojil s čestnými tituly, jejichž získání vyžadovalo o poznání méně úsilí. Ke svému jménu postupně připojil i titul císařsko-královského komorníka a tajného rady,¹⁷¹ podobně jako tomu v minulosti učinil jeho děd František Josef z Valdštejna.¹⁷² Oba zmíněné tituly měly na panovnickém dvoře dlouhou tradici, až s postupem času se rozšiřoval okruh jejich nositelů, a tím pádem se z nich staly tituly pouze čestné, bez širších pravomocí.

Žádost¹⁷³ o přidělení titulu tajného rady Vincenc podal 19. dubna 1764 a zhruba o rok později, dne 30. března 1765, obdržel gratulaci k jeho získání.¹⁷⁴ Podařilo se splnit všechny nutné podmínky, tedy prokázat svůj urozený původ¹⁷⁵ a zaplatit poplatek ve výši 3000 florinů. Obdobným způsobem postupoval i při získání titulu komorníka.

¹⁶⁷ Pavla HUBÁČKOVÁ, *Česká korunovace Františka II.*, Diplomová práce, Praha 2021, s. 41.

¹⁶⁸ O skutečnosti, že se Vincenc z Valdštejna stal rytířem svatého Václava, se zmiňuje i bakovská farní kronika. SOKA Mladá Boleslav, f. Farní úřad Bakov nad Jizerou, NAD 396, Bakov nad Jizerou: Kronika farnosti 1704–1822, s. 42.

¹⁶⁹ *Familienkalender auf das Schaltjahr 1796, welcher ein alphabetisches Verzeichniß der hohen adelichen Standesgeschlechter des Königreichs Böhme, derselben gegenwärtige Abstammlinge, begleitende Chargen, besitzende Herrschaften, und Güter, dann neugestochene Wappen enthält*, Prag 1796.

¹⁷⁰ I. CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století*, s. 524.

¹⁷¹ Držitelem stejné titulu byli také Valdštejnovi současníci jako Karel Egon Fürstenberk, František Xaver Věžník či František Adam ze Šternberka.

¹⁷² František Josef vynikal svou zbožností, financoval na svých panstvích drobné stavby spíše dekorativního charakteru. Získal titul skutečného tajného rady, ale nijak výrazně se neprosadil ani u dvora, ani v zemské správě. Jiří WOLF, *Duchcov*, Praha 2013, s. 178.

¹⁷³ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3367, sign. II-3/VII, Vincenc z Valdštejna, jmenování, jednání, kvitance, korespondence 1748-1797

¹⁷⁴ Tamtéž, f. ÚSVV, inv. č. 319, sign. VI-11-16, Jmenování Vincence z Valdštejna tajným radou 1765.

¹⁷⁵ Čestné tituly nebyly záležitostí pouze mužů., ale i ženy mohly, byť v omezené míře získat ocenění či jim mohl být udělen řád. Vincencova matka Marie Alžběta byla dámou Řádu hvězdového kříže, což byl dámský řád založený roku 1667 císařovnou Eleonorou, manželkou Leopolda I. Podmínkou pro vstupu do řádu bylo prokázání minimálně šestnácti šlechtických předků a také zásluhy v oblasti náboženské a charitativní činnosti. František LOBKOWICZ, *Encyklopedie řádů a vyznamenání*, Praha 1999, s. 139.

Při zlepšování svého společenského statusu se Vincenc z Valdštejna příliš neohlížel na peníze, přestože jeho finanční situace nebyla úplně příznivá. Finanční gramotnosti tak pravděpodobně nenaučil ani své děti. Jeho nejstarší dcera Sofie si například v dopise z roku 1796 stěžuje na velké výdaje své sestry Karoliny, které si chce půjčit peníze od Žida na pětiprocentní úrok. I Sofie uznává, že má sama napjatý rozpočet, ale v souvislosti s Karolinou žádá o otcův zásah.¹⁷⁶

Poměrně obtížné je vysvětlit Vincencovu motivaci, která by ho vedla k úsilí o přijetí do tzv. švábského kolegia a možnosti účastnit se zasedání říšského sněmu.¹⁷⁷ Sám nedisponoval žádným majetkem na území Svaté říše římské, a tudíž by mohl být na sněmu přítomen pouze jako tzv. personalista, což byla zároveň pozice nejméně vážená. Posledním členem švábského kolegia z valdštejnského rodu byl Vincencův přímý předek Maxmilián z Valdštejna,¹⁷⁸ který byl ale po roce 1655 z rady vyloučen. Tato událost mohla být ve Vincencových očích chápána jako křivda a snad proto požádal roku 1774 o opětovné přijetí sebe i dalších příslušníků svého rodu, např. Emanuela Filiberta z Valdštejna, do kolegia říšských hrabat. S prosbou o spolupráci se Vincenc obrátil i na Jiřího Kristiána z Valdštejna, kterého žádal o vyjádření, zda by byl ochoten přispět vlastními financemi na znovupřijetí rodiny do švábského kolegia. Kristiánova odpověď byla kladná a navíc Vincence ujistil, že už dávno potřebný kapitál ve výši 2 500 florinů složil.

Celá záležitost se však jevila jako značně zdoluhavá a složitá, hrabě si se zástupci kolegia vyměnil řadu dopisů, protože i o po potvrzení jeho přijetí bylo nutné dojednat splnění nezbytných podmínek. Není známé, jakým způsobem Vincenc do činnosti kolegia zasahoval, jen samotné setrvávání v kolegiu byla věc velmi finančně nákladná.¹⁷⁹ Kromě dalších poplatků byl povinen vložit do kolegiální pokladnice i částku 10 000 guldenů, jak dokládají i dokumenty uložené v rodinném archivu Valdštejnů.¹⁸⁰ Finanční důvody mohly nakonec zapříčinit, že se roku 1792 Vincenc z Valdštejna rozhodl sněm natrvalo opustit.

¹⁷⁶ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3491, sign. III -3, Dopisy Vincence z Valdštejna od jeho dětí 1760–1780.

¹⁷⁷ Tamtéž, inv. č. 4426, sign. II – 4, Akta týkající se přijetí hraběte z Valdštejna do kolegia říšských hrabat.

¹⁷⁸ Maxmilián z Valdštejna (1598–1655) působil ve své službě u dvora jako císařský nejvyšší komoří. Byl rytířem Řádu zlatého rouna. Působil v armádě a jako velitel v Praze roku 1642 pomáhal organizovat obranu království proti švédským vojskům. V roce 1653 doprovázel císaře Ferdinanda III. na říšský sněm v Řezně. Panství Mnichovo Hradiště získal společně s dalším majetkem z pozůstalosti Albrechta z Valdštejna.

¹⁷⁹ Tamtéž, f. ÚSVV, inv. č. 323, sign. VII-12-6, Členství Valdštejnů v švábském kolegiu říšských hrabat. Finanční náklady 1774.

¹⁸⁰ Tamtéž, f. RAV, inv. č. 4453, sign. VIII, Výdaje na zaplacení Vincence z Valdštejna do švábského kolegia říšských hrabat 1774–1775.

Do dějin svého rodu se Vincenc z Valdštejna nakonec nejvýznamněji zapsal tím, že v roce 1785 nechal slavnostně převést¹⁸¹ ostatky svého předka Albrechta z Valdštejna.¹⁸² Tato událost však nebyla podmíněna jeho vlastním zájmem o slavného předka, ale spíše se jednalo o souhru několika okolností.

Původní místo posledního odpočinku slavného vojevůdce se nacházelo v kartuziánském klášteře ve Valdicích nedaleko Jičina. Z rozhodnutí Josefa II. došlo ke zrušení tohoto klášteřa¹⁸³ a mnichům bylo přikázáno klášter do konce června roku 1782 opustit. Majetek klášteřa včetně historických a uměleckých předmětů byl dán do dražby.¹⁸⁴ Veškeré zisky z této dražby následně připadly do fondu duchovní komise.¹⁸⁵

Bylo nutné vyřešit rovněž otázku, kam budou převezeny ostatky Albrechta z Valdštejna a jeho první manželky Lukrécie Nekšovny z Landeka.¹⁸⁶ V této záležitosti se angažoval nejen Vincenc z Valdštejna jako zástupce rodové primogenitury. Žádost na zemské gubernium v této záležitosti podala také duchcovská větev rodu.

Než mohlo dojít ke slavnostnímu převozu, musel se Vincenc z Valdštejna potýkat s celou řadou administrativních potíží.¹⁸⁷ Původně totiž nebylo vůbec zřejmé, zda bude touto povinností poctěn právě on. Nejprve bylo nutné určit, která z rodových větví má na vydání ostatků Albrechta z Valdštejna větší právo. Nakonec svůj nárok obhájil Vincenc z Valdštejna coby hlava primogenitury. Tento argument také 7. ledna 1785 použil v opakované žádosti na zemské gubernium. Ve hře však byla i možnost povolit převoz ostatků držiteli valdštejnského fideikomisu. Hlava duchcovské větve rodu Josef Karel Emanuel z Valdštejna byl toho času mimo zemi, jeho zájmy o to usilovněji hájila jeho matka Marie Anna.¹⁸⁸

¹⁸¹ V. BUDIL – S. HNÍZDIL – J. ČERVINKA, *700 let Mnichova Hradiště*, s. 26.

¹⁸² Osobě Albrechta z Valdštejna se věnovalo velké množství autorů a jejich děl. Například Josef PEKAŘ, *Valdštejn. 1630–1634 (dějiny valdštejnského spiknutí)*, Praha 2008.

¹⁸³ Oficiálně měl být klášter zrušen roku 1783.

¹⁸⁴ Dohledem nad celým procesem byl pověřen administrátor kamerálních statků Josef Karel Schmidt.

¹⁸⁵ J. MATIEGKA – J. MALÝ – J. BERGL, *Tělesná povaha Albrechta z Valdštejna, vévody frýdlantského a jeho první choti Lukrécie Nekšovny z Landeku*, s. 23.

¹⁸⁶ Lukrécie Nekšovna z Landeku (1582/1584–1614) byla první manželkou Albrechta z Valdštejna. Věnem mu přinesla rozsáhlé moravské statky, které Valdštejn využil jako základ pro svůj další společenský vzestup. Manželství zůstalo bezdětné. Srov. Vlasta FIALOVÁ, *Lukrécie Nekšovna z Landeku. První manželka Albrechta z Valdštejna*, Český časopis historický 40, 1934, č. 1, s. 125–136.

¹⁸⁷ SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 330, sign. VII-12-15, Jednání o převozu ostatků Albrechta z Valdštejna do Mnichova Hradiště 1784.

¹⁸⁸ Josef z Valdštejna se při návratu z ciziny svých nároků na ostatky Albrechta z Valdštejna zřekl, a to i přesto, že jeho matka spolu se svým právním zástupcem Dr. Vignetem vznesla v této záležitosti dokonce oficiální stížnost přímo k císaři. J. MATIEGKA – J. MALÝ – J. BERGL, *Tělesná povaha Albrechta z Valdštejna, vévody frýdlantského a jeho první choti Lukrécie Nekšovny z Landeku*, s. 25.

Další překážka spočívala v nutnosti vyplatit cenu cínových rakví, ve kterých byla těla uložena.¹⁸⁹ Vincenc z Valdštejna se obrátil na královéhradeckého biskupa Jana Leopolda Haye¹⁹⁰ s nabídkou, že zaplatí náboženské matici cenu kovu obou rakví. Pravděpodobně i k tomu bylo následně přihlédnuto v probíhajícím sporu.

O samotném průběhu převozu ostatků informovaly také c. k. Schönfeldovy noviny ve dnech 5. a 15. března 1785. Do Jičína přijela mladá hrabata Arnošt a Emanuel z Valdštejna¹⁹¹ a společně s místním děkanem Georgem Selbem vyzvedli ostatky. Poté děkan oběma rakvím¹⁹² požehnal, načež byly truhly přemístěny na saně a vyslány na cestu do Mnichova Hradiště.

Průběh samotného uložení ostatků v Mnichově Hradišti bylo doprovázeno velkou slavností za účasti Vincence z Valdštejna, jeho choti Sofie, dalších zástupců valdštejnského rodu i zástupu dalších přihlížejících, mezi nimiž nechyběli ani příslušníci vojska.¹⁹³ Přihlížející neodradila ani velká zima, která měla toho dne, tedy 3. března roku 1785, panovat. Rakve s ostatky Albrechta z Valdštejna a Lukrécie Nekšovny z Landeka byly nejprve vystaveny u dveří kostela svatého Jakuba a poté se celý průvod v čele s děkanem Franzem Wagnerem odebral do kostela svatých Tří králů při kapucínském klášteře. Po odsouzení smuteční mše byly následně ostatky za doprovodu smuteční hudby uloženy do předem připraveného hrobu.¹⁹⁴ Původně se předpokládalo, že při hrobu Albrechta z Valdštejna bude vybudován reprezentativní náhrobek, ale po ukončení slavnosti z tohoto nápadu sešlo.

Jednu z možných hypotéz, proč hrob nebyl reprezentativně vyzdoben, vyslovil Karel Štětina, který uvádí: „Je možné, že prosté uložení ostatků slavného předka souviselo více s osvícenými názory hraběte Vincence Ferrera než z nerealizovanými záměry na vybudování

¹⁸⁹ M. SVOBODA, *Mnichovo Hradiště 1785*, s. 379.

¹⁹⁰ Jan Leopold Hay byl královéhradeckým biskupem v letech 1781–1794.

¹⁹¹ Dva nejstarší synové Vincence z Valdštejna.

¹⁹² Na postranici rakve Albrechta z Valdštejna byla původně umístěna deska s latinským nápisem. Její znění se dochovalo díky opisu kartuziánů z roku 1744. „Quaeris Victor qui hic jacet? Albertus Eusebius Dux Fridlandiae qui 1634 die 25 Februari aegre fatis cesit Egrae, fulgebat olim Splendore Martis, dūm pro Deo pro Ecclesia, pro Ceasare, pro Patria fortites pugnavit et triumphavit heros inclutus, Eum quoniam Legitime certavit Deus ad se vocavit coelestique Corona pramiavit. Cujus iam bello fessa hic in pace quiescunt ossa.“ Josef Vítěslav ŠIMÁK, *Soupis památek historických a uměleckých v republice Československé, okres mnichovohradištský*, Praha 1930, s. 331. Volný překlad: „Hledáš vítěze, který tady leží? Albrecht Eusebius, vévoda frýdlanský, který 25. února 1634 podlehl osudu v Chebu, kdysi zářil nádherou Martovou (bůh války), který bojoval za Boha, církev, císaře, zem a vítězil jako slavný hrdina, protože bojoval statečně. Bůh ho povolal k sobě a odměnil ho nebeskou korunou. Nyní jeho kosti unavené válkou, zde odpočívají v pokoji.“

¹⁹³ K průběhu slavnostního uložení ostatků Albrechta z Valdštejna se stručně zmiňuje i bakovská kronika. SOKA Mladá Boleslav, f. Farní úřad Bakov nad Jizerou, NAD 396, Bakov nad Jizerou: Kronika farnosti 1704–1822, s. 34.

¹⁹⁴ Původně mělo být nad hrobem umístěno mauzoleum, ale honosnější náhrobek byl na tomto místě zrealizován až ve 30. letech 20. století.

nového náhrobku.¹⁹⁵ V případě, že by skromné uložení ostatků bylo skutečné přáním Vincence z Valdštejna, bylo by natolik zásadní i pro jeho potomky? Prosté zakrytí výklenku ve zdi pouze pomocí dřevěných prken mohlo být pokládáno za dostatečné. Na další stavební práce se nemuselo dostávat financí. Náhrobek k počtě Albrechta z Valdštejna byl vsazen až roku 1934 za přispění Karla Arnošta z Valdštejna.¹⁹⁶

Podle Milana Svobody, který se právě okolnostmi převozu ostatků Albrechta z Valdštejna podrobněji zabýval, průběh onoho „třetího pohřbu“ velkého vojevůdce lze chápat nejen jako oslavu jeho osoby samotné, ale i jako oslavu celého valdštejnského rodu. Valdštejnové se touto událostí přihlásili k odkazu slavného předka, ale mohli tak zároveň přispět k očištění jeho památky v očích veřejnosti nebo k tomu dát alespoň podnět do budoucna.¹⁹⁷

O více než desetiletí později si Albrechta z Valdštejna za hlavního hrdinu do své dramatické trilogie vybral slavný německý spisovatel Fridrich Schiller, jenž v letech 1798–1799 zpracoval události před Valdštejnovou (Wallensteinovou), smrtí a tuto kontroverzní postavu tak značně zpopularizoval i mimo české země. Svou pozornost ke slavnému předkovi později obrátil i Vincencův vnuk Kristián z Valdštejna.¹⁹⁸ I přes předem očekávaný nezdar podal dokonce návrh, aby byly valdštejnskému rodu navráceny dávno ztracené vévodské tituly.

Vincenc z Valdštejna si uvědomoval závazky vůči vlastnímu rodu a zároveň mu záleželo i na vlastní reprezentaci. Do dějin svého rodu se zapsal díky převozu ostatků Albrechta z Valdštejna z Valdic do Mnichova Hradiště. Společně se svým strýcem získat v roce 1758 privilegium připojit ke svému jménu predikát z Vartenberka. Kromě dědičného titulu předkráječe připojil ke svému jménu ještě titul tajného rady a dvorského komorníka a při korunovaci Františka II. byl pasován na rytíře svatého Václava. V neposlední řadě usiloval o opětovné přijetí svého rodu do švábského kolegia.

¹⁹⁵ Karel ŠTĚTINA, *K dějinám kláštera kartouzského ve Valdicích*, in: Výroční zpráva c. k. státního gymnasia vyššího v Jičíně za školní rok 1892, Jičín 1892, s. 1–53.

¹⁹⁶ Jedná se o desku ze sliveneckého mramoru doplněnou životopisnými daty a bronzovým reliéfem vévody. Místo posledního odpočinku Albrechta z Valdštejna je možné v současné době navštívit v rámci třetího prohlídkového okruhu státního zámku Mnichovo Hradiště.

¹⁹⁷ M. SVOBODA, *Mnichovo Hradiště 1785*; srov. též Eva LUKÁŠOVÁ, *Místo posledního odpočinku Albrechta z Valdštejna na zámku Mnichovo Hradiště. Historie osobních a funerálních památek vévody z Frýdlantu*, Zprávy památkové péče 72, 2012, č. 4, s. 272–279.

¹⁹⁸ Kristián z Valdštejna (1794–1858). Viz P. NAČERADSKÁ, *Po stopách Valdštejnů*, s. 112–113.

5. UMĚNÍ A VLASTNÍ ZÁJMY

Zálibu Vincence z Valdštejna v umění neopomněl zmínit snad žádné jeho dosavadní životopisný nástin. Příklad vytvořeného obrazu hraběte jako milovníka umění ve všech jeho podobách mohou ilustrovat následující citace: „Vincenc z Valdštejna vynikal vzděláním a také láskou k hudbě. [...] Sám pořádal divadelní představení za přítomnosti vlivného publika.“¹⁹⁹ Umění mu umožňovalo propojit jeho osobní zájmy i nutnost vlastní sebeprezentace.

Proklamovaná láska k hudbě přitom vycházela z hlubší tradice rozvíjené na valdštejnských panstvích. Zmíňme např. nařízení, které vydal Arnošt Josef z Valdštejna již roku 1689. Dle jeho znění neměl být umožněn vstup do cechu osobě, která nebude obeznámena s hudbou. V podobném duchu tuto povinnost proklamovali i pozdější mnichovohradištské vrchnosti.²⁰⁰

O rozvoj hudby na panství se zasloužila především muzikantská a literátská bratrstva, která měla za úkol doprovázet mše zpěvem z kancionálů. V regionu bylo významné především muzikantsko-literátské bratrstvo z Bakova nad Jizerou, kterého se nijak výrazně nedotklo ani rušení literátských bratrstev, jež se začalo v širokém měřítku na příkaz Josefa II. provádět v 80. letech 18. století. Významným dnem spolku byl svátek svaté Cecílie, kdy se konalo společné shromáždění všech členů a byly vybírány spolkové poplatky.²⁰¹ V roce 1747 bratrstvo získalo od Františka Arnošta z Valdštejna nové artikule.²⁰²

Předními zástupci kulturního života byli především učitelé-kantoři. V Mnichově Hradišti jím byl František Rafael, jehož syn Ignác Rafael působil jako hudebník ve Vídni. Významnou osobností regionu byl však již ve své době bakovský učitel Jiří Ignác Linek, který je dodnes poměrně známým hudebním skladatelem přelomu baroka a klasicismu. Linek je autor asi 300 vlastních skladeb a velké množství jich také opsal.²⁰³ Po Linkově smrti v roce 1791 na jeho místo nastoupil jeho žák Jan Augustin Fibinger, který se zasloužil o sepsání Linka životopisu.

Vincencův zájem o umění se však neomezoval pouze na hudbu. Při úpravách svých sídel spolupracoval s architekty, sochaři či malíři. V letech 1752–1760 nechal provést rozsáhlou

¹⁹⁹ Marie DUFKOVÁ – Iva ONDŘEJOVÁ (edd.), *Historie sběratelství antických památek v českých zemích*, Praha 2006, s. 49.

²⁰⁰ Eva MIKANOVÁ, *Hudební život na Mladoboleslavsku v 16. – 18. století*, in: *Boleslavica '68*, Praha 1969, s. 204–225, zde s. 212.

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² Tamtéž, s. 213.

²⁰³ Eva MIKANOVÁ, *Neznámá Mozartova bohemika*, *Hudební rozhledy* 41, 1988, č. 4, s. 181–185, zde s. 181.

rekonstrukci Valdštejnského paláce²⁰⁴ v Praze pod vedením architekta Anselma Luragha a o sochařskou výzdobu se postaral Jan Antonín Quitanies.

Do svých služeb povolal také místního malíře Jiřího Hislera, rodáka ze vsi Veselá u Mnichova Hradiště. Jiří Hisler pro hraběte vytvořil velké nástěnné olejomalby, kterými byly vyzdobeny reprezentační prostory v prvním patře zámku v Mnichově Hradišti. Autorství je mu také přiřkládáno v souvislosti s obrazem *Kristus s dvanácti apoštoly*, který byl určen pro děkanský kostel svatého Jakuba v Mnichově Hradišti. Jeho dva další obrazy, Svatá Anna a Zvěstování Panně Marii, byly určeny pro farní kostel svatého Václava v Bosni.²⁰⁵ Předpokládá se, že se Jiří Hisler později podílel i na výzdobě několika kulis z mnichovohradišťského zámeckého divadla.²⁰⁶

Rodina Vincence z Valdštejna také často pobývala v místě zvaném Valdštejnsko či Waldstein Ruhe.²⁰⁷ Zámecký komplex, který se nacházel v blízkosti Bělé pod Bezdězem, sloužil jako místo odpočinku šlechty při honech. První budovy vznikly v dané lokalitě již počátkem 18. století, ale místo bylo později upraveno a rozšířeno díky iniciativě Vincence z Valdštejna. Dochované účty dokládají, že mezi lety 1767 až 1775 na Valdštejnku probíhaly zednické a tesařské práce.²⁰⁸ Bez ohledu na skutečnost, zda byla přestavba či úprava tamějších budov dokončena či nikoli, nebylo možné v investicích dále pokračovat s ohledem na prohlubující se finanční problémy hraběte. Nedaleko Valdštejnska nechala v roce 1792 hraběnka Sofie z Valdštejna vztyčit sochu svatého Jana Nepomuckého.²⁰⁹

Již v období baroka se začaly na šlechtických sídlech objevovat kapely,²¹⁰ a to jako projev venkovské šlechtické kultury.²¹¹ Ač nebyla na zámku v Mnichově Hradišti doložena stálá kapela, můžeme mezi Vincencovými výdaji nalézt také prostředky na orchestr. Na rozdíl od 19. století bylo v této době běžné, že při šlechtických sídlech nebyla udržována kapela z profesionálních muzikantů, ale že potřebný ansámbl byl sestavován z členů

²⁰⁴ Části valdštejnského paláce byly také pronajímány. SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 311, sign. VI-11-9, Pronájem části Valdštejnského paláce v Praze 1748, 1756.

²⁰⁵ L. BENEŠ, *Osobnosti Mladoboleslavska*, s. 64.

²⁰⁶ M. BENČOVÁ, *Návrhy šlechtických divadelních scén z 18. století ve světle nových informací*, s. 68.

²⁰⁷ Jednalo se o oblíbené místo pobytu Sofie z Valdštejna – viz kapitola Osobní a rodinné záležitosti.

²⁰⁸ SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 491, sign. X-18-7, Stavba a vnitřní vybavení Valdštýnska 1769–1770. Srov. Josef MÜLLER, *Obora Valdštejnsko v 18. století. Repräsentace, hospodaření, lidé*, Bakalářská práce, Brno 2023.

²⁰⁹ Do současné doby se dochovalo pouze torzo sochy zahrnující část ozdobné balustrády a podstavec sochy s chronogramem. Nápis je ve znění: Diese Bildsäule errichtete frau frau Sofia gräfin von Waldstein, gebohrene Grafin von Sternberg. Vyznačení chronogramu odkazuje na rok 1792.

²¹⁰ Srov. Tomáš VOLEK, *České zámecké kapely 18. století a evropský hudební kontext*, Hudební věda 34, 1997, č. 4, s. 404–410.

²¹¹ Václav KAPSA, *Hudebníci hraběte Morzina. Příspěvek k dějinám šlechtických kapel v Čechách v době baroka*, Praha 2010, s. 10.

vrchnostenského úřednictva. Podobně tomu bylo i na panstvích Vincence z Valdštejna a není proto divu, že řadu hudebníků můžeme nalézt také mezi jeho zaměstnanci. Mezi nimi bylo běžné domácí muzicírování, jak dokládá také dopis z 26. 7. 1795, v němž lesník Josef Benedikt Obermayer prosí hraběte o zaslání nových hudebnin do Kláštera Hradiště, tehdejšího sídla vrchnostenských kancelářů. V případě potřeby si Vincenc z Valdštejna muzikanty jednorázově najímal i mezi svými poddanými. Tradičně tomu bylo u příležitosti zimních honů pořádaných v Bělé pod Bezdězem. Za svou účast byli muzikanti odměněni pivem. Na rozdíl od hudby však vrchnostenská záliba v honech činila svému okolí nemalé potíže, neboť přemnožená zvěř často ničila lesy a úrody.²¹²

Nové zásilky hudebnin hrabě získával prostřednictvím abbého Františka Václava Buchholtze,²¹³ který pro něj v Paříži opatřil tištěné hudebniny od řady hudebních skladatelů, jako byli Haydn, Stamic, Pugnani, Gosseco či Cannabich.²¹⁴ S abbém Buchholtzem se Vincenc seznámil pravděpodobně díky Emanuelovi z Valdštejna, bohužel z dopisů nevyplývá, zda se jedná o litoměřického biskupa Emanuela z Valdštejna či o majitele duchcovského panství Emanuela Filiberta z Valdštejna. V dopisu ze 18. února 1765 si totiž abbé Buchholtz stěžuje, že mu hrabě odmítá vyplácet církevní obročí, což je v očích jeho příznivců až nelidské. Pro Vincence z Valdštejna představoval abbé Buchholtz hlavně prostředníka k opatrování hudebnin, ač se hrabě snažil s jeho pomocí uskutečnit v Paříži i obchod založený na prodeji bažantů, což ale skončilo nezdarem.

Jak vyplývá z Buchholtzova dopisu ze 14. ledna 1766,²¹⁵ hrabě si měl zakoupit hudebniny v hodnotě 100 zlatých, ale náklady na jejich získání byly nakonec o něco vyšší, neboť bylo nutné zaplatit i poštovné a nezbytné celní poplatky. Samotná trasa objednávky pak vedla z Paříže přes Štrasburk a Norimberk. Buchholtz se také dotazoval Valdštejna, zda si i nadále chce odebírat Philidorovy periodické symfonie,²¹⁶ když autor nyní změnil svůj styl a rozhodl se vydávat svá díla za 2 loudory ročně.

Podobně jako Vincenc z Valdštejna se měl Buchholtz věnovat hře na violoncello. Díky Vincencově ochotě mu bylo jedno violoncello zapůjčeno. Ve chvíli, kdy hrabě požadoval svůj hudební nástroj nazpět, hledal Buchholtz možnost, jak tomuto vrácení zabránit. V dopise

²¹² J. BERAN, *Mnichovohradištské panství v osmdesátých letech 18. století*, s. 173.

²¹³ SOA Praha, f. RAV, inv. č 4357, sign. VI-111/71, Korespondence Vincence z Valdštejna 1790–1796, dopis Františka Václava Buchholtze, Praha 14. ledna 1766.

²¹⁴ E. MIKANOVA, *Hudba na valdštejnských panstvích v 17. a 18. století*, s. 154.

²¹⁵ SOA Praha, f. RAV, inv. č 4357, sign. VI-111/71, Korespondence Vincence z Valdštejna 1790–1796, dopis Františka Václava Buchholtze, Praha 14. ledna 1766.

²¹⁶ Pravděpodobně se jednalo o jakési předplatné, kde se zákazník zavázal odebírat hudebniny v pravidelných časových intervalech, nebo se mohlo jednat o platbu za hudebniny, které měl autor teprve v plánu zkomponovat.

z 19. ledna 1766²¹⁷ píše, že se ve hře výrazně zlepšil, ale pokud nebude mít možnost cvičit, vše rychle zapomene. Navíc musí přiznat, že má velmi podlomené zdraví a jistě brzy zemře.

Výše zmíněného Josefa Obermayera vyslal Vincenc z Valdštejna v letech 1765–1766 do Florencie, aby se u Josefa Myslivečka učil hudební skladbě a hře na housle. Obermayer po svém návratu působil jako učitel a vychovatel hraběcích dětí a následně zastával funkci lesníka.²¹⁸

Dalším nadaným úředníkem byl Antonín Kammel, který však pro vrchnost původně pracoval jako agent pro prodej dříví na lodní stěžně v Anglii. Sám Kammel měl pocházet z lesnické rodiny a původně u hraběte Valdštejna pracoval jako myslivec. Při svých cestách měl nějaký čas pobývat i u Johanna Christiana Bacha,²¹⁹ skladatele a varhaníka.²²⁰ Později bylo Kammelovi umožněno, aby se za podpory Vincence z Valdštejna vzdělával v hudbě v Padově u hudebního skladatele Tartiniho.²²¹ Antonín Kammel svého chleboďárce informuje v dopise ze dne 24. března 1765 o svém setkání s malým Mozartem.²²² O Kammela jakožto nadaného hudebníka projevil zájem také Jiří Kristián z Valdštejna, který mu nabídl místo na svém panství v Litomyšli. Na základě Kammelových dopisů je možné vytvořit si představu o tom, jaký měl tento vrchnostenský úředník k hraběti vztah. První dochovaný dopis, který poslal svému mecenáši, pochází z roku 1759.²²³ V této době přijíždí Kammel do Itálie, aby se tam učil hudbě. Dopis píše v italštině, velebí v něm svého pána a vyjadřuje nesmírný vděk za jeho podporu a zároveň mu sděluje informaci, že už měl tu čest setkat se s maestrem Tartinim a Ferrandinim.

Kammel se nakonec roku 1774 rozhodl natrvalo opustit České království a usadit se v Londýně. Ani při svém pobytu v Londýně nezapomněl na svého bývalého mecenáše. Zaslal mu řadu dopisů, v nichž mu sděluje nejen své postřehy týkající se hudby a umění, ale svěruje se mu i se záležitostmi soukromého charakteru. V Londýně pobýval i roku 1773,²²⁴ kdy ho stihla nemoc, která ho upoutala na šest týdnů na lůžko. Ve svém dopise však hraběte uklidňuje, že se mu díky Boží pomoci daří lépe. I v následujících letech si však Kammel často

²¹⁷ Tamtéž, sign. VI-111/73, Korespondence Vincence z Valdštejna 1790–1796.

²¹⁸ E. MIKANOVÁ, *Neznámá Mozartova bohemika*, s. 181.

²¹⁹ Syn Johanna Sebastiana Bach, který působil jako hudební skladatel a varhaník. Při svém působení v Londýně získal velkou popularitu – viz Andreas FRIESENHAGEN, *Die Brüder Bach. Leben und Werk zwischen Barock und Klassik*, Köln 2000.

²²⁰ E. MIKANOVÁ, *Hudba na valdštejnských panstvích v 17. a 18. století*, s. 154

²²¹ J. BEČKOVÁ, *Valdštejnové a Třebíč 1613–1945*, s. 41.

²²² L. ANTONÍN, *Zlatý věk svobodného zednářství*, s. 153.

²²³ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3936, sign. VI-4/3/1, Dopisy Antonína Kammla Vincenci z Valdštejna.

²²⁴ Tamtéž, sign. VI -4/3/32, Dopisy Antona Kammla Vincenci z Valdštejna.

stěžoval na nejrůznější zdravotní obtíže.²²⁵ Jak se svěřoval, pokud by mu to zdraví umožnilo, rád by se vydal na cestu do Karlových Varů a při té příležitosti by rád navštívil i Valdštejsko či Doksy a osobně se opět s Vincencem z Valdštejna setkal. Zajímavý je jeho postřeh, kdy na základě svých zkušeností poznamenává, že Angličané jsou již nějak od přírody velmi melancholičtí a této nemoci říkají „Nervus Loco Spirit“ či „modrý ďábel“. Kammel oproti tomu namítá, že i jim by jistě prospěla cesta právě do zmiňovaných Karlových Varů. Kammelovo dílo je dodnes reprodukováno, přičemž za jeho nejznámější skladbu je pokládán Smyčcový kvartet č. 2.

Mnohem častěji je Vincenc z Valdštejna jakožto mecenáš vzpomínán v souvislosti se slavným hudebním skladatelem Josefem Myslivečkem. V době, kdy Josef Mysliveček odchází studovat do ciziny, jeho bratr Joachim pracuje ve Vincencových službách a angažuje se v prodeji dříví. Snad i tímto způsobem došlo k seznámení a k navázání vazeb mezi hrabětem a nadaným hudebníkem. V rovině spekulací musíme zůstat i v případě možnosti, že právě ve Valdštejském paláci v Praze měly být provedeny rané Myslivečkovy symfonie.²²⁶ Při svém pobytu v Itálii se Mysliveček seznámil i se zmíněným Josefem Benediktem Obermayerem. Jejich vzájemný vztah byl dosti komplikovaný, snad byl poznamenán i soupeřením o mecenášovu přízeň. Zatímco Obermayer zůstal v hraběcích službách ještě několik let, Mysliveček ve svém dopisu roku 1773 naznačil, že by si zasloužil proplatit odměnu za několik smyčcových kvintetů, které byly Valdštejnovi dedikovány.²²⁷ I dalším příslušníkům valdštejského rodu byla věnována hudební díla. Ludwig van Beethoven věnoval klavírní sonátu C dur, op. 53 svému mecenáši, kterým byl Vincencův vzdálený bratranec Ferdinand Arnošt z Valdštejna.²²⁸

K dotvoření obrazu Vincence z Valdštejna jako milovníka a znalce hudby může přispět také dopis ze dne 6. ledna 1787, kdy se na hraběte obrací kníže Auersperg z Vídně s prosbou o protekci pro Wolfganga Amadea Mozarta: „Znaje Vás jako kompetentního znalce hudby, prosím Vás o poskytnutí vši Vaší protekce panu Mozartovi, učiteli clavecinu v našem hlavním městě, který bude mít tu čest představit se v Praze, není třeba opatřit klaku, bylo by to stejně zbytečné, vida, že tento muž je znám svým dobrým jménem.“²²⁹ Bylo by však mylné se domnívat, že by byl snad Vincenc z Valdštejna jediným Mozartovým příznivcem, naopak životní osudy Valdštejna a Mozarta se navzájem protnul jen málo. Mozart přichází do Prahy

²²⁵ Antonín Kammel zemřel dne 5. října roku 1788 ve věku 58 let.

²²⁶ D. E. FREEMAN, *Josef Mysliveček*, s. 37.

²²⁷ Tamtéž, s. 51.

²²⁸ Tamtéž, s. 37.

²²⁹ E. MIKANOVÁ, *Neznámá Mozartova bohemika*, s. 182–183.

v zimě roku 1787, ač mohl již dříve využít pozvání dalších svých obdivovatelů jako Jana Josefa Thuna či Františka Antonína Nostice.²³⁰

Velkou pozornost věnoval Vincenc z Valdštejna také divadelní produkci, a proto se v průběhu 50. let 18. století pokoušel o zřízení veřejné divadelní scény v jízdárně ve Valdštejnském paláci na Malé straně. S tímto záměrem se nejprve rozhodl financovat opravy paláce a přilehlé zahrady a rovněž navázal spolupráci s impresáři Moliarnim a také s francouzskou Bourgoinovou společností. Na odpor se však postavila staroměstská radnice, která upozorňovala na skutečnost, že v Praze se již nachází divadlo v Kotcích, do něhož byly také investovány nemalé částky. Dle názoru radních nebylo možné provozovat v tehdejších poměrech dvě divadelní scény, neboť by konkurence byla s ohledem na malé množství potenciálních diváků takřka neúnosná.²³¹ Spory tak neprobíhaly jen mezi hrabětem a radnicí, ale také mezi impresáři z Kotců Kurtzem a impresáři Moliarnim. Hlavním argumentem Vincence z Valdštejna byla nabídka, že by se v jeho novém divadle mohla hrát nová díla, především opery a komedie. Výnosem královského místodržitele byl nabídnut pouze kompromis, podle něhož by bylo možné hrát nové kusy i v divadle v Kotcích. Vincenc následně ze svého záměru vycouval.

Co se nepodařilo Vincenci z Valdštejna, zrealizoval o několik desítek let později další milovník umění, hrabě František Antonín Nosticovu-Rieneck.²³² Na rozdíl od Valdštejna mohl hrabě Nostic využít své pozice nejvyššího hofmistra Českého království.²³³ Divadlo v Kotcích se navíc potýkalo s velkými finančními problémy a situace se nezlepšila ani s nástupem divadelního ředitele Bruniana ke konci 70. let 18. století.²³⁴ Licenci na divadelní činnost Nostic získal a jeho zásluhou bylo roku 1783 na Ovocném trhu slavnostně otevřeno²³⁵ nové divadlo, které mělo „reprezentovat hlavní město království“, a jeho činnost byla zahájena představením Lessingova dramatu *Emilia Galotti*.²³⁶

Pražský neúspěch si Vincenc kompenzoval alespoň na svých zámcích v Mnichově Hradišti a Třebíči, kde nechal zřídit malé soukromé divadelní scény²³⁷. Ač byla divadelní scéna

²³⁰ Tomislav VOLEK, *Mozart a Praha*, Praha 1973, s. 93.

²³¹ P. PEŠKOVÁ, *Zámecká divadla rodu Valdštejnů v Čechách a na Moravě*, s. 33; srov. SOA Praha, f. RAV. inv. č. 2920, sign. I-6/A17, Výpověď o zřízení divadla ve Valdštejnském paláci v Praze 1762–1767.

²³² Srov. Václav ŠTĚPÁN – Markéta TRÁVNÍČKOVÁ, *Stavovské divadlo 1824–1862*, Praha 2023.

²³³ Později se roku 1782 stává prezidentem českého gubernia.

²³⁴ Jaroslav BARTOŠ – František ČERNÝ, *Dějiny českého divadla II. Národní obrození*, Praha 1969, s. 18.

²³⁵ V původních plánech se mělo divadlo postavit na Malé Straně. Proti výstavbě nové divadelní budovy v těsné blízkosti Karolina nakonec neúspěšně protestovali zástupci Univerzity Karlovy.

²³⁶ J. BARTOŠ – F. ČERNÝ, *Dějiny českého divadla II*, s. 18.

²³⁷ V případě divadla v Mnichově Hradišti není znám přesný údaj o jeho vzniku. K divadlu na zámku v Třebíči se dochoval doklad o výdajích na jeho zřízení z roku 1792, a to v celkové sumě 99 zlatých 4 krejcarů.

v Mnichově Hradišti postavena až později na podnět Vincencova vnuka Kristiána, v pozdějším klasicistním divadle se dochovalo i několik divadelních kulis jejichž umělecké zpracování odkazuje na 80. a 90. léta 18. století.²³⁸

Divadelní představení bylo pořádáno i ku příležitosti svatby dcery Vincence z Valdštejna Karoliny 1791, přičemž role ve hře *Das glückliche Ehepaar* neboli *Šťastní manželé* zastávali i někteří ze vrchnostenských zaměstnanců.²³⁹

Stavba zámeckých divadel se stala věcí výrazem soukromého zájmu šlechtice, ale období jako bohatý sociální život a s tím spojené organizování šlechtických salónů módní záležitostí a znakem své doby. Divadlo navíc zaujímal výrazné postavení ve společenském životě, neboť je nutné si uvědomit, že divadelní produkce mohla být pouhým doplňkem či záminkou pro nejrůznější setkání a jednání.²⁴⁰

Hudba a divadlo se těšily i přízni Emanuela Filiberta na panství Duchov, neboť inventář pořízený roku 1775 po jeho smrti uvádí celkem 23 hudebních nástrojů a okolo 1800 hudebnin nejrůznějších skladatelů.²⁴¹ Ve dopise ze 2. února 1760²⁴² Vincence (jehož v korespondenci často žoviálně tituloval „Vintzi“) informuje událostech během pobytu ve Vídni. Připouští, že se tam neděje nic zajímavého, že za zmínka stojí snad jen nová hra *Faraon*.

Jistou podobu s osobou Vincence z Valdštejna můžeme nalézt nejen u Emanuela Filiberta, jenž se kromě zájmu o vídeňské divadlo přiznával i k velmi lehkovážnému nakládání s financemi,²⁴³ ale i u jeho mladšího a vzdáleného příbuzného Jiřího Josefa z Valdštejna. Jemu připadla v letech 1791–1825 správa nad panstvím v Litomyšli. Ač byl i on značně zadlužen, neváhal věnovat finanční prostředky na zvelebování svého sídla i na kulturní život, především hudbu a divadlo.²⁴⁴ V roce 1796 bylo z jeho podnětu zřízeno na litomyšlském zámku divadlo, ve kterém se dochovalo 16 kulis z dílny malíře Josefa Platzera. Pro svou hudební kapelu nechal nakoupit nové nástroje, jejímiž členy již byli vesměs profesionální hráči. Za zmínku

²³⁸ M. BENČOVÁ, *Návrhy šlechtických divadelních scén z 18. století ve světle nových informací*, s. 68.

²³⁹ E. MIKANOVÁ, *Hudba na valdštejnských panstvích v 18. století*, s. 34.

²⁴⁰ Antonín BARTUŠEK – Jiří BLÁHA, *Zámecká a školní divadla v českých zemích*, České Budějovice 2010, s. 172–173.

²⁴¹ E. MIKANOVÁ, *Hudba na valdštejnských panstvích v 17. a 18. století*, s. 154.

²⁴² SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3492, sign. III-1/3, Vincenc z Valdštejna, dopisy od příbuzných 1722–1791.

²⁴³ Emanuel Filibert opakovaně ve Vídni hrál karty a prohrál dost peněz. Ale druhý den se mu podařilo vyhrát u dvora 172 dukátů, z nichž 30 mělo pocházet z kapsy císaře. Tamtéž.

²⁴⁴ Jan KAPUSTA, *Hudba a divadlo na zámku v Litomyšli za Valdštejnů-Vartenberků a zdejší měšťané (Studie k společenským a kulturním vztahům v maloměstě za obrození)*, in: Milan Skřivánek (ed.), *Litomyšl. Duchovní tvář českého města*, Litomyšl 1994, s. 149–162, zde s. 150.

stojí také tehdejší úpravy zámecké zahrady, kdy byly na obvodovou zeď vztyčeny sochy s mytologickými motivy.²⁴⁵

Vincenc z Valdštejna ovšem pozici mecenáše nezastával pouze ve vztahu k umělcům, ale finančně podporoval také mladého Františka Kollera v jeho vojenské kariéře. Kollerův otec, rovněž František Koller, pracoval ve službách hraběte jako jeho osobní lékař a v jistém období se stal také jeho věřitelem.²⁴⁶ Ač voják, věnoval se František Koller mladší, jenž byl za své zásluhy povýšen do šlechtického stavu, sběratelství antických památek. S hrabětem Valdštejnem udržoval korespondenční styk, kde ho informoval o novinkách, především vojenského charakteru.

Není známo, že by Vincenc z Valdštejna usiloval o vojenskou kariéru. Blízké přátelství ho však pojilo i s generálem Karlem Mackem von Leiberich. Valdštejn se při svých cestách do Třebíče zastavoval nejen na návštěvu rodiny své dcery Leopoldiny, provdané hraběnky z Auerspergu, ale dlouhé zastávky činil u svého přítele ve Viklanticích. Společným tématem obou mužů byla zřejmě politika, především události spojené s francouzskou revolucí²⁴⁷ a následnými koaličními válkami.²⁴⁸ Generál Mack rezignoval po prohrané bitvě u Tourcoignu, proběhnuvší dne 18. května 1794, na svou pozici v armádě a stáhl se do ústraní. V dopisu z 2. října (rok není uveden)²⁴⁹ formuluje dcera Leopoldina o Mackovi jasně vyhraněný názor, který nejspíš plně souzněl i s míněním jejího otce. V očích Vincence z Valdštejna a jeho rodiny bylo Mackovi nespravedlivě ukřivděno, „je neomluvitelné, že se nevyužije takového talentu, [...] monarchie padne za oběť času pomsty, pakliže se znovu rozhoří válka a bude třeba se spoléhat na naši ubohou armádu“. Kromě polických záležitostí zmiňuje Mack i rodinné události. Jeho malý syn Mořic si velmi oblíbil Vincencovu dceru Sofii, která dítěti věnovala pletený váček. Arnošt Filip ve svém dopise z 19. února 1796²⁵⁰ zmínil, že v Praze obstaral pro Macka dvě mahagonové komody a nyní řeší dopravu z Prahy do Viklantic. Tyto zmínky jen podtrhují přátelský poměr mezi oběma rodinami.

Vincenc z Valdštejna pokládal i sám sebe za velkou milovníka umění. Na pozici mecenáše podporoval mladé nadané hudebníky při studiu. Jeho neznámějším svěřencem sice byl Josef Mysliveček, ale mnohem bližší vztah hrabě navázal se svým bývalým úředníkem Antonínem

²⁴⁵ Tamtéž, s. 152.

²⁴⁶ M. DUFKOVÁ – I. ONDŘEJOVÁ (edd.), *Historie sběratelství antických památek v českých zemích*, s. 49.

²⁴⁷ Mezi dopisy Vincence z Valdštejna byl nalezen i opis letáku z roku 1793 týkající se francouzské královny Marie Antoinetty. SOA Praha, f. RAV, inv. č. 4357, sign. VI-111/4c/543, Korespondence Vincence z Valdštejna 1790–1796.

²⁴⁸ Ve druhé koaliční válce ztratil svůj život i Vincencův syn Josef.

²⁴⁹ Dopis 2. října, SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3491, sign. III -3, Dopisy Vincenci z Valdštejna od jeho dětí 1760–1780.

²⁵⁰ Tamtéž, sign. III-111/981, Korespondence Vincence z Valdštejna 1790–1796

Kammelem. Sám Valdštejn ovládal hru na violoncello a nechával si opatřovat hudebniny pro svou vlastní potřebu. Kromě hudby věnoval svou pozornost také divadlu a pokusil se ve valdštejnském paláci zřídit veřejnou divadelní scénu. Velké finanční částky věnoval na zvelebování vlastních sídlem, jeho přičiněním byla významně upravena oblast Valdštejna.

6. SPRÁVA PANSTVÍ

Finanční základnou každého šlechtice bylo jeho pozemkové vlastnictví. Panství je možné definovat jako „promyšlený a poměrně dobře fungující hospodářský, politický a soudní organismus. V jeho středu stál zámek, sídlo panské rodiny a vrchnostenských úřadů, kolem něho vznikaly nezbytné ekonomické a správní provozy – dvory, konírny, pivovary, špejchary a další podniky. Tehdejší panství a zámek představovaly svět sám pro sebe, který měl svůj pevný řád a společenskou strukturu.“²⁵¹ Čím větší pozemkové vlastnictví daného šlechtice bylo, tím větší byly i jeho příjmy.

Hlavním zdrojem příjmu byly výnosy z pozemků na základě vlastního zemědělského hospodaření, tedy z hospodářských dvorů, lesů či rybníků. Velká pozornost byla rovněž věnována vrchnostenským pivovarům, vinopalnám a mlýnům díky nimž mělo panství dosáhnout hospodářské soběstačnosti.²⁵² Do vrchnostenské pokladny také plynuly nejrůznější poddanské poplatky a dávky. Často jako velmi problematický se jevil vztah mezi vrchností a poddanými.²⁵³ Vrchnost držela nad poddanými dozor a zároveň plnila roli prostředníka mezi státem a poddanými.²⁵⁴ Poddaní byli povinni odvádět vrchnosti pravidelné dávky, a to buď v peněžní formě či na základě roboty, tedy bezplatného provádění prací na vrchnostenských polích.

Příslušníkům privilegované vrstvy je často ve vztahu k poddaným přisuzována jistá míra přezíravosti a povýšenosti. Vrchnost nedůvěřovala svým poddaným, na druhé straně u poddaných sílila neochota k podřízenému postavení a pocit křivdy kvůli vysokým nárokům, jež na ně byly kladeny.²⁵⁵ Obě strany však byly na sobě po finanční stránce závislé. Války, neúroda a hladomory zapříčiňovaly úpadek hospodaření nejprve poddaných, ale pokles odvedených dávek se negativně projevil i ve vrchnostenských příjmech. Kromě nových humanistických idejí nebo křesťanských ideálů to byly často hlavně ekonomické důvody, které nutily vrchnost změnit svůj přístup a hledat nová řešení.

Při samotné správě panství se šlechtici zpravidla opírali o své úředníky, kterým přenechávali část správních pravomocí. V případě, že šlechtic vlastnil několik panství, mohla jejich správa

²⁵¹ Josef HANZAL, *Společenský význam české hudby v 18. století*, in: Studie muzea Kroměřížska 91, Kroměříž – Brno 1991, s. 11–14, zde s. 12.

²⁵² M. BERANOVÁ – A. KUBAČEK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, s. 242.

²⁵³ Libor BEHŮL, *Struktura příjmů šlechty boleslavského kraje v polovině 18. století na základě tereziánského katastru*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století*, Ústí nad Labem 1992, s. 223–229, zde s. 223.

²⁵⁴ Kamil KROFTA, *Dějiny selského stavu*, Praha 1949, s. 287.

²⁵⁵ J. MIKULEC, *Poddanská otázka v barokních Čechách*, s. 56; srov. Jacques LE GOFF, *Kultura středověké Evropy*, Praha 2005.

vypadat obdobným způsobem: „V čele stál z pravidla vrchní hejtman – také nazývaný jako inspektor. [...] Tomu podléhali hejtmáni jednotlivých panství, jejichž hlavním úkolem byla starost o chod každého významného šlechtického sídla, a jednotliví písaři (vždy byl přítomen obroční a důchodní).“²⁵⁶

Do své hlavní životní role vstoupil Vincenc z Valdštejna roku 1755, kdy přebral aktivní správu nad svými zděděnými panstvími Mnichovo Hradiště, Doksy a Bělá pod Bezdězem.²⁵⁷ K panství Mnichovo Hradiště patřilo okolo 15 hospodářských dvorů²⁵⁸ a 60 vesnic, dokeské panství čítalo 6 dvorů a 25 vesnic a bělské panství 3 dvory a 30 vesnic.²⁵⁹

Díky svému pozemkovému majetku se řadil k nejbohatším šlechticům v Čechách,²⁶⁰ k nimž patřili také příslušníci Schwarzenbergů, Lobkoviců, Šternberků, Kolovratů, Buquoyů či Gallasů.²⁶¹ Po celý svůj život se musel přesto potýkat s velkými finančními problémy, které se mu dařilo jen částečně řešit. Příčinou byly především vysoké dluhy zděděné po předcích, které se postupně navyšovaly, i špatné Vincencovo hospodaření, půjčování finančních částek na vlastní reprezentaci, ale také neschopnost pozvednout úroveň hospodářství na vlastních panstvích z důvodu nedůvěry k novotám. Vincencův otec František Arnošt se pokusil zastavit nárůst zadlužení na valdštejnském majetku žalobou proti své vlastní matce Marii Markétě. Jejím zaviněním totiž lpěl na statcích valdštejnské primogenitury dluh dosahující částky 1,1 milionu zlatých, přičemž cena celkového zděděného majetku byla vypočítána na 2,43 milionu zlatých.²⁶²

Situace se nadále zhoršovala, neboť ani František Arnošt nečinil kroky k potřebné nápravě. Většinu života pobýval u dvora ve Vídni a správu svých panství přenechával na svých

²⁵⁶ Jiří HRBEK, *Mnichovo Hradiště jako valdštejnské rezidenční město*, in: Ivo Navrátil (ed.), *Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji*, Turnov 2009, s. 188–199, zde s. 190.

²⁵⁷ Podrobnější vymezení majetku Vincence z Valdštejna přináší ediční zpracování tereziánského katastru – viz Aleš CHALUPA – Marie LIŠKOVÁ – Josef NUHLÍČEK – František RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český 1, rustikál (kraje A–CH)*, Praha 1964, s. 72, 73, 76, 77, 100, 101, 102, a Pavla BURDOVÁ – Dagmar CULKOVÁ – Eliška ČÁŇOVÁ – Josef NUHLÍČEK – František RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český 3, dominikál*, Praha 1970, s. 62, 66, 67, 80, 81. Dále srov.: Josef Anton von RIEGGER, *Materialien zur alten und neuen statistik von Böhmen*, Prag – Leipzig 1788; Josef Anton von RIEGGER, *Archiv der Geschichte und Statistik insbesondere von Böhmen 1*, Dresden 1792. Dále můžeme je možné využít také topografické příručky, nejprve Jaroslava SCHALLER, *Topographie des Königreiches Böhmen 4. Bunzlauer Kreis*, Prag 1790 či pozdější, ale obsáhlejší Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen*, Prag 1836.

²⁵⁸ Viz Jan ŽIŽKA, *Hospodářské dvory bývalých panství v Čechách*, Praha 2016.

²⁵⁹ J. BERAN, *O pronájmu půdy v Čechách ve druhé polovině 18. století*, Sborník historický, s. 237.

²⁶⁰ Exequatorium Dominivale 1756 neboli dani podrobený výnos jako ukazatel majetku. Výnos nad 40 tisíc zlatých ročně může kromě Vincence z Valdštejna vykazat např. Josef Adam ze Schwarzenbergu, Ferdinand z Lobkovicz, Prokop Vojtěch Černín, Filip František Gallas nebo Jan Josef Thun. I. CERMÁN, *Šlechtická kultura v 18. století*, s. 462.

²⁶¹ Roman VONDRA, *České země v letech 1705–1792*, Praha 2010, s. 181.

²⁶² J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách*, s. 338.

podřízených. Když v roce 1748 předčasně zemřel,²⁶³ nebyl jeho syn Vincenc způsobilý převzít dědictví v plném rozsahu. O řádný chod panství a správu majetku se tedy na základě rozhodnutí z 18. listopadu 1748 měli po jistou dobu starat poručníci, v první řadě Vincencova matka Marie Alžběta.²⁶⁴ Svými radami a pomocí jí měli přispívat také Vincencovi strýcové, František Josef Jiří z Valdštejna z otcovy strany a Josef Vilém z Fürstenberka z matčiny strany. Marie Alžběta se sama necítila příliš zkušenou pro tak složitý úkol a s povděkem přijala do svých služeb Jana Václava Janouška. Na základě doporučení svého švagra Františka Josefa, který pokládal Janouška za vynikajícího hospodářského odborníka, ho Marie Alžběta ustanovila inspektorem nad všemi svými panstvími. S ohledem na potřebu hospodářských změn vydali poručníci ve vzájemné součinnosti hospodářskou instrukci.

Obsah této instrukce²⁶⁵ může sloužit jako názorný příklad dobového smýšlení i uvažování typického pro vrchnosti té doby. Marie Alžběta přenechala část svých pravomocí vybranému odborníkovi, který měl vždy dbát jejich zájmů. Dle dobového názoru nebylo v silách jednotlivce obsáhnout všechny zkušenosti a znalosti, proto bylo třeba úkoly rozdělovat. S plnou důvěrou se tedy hraběnka obrátila na svého inspektora Janouška a očekávala, že i ostatní úředníci budou jako praví věrní své vrchnosti následovat jeho příkladu. Pro správné fungování panství byla nutná spolehlivost všech zaměstnanců na všech úrovních. Úředníci se dle instrukce měli vyvarovat plýtvání, nepořádku a všeho škodlivého. Velké důvěry však úředníci od své vrchnosti zřejmě nepožívali, neboť se na mnoha místech objevují hrozby přísnými tresty a pokutami.

Instrukce obsahuje pokyny k nejrůznějším záležitostem, ale podány jsou většinou velmi obecně. Úředníci měli za úkol sestavit přehledný soupis robotních povinností, aby věděli, kdy a jaké práce mají být vykonány. Dále měli na starost provádět pravidelné kontroly zadaných úkolů, aby byly dodrženy předepsané platby a dávky, a dle pokynů měli řádně vést pozemkové knihy. Lesníci se měli starat o zvěř, stavět krmítka a přístřešky a každoročně uvádět soupisy o odstřelu a stavu zvěře. Jednou za rok měla být rovněž provedena celková účetní uzávěrka.

Z hlediska vrchnostenského hospodaření byla kladena velká pozornost pivovaru, jelikož se jednalo o velmi výnosný podnik. Sládcí měli dle ověřených postupů vařit dobré a dobře

²⁶³ František Arnošt měl mít dobrý vztah k poddaným na Třebíči. Ve výhostných listech je označení nevolník nahrazeno pojmem třebíčský poddaný. J. BEČKOVÁ, *Valdštejnové a Třebíč 1613–1945*, s. 39.

²⁶⁴ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3367, sign. II-3/VII/2, Vincenc z Valdštejna, jmenování, jednání, kvitance, korespondence 1748–1797.

²⁶⁵ Tamtéž, f. ÚSVV, inv. č. 650, sign. XII-23-7/2, Hospodářská instrukce pro panství Mnichovo Hradiště, Bělá, Doksy 1749.

ochucené pivo. Aby mohli svému úkolu dostát, měly být do pivovaru pravidelně dodávány všechny potřebné suroviny, s čímž následně souvisí i pokyny pro správné vedení políh prací, především osení a sklizně.

Poddaní měli být poučováni a vedeni k pravé víře, tedy k hájení katolictví. Poddaní měli proto pravidelně chodit do kostela, světit neděle a svátky. Ve vztahu k poddaným je také velká pozornost věnována regulaci chovu psů. V instrukci je dáno, že poddaní mohou chovat psy, ale pouze na ochranu svých pozemků. Každý pes měl být držen na řetězu u domu či boudy. Pokud by se pes pohyboval volně či by byl dokonce použit k lovu panské zvěře, bylo by zvíře zastřeleno a jeho majitelé potrestáni.²⁶⁶

Vincenc z Valdštejna po převzetí svých vrchnostenských práv všechny obsažené pokyny znovu potvrdil, podobně jako postupně potvrdil i mnoho dalších výnosů a privilegií udělených v minulosti jeho předky. V průběhu roku 1782 opětovně schválil například artikule krejčovského,²⁶⁷ ševcovského,²⁶⁸ kovářského²⁶⁹ a truhlářského²⁷⁰ cechu v Doksech.

Špatný finanční stav své pokladny si v té době do jisté míry sám hrabě uvědomoval a pokoušel se hledat i nejrůznější východiska. Přesto nedokázal dospět k naplnění ideálů nového hospodáře a jako řada dalších šlechticů byl nucen vypořádat se s hlubokou finanční krizí, byť ne plně likvidační. Dle názoru Jiřího Hrbka je totiž „nutno říci, že žádný ze zdejších pánů se kvůli neúměrným nákladům na reprezentaci nedostal do kritické finanční situace, kterou by musel řešit například bankrotem“.²⁷¹

Pro svou osobní potřebu si Valdštejn vedl soukromé finanční deníky.²⁷² Jejich obsah je však velmi nepřehledný a doplněný různými typy značek, což mohlo sloužit i jako ochrana, kdyby se deníky dostaly do nepovolaných rukou.

Při hledání nových cest a způsobů, jak zlepšit finanční situaci, se krátce po převzetí svého dědictví obrátil s prosbou o pomoc na svého přítele,²⁷³ hraběte Rudolfa Chotka.²⁷⁴ V dopise

²⁶⁶ Tamtéž, inv. č. 652, sign. XII-23-7/4, Hospodářská instrukce pro panství Mnichovo Hradiště, Bělou a Doksy 1766.

²⁶⁷ Tamtéž, inv. č. 138, sign. I-1-14, Arnošt Josef z Valdštejna potvrzuje artikule cechu krejčovského v městečku Doksy. Listina znovu potvrzena Vincencem z Valdštejna 1782.

²⁶⁸ Tamtéž, inv. č. 139, sign. I-1-15, Arnošt Josef z Valdštejna potvrzuje artikule cechu ševcovského v městečku Doksy. Listina znovu potvrzena Vincencem z Valdštejna 1782.

²⁶⁹ Tamtéž, inv. č. 140, sign. I-1-16, Arnošt Josef z Valdštejna potvrzuje artikule cechu kovářského, kolářského, zámečnického, puškařského a bečvářského v městečku Doksy. Listina znovu potvrzena Vincencem z Valdštejna 1782.

²⁷⁰ Tamtéž, inv. č. 141, sign. I-1-17, Arnošt Josef z Valdštejna potvrzuje artikule cechu truhlářského v městečku Doksy. Listina znovu potvrzena Vincencem z Valdštejna 1782.

²⁷¹ J. HRBEK, *Mnichovo Hradiště jako valdštejnské rezidenční město*, s. 190.

²⁷² SOA Praha, f. RAV, inv. č. 330, Kalendář sv. Václava na rok 1768 s poznámkami Vincence z Valdštejna o jeho financích nebo Tamtéž, inv. č. 332, Neuer Prager Calender zu Ehren des H. Venceslav s finančními zápisy Vincence z Valdštejna z roku 1770.

z roku 1755 se Vincenci z Valdštejna dostalo ponaučení o novém způsobu hospodaření. Dle Chotkových doporučení se měl Vincenc zaměřit na zvládnutí ekonomické teorie,²⁷⁵ získat dokonalý přehled o svém majetku a za pomoci schopných úředníků tento majetek zvelebovat. Obvyklý postup v podobě půjček a úvěrů Chotek neshledával jako vhodný prostředek k nápravě krize, spíše doporučoval investice do zemědělské výroby.²⁷⁶ Ke zvládnutí tohoto nelehkého úkolu Chotek Vincencovi poslal úředníka Knappa, který měl pomoci s případnou sanací.²⁷⁷ Dikci Chotkova dopisu výstižně ilustruje následující citát: „Jste ještě příliš daleko od toho, abyste uspořádal svůj systém, a tomu, milý hrabě, musíte dát přednost před všemi ostatními věcmi.“²⁷⁸

Přestože si Vincenc Chotkovy pomoci zřejmě vážil a pokládal jej za blízkého přítele, nebylo znát, že by Chotkovy rady padly na úrodnou půdu. Ačkoli poslední dopis od Chotka Vincenc z Valdštejna obdržel roku 1769, tedy dva roky před Chotkovou smrtí, je patrné, že jejich vzájemný vztah postupně velmi ochladl.²⁷⁹

K investicím do zemědělské výroby bylo zapotřebí právě chybějících finančních prostředků. Avšak s ohledem na nejistý výsledek Vincenc peníze raději investoval do svých zájmů či vlastní osoby. Z dobře míněných rad hraběte Chotka se příliš nepoučil a raději přenechával iniciativu na svých úřednících. Velkou překážku mohl spatřovat také ve věcech, které nebyl schopen o své vlastní vůli ovlivnit. Na mysli můžeme mít kontribuční zatížení obyvatelstva,²⁸⁰ škody způsobené válkami,²⁸¹ přírodní katastrofy²⁸² a jejich následky v podobě neúrody a hladomorů.

²⁷³ V dopisech se Chotek svěřuje Vincencovi z Valdštejna i s informacemi soukromé povahy, např. s okolnostmi sňatku jeho dcery.

²⁷⁴ I. CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století*, s. 463.

²⁷⁵ Mezi dochovanou hospodářskou korespondencí byla objevena příloha *Hamburger Relations-Courier*, která vycházela od roku 1754.

²⁷⁶ Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2010, s. 257.

²⁷⁷ Ivo CERMAN, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008, s. 222

²⁷⁸ Tamtéž, s. 221

²⁷⁹ Mezi lety 1754–1769 poslal Chotek Valdštejnovi minimálně 44 dopisů. Nepodařilo se dohledat ani jeden dopis, který Valdštejn poslal Chotkovi. SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3493, sign. III-1/4, Vincenc z Valdštejna, korespondence s Rudolfem Chotkem 1754–1769.

²⁸⁰ Josef PEKAŘ, *České katastry 1654–1789*, Praha 1915, s. 145.

²⁸¹ Roku 1742 bylo město Mnichovo Hradiště vypleněno pruskými vojáky. Velkou zátěží byl rok 1778, kdy byl ve městě v průběhu srpna a září umístěn hlavní štáb generála Laudona. P. SOSNOVEC – L. KRÍŽOVÁ – Jan JUŘENA, *Příběh Mnichova Hradiště*, s. 122.

²⁸² Za velkou hrozbu byl ve své době pokládán požár. Velká katastrofa potkala například město Litomyšl pod správou Jirího Kristiána z Valdštejna, neboť město během jediného dne 8. září 1775 vyhořelo téměř celé s výjimkou tří domů. Shořelo „192 domů, kostel, pivovar, panský mlýn, dvě brány, v zámku 15 pokojů, celé podkroví, střecha, věž nad kaplí, v níž se rozlily dva zvonky.“ František LAŠEK, *Po stopách litomyšlských Valdštejnů a jejich doby*, Litomyšl 1936, s. 20. Požár se v průběhu 70. let 18. století nevyhnul ani městu Mnichovo Hradiště či Bakovu nad Jizerou, ale nebyl natolik ničivý jako v předchozím případě města Litomyšle. P. SOSNOVEC – L. KRÍŽOVÁ – J. JUŘENA, *Příběh Mnichova Hradiště*, s. 136; srov. V. BEDNÁŘ, *Paměti města Bakova nad Jizerou*, s. 266.

Neúrody a následné hladomory se objevily nejprve v letech 1765–1769, vrcholu dosáhly v následujících letech 1770–1774.²⁸³ Špatná situace se netýkala pouze panství Vincence z Valdštejna. Celkový rozsah katastrofy přibližují údaje ze sčítání lidu, provedeného v letech 1771–1772 vojenskými komisaři, ze kterých zároveň vyplývají i dlouhodobé důsledky hladomoru. Lidé často v zoufalství snědli i zásoby obilí určené k výsevu na následující rok a vysoká úmrtnost zapříčinila nedostatek pracovních sil k dostatečnému obdělávání polí.²⁸⁴ S podvýživou se tudíž pojily i nejrůznější nemoci, které se nevyhýbaly ani dobytku.

Obdobnou situaci popsal ve svém cestovním deníku i samotný Josef II. V Trutnově a Semilech, tedy na panstvích hraběte Millesima, panovala všudypřítomná bída a nespokojenost, na panstvích rodu Desfours žili poddaní v zuboženém stavu,²⁸⁵ stejně tomu tak bylo i na ostatních panstvích bez ohledu na místní vrchnost.²⁸⁶

Možným řešením zdánlivě bezvýchodné situace bylo pěstování nových plodin, které by oslabily jednostrannou orientaci na poměrně choulostivé obilí.²⁸⁷ S cílem odstranit nedůvěru vůči novým postupům a metodám v zemědělství vznikla v Praze Hospodářská, později Vlastenecko-hospodářská společnost v čele s hrabětem Josefem Pachtou.²⁸⁸ Při vídeňském dvoře byla za podobným účelem stanovena dvorská komise pod vedením Leopolda Krakovského z Kolovrat.²⁸⁹ Mezi poddané se postupně začínaly šířit znalosti o pěstování nových plodin, ale i přesto se mezi lidem drželo stále velké množství zlovyků, které nešlo plně vymýtiti za pomoci zákazů. Kromě jetele²⁹⁰ se do popředí jako stěžejní plodina pro výživu lidí i dobytka dostávaly brambory. Na panství Mnichovo Hradiště se s pěstováním brambor začalo v průběhu 70. let, což dokládají zmínky, že během prusko-rakouské, tzv.

²⁸³ J. KAZIMOUR, *K dějinám dělení velkostatků v 18. století*, s. 10.

²⁸⁴ Ivo CERMAN, *I. 11. 1781, zrušení nevolnictví. Základ občanské svobody*, Praha 2022, s. 84.

²⁸⁵ Podmínky na panství Hrubý Rohozec v držení rodu Desfours jsou v tereziánském katastru popsány následovně: „Pole jsou špatná, kopcovitá, někde je nemožno je orat, nýbrž jen okopávat motykou. Poddaní mají velké kontribuční nedoplatky a jejich děti většinou pobíhají nahé.“ A. CHALUPA – M. LIŠKOVÁ – J. NUHLÍČEK – F. RAJTORAL (edd.), *Tereziánský katastr český 1*, s. 85.

²⁸⁶ I. CERMAN, *I. 11. 1781, zrušení nevolnictví*, s. 93.

²⁸⁷ Václav ČERNÝ, *Dělení pastvin v zemích českých v l. 1768–1848*, in: *Časopis pro dějiny venkova* 11, 1924, s. 213–227; 12, 1925, s. 40–48, 104–111, zde s. 42.

²⁸⁸ A. VALENTA, *Dějiny rodu Kinských*, s. 119. Srov. M. BERANOVÁ – A. KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, s. 242.

²⁸⁹ I. CERMAN, *I. 11. 1781, zrušení nevolnictví*, s. 89.

²⁹⁰ Johann Christian Schubart (1734–1787) přispěl k rozvoji pěstování jetele, pokusil se zavést vzorové hospodářství na svém statku Würchwitz v Sasku. Osobně se setkal s císařem Josefem II, který ho povýšil do šlechtického stavu. František LOM, *Čeští organizátoři zemědělských podniků v minulosti*, in: František Lom – Ladislav Skala – Josef Šmerha – František Kubů, *Významné osobnosti v zemědělství (3). Historie a současnost léčivých rostlin*, Praha 1985, s. 5–44, zde s. 12.

bramborové války v letech 1778–1779 měly obě nepřátelské armády prakticky vyjíst veškerá místní pole.²⁹¹

Postupně také docházelo k růstu napětí mezi vrchnostmi a poddanými. Konflikty zapříčiňovaly vzrůstající požadavky vrchnosti na odvádění dávek a provádění robotních povinností. Stále častěji se objevovaly informace o špatném zacházení vrchností s poddanými, přičemž nejslavnější příklad se odehrál na dobrříšském panství knížete Jindřicha Pavla Mansfelda. Vrchnost měla pravomoc použít směrem ke svým poddaným násilí, ale bití nesmělo zajít natolik daleko, aby byl dotyčný zmrzačen, nebo dokonce zabit. Takové excesy byly vyšetřovány i na panstvích Štěbořice, Jindřichův Hradec či Kunratice, ale povětšinou byly případy v tichosti ututlány, což jen přispívalo ke vzrůstající nespokojenosti.²⁹² Ze strany státu sice vznikaly snahy o úpravu urbaniálních povinností, proti čemuž se příslušníci aristokracie bouřili a argumentovali, že tím dochází k upírání vrchnostenských práv. Ze strany poddaných byla opatření naopak vnímána jako nedostatečná.²⁹³

Na stranu sedláků se svým způsobem ve svých *Memoriálech* stavěl i Karel Egon Fürstenberk, který se nebál poukázat ani na chyby vrchnosti.²⁹⁴ Dle jeho názoru většina vrchností neví nic o polním hospodářství a raději přenechává řízení svých statků na úřednících. Své poddané vrchnosti znají jen v podřízeném postoji a jsou plny předsudků. Nedochozí jim, že pokud jsou chudí sedláci, je chudé i jejich panství, potažmo celá země. Navrhoval, aby se vrchnosti, ale i jejich poddaní vzdělávali v hospodářských zásadách. Za velmi užitečné a prospěšné pokládal pěstování brambor jakožto nenáročnou plodinu a vyslovil se i pro snížení roboty či její náhradu za peněžní plat. Zároveň prosazoval, aby bylo poddaným poskytnuto potřebné vzdělávání.

Vincenc by dle jeho názoru rozhodně nebyl pokládán za příliš dobrého a pokrokového hospodáře, neboť jeho panství se ve způsobu hospodaření příliš nelišila od všeobecného obrazu. Ač se postupně i mezi jeho přáteli objevovaly názory, že roboty je překážkou k většímu zemědělskému výnosu, tedy že škodí poddaným a neprospívá vrchnosti,²⁹⁵ spoléhal se především na robotní práci, a i v pozdějším období jen s velkou neochotou přistupoval na úlevy v podobě reluce, tedy převedení roboty na peněžní plat. V takovém případě by se dle jeho mínění vrchnost potýkala jen s dalšími výdaji na nákup potřebného počtu potahů, náradí a musela by zajistit další prostředky na jejich údržbu a zaplacení námezdní síly.

²⁹¹ František KUTNAR, *Malé dějiny brambor*, Pelhřimov 2005, s. 40.

²⁹² I. CERMAN, *I. 11. 1781, zrušení nevolnictví*, s. 80–94.

²⁹³ Kamil KROFTA, *Dějiny selského stavu*, Praha 1949, s. 318.

²⁹⁴ J. PROKEŠ, *Memoriály o hospodářském stavu Čech před selskou bouří roku 1775*.

²⁹⁵ František KUTNAR, *Poddanství a roboty v názorech českých osvícenců*, Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 3, Praha 1962, s. 7–36, zde s. 9.

Neúroda postihla obyvatele na jeho panstvích značnou silou, protože většina polí byla určena právě na obilnou produkci a práce byly organizovány na základě zastaralého trojpolního systému. Ke krmení dobytka se z větší části využívala pastva a luční seno, z pícnin se okrajově vyséval jetel a ke zpestření jídelníčku dobytka se z části začala pěstovat i řepa. Ke změnám v hospodaření byl Vincenc z Valdštejna donucen spíše okolnostmi než na základě svého vlastního přesvědčení, a proto ke změnám přistupoval nedůsledně a spíše s nedůvěrou.²⁹⁶ Přesto ze strany vrchnostenských úředníků pokračovaly snahy o melioraci luk a pěstování pícnin, aby se tak zabránilo většímu úhynu dobytka, kterému se nedostávalo potřebné a dostatečné stravy. Pozornost byla věnována především chovu ovcí, aby bylo možné reagovat na zvýšenou poptávku trhu po vlně. Na základě podnětu ze strany Vlastenecko-hospodářské společnosti měl na panství proběhnout také pokus o konzervaci pícnin pomocí nasolování.²⁹⁷

Krise dosáhla vrcholu roku 1775, kdy na mnoha místech v Čechách začalo docházet k selským vzpourám, přičemž k nejznámější potyčce mezi selskými vzbouřenci a vrchností došlo na chlumeckém panství pod správou rodu Kinských. Vzpoury se jako lavina šířily z Trutnovska a Náchodska, částečně zasáhly také severní část Boleslavska, tedy i valdštejnská panství.²⁹⁸

Vincenc pozorně sledoval průběh událostí v souvislosti se vzpourami, které propukly na sousedních panstvích, tedy panství turnovském, semilském a českolipském.²⁹⁹ Kolem 24. března 1775 se mělo v okolí Bakova nad Jizerou objevit okolo 800 povstalců.³⁰⁰ Na základně podnětu hraběcího sekretáře Böhma byl prostřednictvím gubernia vydán zatykač na sedláka z mnichovohradišťského panství Pavla Červenku (Červinku).³⁰¹ Až na drobné výjimky se ale podařilo udržet na panstvích klid a nebyly hlášeny žádné škody. Povstalci totiž často svou kořist později vrátili, a to buď z obavy z trestu či jim jednoduše získané věci nebyly nijak k užítku.³⁰²

Můžeme konstatovat, že Vincenc se v zásadě snažil udržovat se svými poddanými dobré a korektní vztahy a snažil se také podporovat rozvoj svých poddanských měst. V roce 1795 obdržela vrchnost žádost o povolení zbourání dřevěného domku na náměstí v Bakově nad Jizerou, aby na jeho místě mohla být vystavěna budova nové radnice. Hrabě kromě souhlasu

²⁹⁶ J. BERAN, *O pronájmu půdy v Čechách v druhé polovině 18. století*, s. 238.

²⁹⁷ Do velké jámy vyložené dřevem se dobře narovnal a sešlapal jetel, který se zalil solenou vodou.

²⁹⁸ Josef PETRÁŇ, *Rebelie. Příběh jednoho týdne a dvou dní v březnu roku 1775*, Praha 1975, s. 78.

²⁹⁹ Jan JUŘENA a kol., *Klášter Hradiště nad Jizerou včera a dnes*, Klášter Hradiště nad Jizerou 2014, s. 17.

³⁰⁰ J. PETRÁŇ, *Rebelie. Příběh jednoho týdne a dvou dní v březnu roku 1775*, s. 76.

³⁰¹ J. PETRÁŇ, *Nevolnické povstání 1775*, s. 170.

³⁰² Tamtéž, s. 111.

věnoval městu na stavbu ještě 500 zlatých. Peníze mělo město využít na nákup stavebního dříví z panských lesů a pálených cihel z panské cihelny. Peněžítý dar se tudíž opět vrátil do vrchnostenské pokladny.³⁰³ V pozdějších letech však neváhal v případě potřeby proti „zrupným“ poddaným využít i vojenské asistence, jako tomu bylo roku 1790. Do té doby se na svých panstvích zřejmě s žádnými vážnějšími problémy nesetkal, ač musel roku 1766 zasáhnout ve věci sedláka Josefa Červenky z Hoškovic u Mnichova Hradiště. Dotyčný se chlubil před svými sousedy historkou, že se vydal pěšky do Vídně, aby si postěžoval na dávky, které měl od nich vyžadovat jejich farář. Přijmout ho měl osobně Josef II. a kromě toho, že prý vyhověl jeho žádosti, měl navíc ještě jeho samotného i jeho děti osvobodit z poddanství. Vincenc ho nechal jako buřiče pro jistotu zatknout, ale po krátkém čase, snad s pochybnostmi o jeho duševním zdraví, ho opět nechal propustit na svobodu.³⁰⁴

Krise roku 1775 podnítila Františka Antonína Raaba k vypracování systému „robotní abolice a dělení panských popluží“.³⁰⁵ Raab podobně jako Fürstenberk zdůrazňoval výhody převedení roboty na stálý plat tzv. relucii, přičemž plat měl být ustanoven podle jakosti půdy a jiných místních poměrů. Vrchnostenská půda by byla zároveň rozdělena na menší části, které by poskytly obživu jedné rodině. Přejít na nové uspořádání mělo být výhodné pro obě zúčastněné strany,³⁰⁶ přesto se však setkávalo ze strany vrchnosti a jejich úředníků s nepochopením a nedůvěrou.³⁰⁷

Raabizace měla být dle dekretu z 27. listopadu 1777 prováděna krajskými úřady.³⁰⁸ Původní představy však byly postupně revidovány. V roce 1782 nastoupil jako aboliční komisař Jan Pavel Hoyer, který doporučoval pronajímat půdu pouze na dobu určitou, aby byl pronajímatel schopen dosáhnout svých závazků.³⁰⁹ Tento systém se u vrchností těšil větší oblibě, jelikož byl ale dostupný pouze pro movitější nájemce, neřešil zároveň problém obživy obyvatelstva.³¹⁰

³⁰³ V. BEDNÁŘ, *Paměti města Bakova nad Jizerou*, s. 313.

³⁰⁴ I. CERMAN, *I. 11. 1781, zrušení nevolnictví*, s. 137.

³⁰⁵ Jan PROCHÁZKA, *Parcelování velkostatků (raabisace) za Marie Terezie v Čechách*, Praha 1925, s. 12.

³⁰⁶ Dne 24. března 1783 byl vydán dekret na podporu raabizace. Příznává úředníkům odměny při provádění nařízení a v případě opaku hrozí přísnými tresty. J. KAZIMOUR, *K dějinám dělení velkostatků v 18. století*, s. 16.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 31

³⁰⁸ J. PROCHÁZKA, *Parcelování velkostatků (raabisace) za Marie Terezie v Čechách*, s. 15.

³⁰⁹ J. KAZIMOUR, *K dějinám dělení velkostatků v 18. století*, s. 21.

³¹⁰ Pronájem se poskytoval žadatelům v rozmezí 6, 9 a 12 let, přičemž pozemky měli dostat hlavně ti, kteří již nějaké hospodářství vlastnili a disponovali tak potřebným vybavením i zkušenostmi. Při stanovování výše nájmu byl sestaven seznam příjmů a vydání vybraného dvora po dobu uplynulých 10 let, z čehož byl vypočítán průměrný roční výnos. Tamtéž.

K pronájmu dvorů jako další možnosti, jak získat tolik potřebné finanční prostředky, přistoupil Vincenc z Valdštejna poté, co se jako neefektivní ukázal prodej částí vrchnostenského majetku. Vrchnost roku 1762 prodala pole v Nové Vsi,³¹¹ o rok později byl v Mnichově Hradišti prodán kus zahrady³¹² a kromě dalších drobných pozemků bylo nakonec roku 1765 k prodeji nabídnuto i pole v Hněvousicích.³¹³ S ohledem na celkový valdštejnský majetek se jednalo o ztráty zanedbatelné, ale při pokračování v této strategii by postupně došlo k dalšímu zchudnutí. Vrchnost se proto rozhodla pronajmout několik pozemků při hospodářských dvorech v Chocnějovicích, Zásadce a Bukovině. Nově nabytá zkušenost ji však od podobného počínání spíše odradila nebo alespoň utvrdila v myšlence, že je potřeba budoucí nájemce vybírat s větší obezřetností, aby byli v budoucnu schopni dostát smluveným podmínkám. V průběhu roku 1766 totiž Vincenc obdržel několik žádostí od nájemců, aby jim povolil snížení nájemného z jednoho strychu půdy o několik krejcarů.³¹⁴ Zatímco v případě první žádosti z Chocnějovic se rozhodl prosbě vyhovět, žádost, kterou obdržel o několik měsíců později z bukovinského dvora, zamítl.³¹⁵ V následujících letech jako nájemce upřednostňoval hlavně známé a prověřené osoby, často bývalé správce či dalším vrchnostenské úředníky. K pronájmu přenechával spíše dvory méně výnosné, podobně jako když pronajal pachouňský dvůr klášterskému řediteli Janu Müllerovi.³¹⁶ Shánění vhodného nájemce – pachtýře nebyl jednoduchý úkol, a navíc samotný pronájem trval povětšinou příliš krátkou dobu, než aby se vyplatilo do svěřeného majetku investovat a zlepšovat výrobu, tudíž se i v tomto případě jednalo spíše o polovičaté řešení situace.

Neochota přistoupit k radikálnějším reformám a zároveň k omezení výdajů se naplno projevila počátkem 70. let, tedy současně s hlubokou hospodářskou a celospolečenskou krizí, kdy míra zadlužení Vincencových panství dosáhla pomyslného vrcholu a stala se nadále neudržitelnou. Před úplným bankrotem ho zachránilo pouze moratorium³¹⁷ a také uvalení nucené správy³¹⁸ na majetek. Vincenc se obrátil na gubernium roku 1776 s prosbou o osmileté moratorium, pozastavení exekuce ze strany věřitelů, respektování českého a moravského majetku a jmenování odpovědného správce. Jeho žádosti bylo vyhověno a pod záštitou nejvyššího zemského soudce Františka Josefa hraběte Pachtu byla jmenována komise, jejímž

³¹¹ SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 526, sign. X-19-10, Prodej dominikálního pole v Nové Vsi.

³¹² Tamtéž, inv. č. 527, sign. X-19-11, Prodej dominikální zahrady v Mnichově Hradišti.

³¹³ Tamtéž, inv. č. 532, sign. X-19-17, Prodej dominikálního pole na stavbu domu v Mnichově Hradišti.

³¹⁴ Tamtéž, f. RAV, inv. č. 3753, sign. IV-18/II-2, Kniha vrchnostenských nařízení 1756–1766.

³¹⁵ J. BERAN, *O pronájmu půdy v Čechách v druhé polovině 18. století*, s. 245.

³¹⁶ Tamtéž.

³¹⁷ Moratorium neboli příročí umožňuje odklad splatnosti nějakého závazku z důvodu mimořádných okolností.

³¹⁸ SOA PRAHA, f. RAV, inv. č. 4357, sign. VI-111, Korespondence Vincence z Valdštejna 1790–1796.

úkolem bylo během dvou měsíců přepracovat systém splátek, aby mohly být pohledávky splaceny v co nejkratší době.

Vincenc z Valdštejna nebyl z daleka jediným šlechticem, který se musel s obdobnými problémy potýkat.³¹⁹ „Po skončení sedmileté války nebylo nic neobvyklého, že na řadě dominií vázly vysoké dluhy.“³²⁰ Z důvodu často nepřehledně vedeného účetnictví se však často nedalo plně zorientovat v závažnosti daného problému.³²¹ Vincenc z Valdštejna se ve svých výdajích nijak neomezoval a mezi jeho věřiteli se proto nacházelo velké množství osob z různorodých sociálních vrstev. V první řadě se mezi jeho věřiteli nacházeli jiní šlechtici, církevní instituce či židovští obchodníci, ale Valdštejn se neváhal se žádostí o půjčku obracet i na své vlastní úředníky či dokonce poddané, kterým jako protislužbu za úvěr sliboval odpuštění roboty.

Vrchnostenští zaměstnanci mu mohli na rozdíl od šlechtických věřitelů či klášterů poskytnout pouze drobné částky. V očích hraběte zřejmě neměly drobné zápůjčky velkou váhu a zůstává otázkou, s jakou zodpovědností se stavěl k povinnosti jejich pravidelných splátek. V dopisu z 20. května 1775³²² prosí Vincence z Valdštejna jeho zaměstnanec Václav Linka o navrácení peněz, které před časem ochotně zapůjčil. Svému pánovi nejprve vyjadřuje svůj vděk za jeho milostivost a dobrotu a potvrzuje, že chce být i nadále jeho věrným služebníkem. Následné řádky však svědčí o naléhavosti jeho situace. Upomíná hraběte, že i on je povinován závazky ke své početné rodině a že ji nyní postihla opravdová nouze. Před neštěstím ho sice svou pomocí zachránil hrabě Bolza, majitel kosmonoského panství, ale on vkládá veškerou svou naději do Vincencových rukou.

Hlavní správy nad všemi panstvími Vincence z Valdštejna se ujal hrabě František Xasver Věžník, který se v následujících letech pokusil celou situaci stabilizovat. Mezi jeho první kroky patřilo omezení hraběcích výdajů, a proto Vincenci a jeho rodině přidělil pouze roční apanáž. Dalším úkolem bylo vytvořit přehled dlužných částek³²³ a začít s jejich pravidelným splácením. V dopise z 5. ledna 1776³²⁴ Věžník píše, že se dosud nachází ve Vídni, kde čeká na rezoluci od dvora týkající se Valdštejnových finančních záležitostí. Následujícím krokem

³¹⁹ Obdobné problémy musely řešit i další rody, např. Černínové, Schwarzenberkové nebo Morzinové.

³²⁰ A. VALENTA, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004, s. 188.

³²¹ I. CERMAN, *Česká šlechta v době osvícenství*, s. 144.

³²² SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3499, sign. III-1/10, Vincenc z Valdštejna, obdržené dopisy.

³²³ Tamtéž, f. ÚSVV, inv. č. 154, sign. II-2-1, Výpovědi o kapitálových výpůjčkách od rozličných osob (1754–1790).

³²⁴ Tamtéž, f. RAV, inv. č. 3510, sign. III-2/8/6, Vincenc z Valdštejna, zprávy od úředníků 1771–1795.

by mělo být nashromáždění alespoň takového obnosu, jímž by se splatily nejdůležitější pohledávky. Poté snad budou věřitelé ochotni přistoupit na smírné řešení.³²⁵

Ač se v průběhu následujících let finanční stav svěřených panství skutečně zlepšil, šla zhruba polovina příjmů ze všech tří panství pouze na umoření úroků a zhruba další třetina na splácení dalších dluhů.³²⁶ Pozici prostředníka mezi Věžníkem a Vincencem z Valdštejna plnil i Věžník sekretář Jakub Wannia, který hraběte prostřednictvím dopisů informoval o celkové situaci i připravovaných krocích.

Z pověření Františka Věžníka vstoupil roku 1773 do služeb Vincence z Valdštejna nový administrátor Josef Brechler, který na tomto postu vystřídal barona Hochberka. Důvěru poddaných si nezískal, ale ani on k nim zřejmě necítil žádné větší sympatie. Z dochované korespondence³²⁷ vyplývá, že si na poddané často stěžoval přímo hraběti a uvažoval i o možnosti obrátit se na gubernium, které by v případě ohrožení mohlo poslat vojenskou pomoc. Již před rokem 1775, kdy došlo k největší selským bouřím, se Brechler cítil ohrožen. V dopisu z 22. července 1773 sděloval, že se dle jeho názoru rebelové ukrývají všude kolem. Se sedláky se z jeho pohledu nedalo nijak rozumně domluvit, protože nepřistoupili ani na nabídku, aby k němu vyslali své zástupce, a stále se odvolávali na slib císařovny, který je jistě brzy osvobodí. Přiznal také, že neví, jak je přimět, aby plnili všechny své závazky vůči státu i vrchnosti. S ohledem na neústupnost a zpupnost sedláků si nebyl ani jistý, jestli se mu v budoucnosti vůbec podaří provést všechny zamýšlené změny.

Je patrné, že Josef Brechler byl spíše konzervativního ražení a společně s hrabětem ho spojovala nedůvěra k novým a neznámým postupům. Podobně jako jeho předchůdci si často stěžoval na nedbalost a neposlušnost svých podřízených, a proto bylo z jeho iniciativy vydáno hned několik hospodářských instrukcí.³²⁸

Jelikož se hrabě od svého správce dozvídal většinou negativní zprávy, mohla být jeho vlastní představa o skutečném stavu panství značně zkreslená. V dopise ze 7. května 1774³²⁹ popisoval Brechler situaci po záplavě studénského rybníka. Vyplavená voda zaplavila pole s ječmenem, proto pokládal za nutné vysázet ječmen podruhé. Dle jeho názoru záleží hlavně

³²⁵ Seznam věřitelů přibližuje tabulka vytvořená k požadavku o moratoriu (viz příloha č. 10). Mezi věřitele patřili Adam Šternberk, Josef Kinský, hraběnka Pachtová, hraběnka Bolzová nebo augustiniáni u sv. Tomáše na Malé Straně a benediktini u svatého Jana pod Skalou. Podle tohoto soupisu dosahovaly Valdštejnovy dluhy výše 1 979 854 zlatých, ale lze předpokládat, že se i přesto nejednalo o seznam veškerých dluhů. Tamtéž, inv. č. 3510, sign. III-2/8/9, Vincenc z Valdštejna, zprávy od úředníků 1771–1795.

³²⁶ J. BERAN, *Mnichovohradištské panství v osmdesátých letech 18. století*, s. 181.

³²⁷ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3510, sign. III-2/4, Vincenc z Valdštejna, zprávy od úředníků 1771–1795.

³²⁸ Tamtéž, f. ÚSVV, inv. č. 658, sign. XII-23-9, Hospodářská instrukce Vincence z Valdštejna pro jeho statky.

³²⁹ Tamtéž, f. RAV, inv. č. 3510, sign. III/2/4/168, Vincenc z Valdštejna, zprávy od úředníků 1771–1795.

na počasí v dalších dnech, zda ustanou stávající velké deště. Situaci prý chodí kontrolovat každý den, ale nenapadá ho žádné vhodné řešení.

Pravidelné hlášení podával vrchnosti také lesník Václav Linka. V dopisu ze 17. srpna 1774 popisoval, že v tomtéž měsíci³³⁰ došlo v Klášteře Hradišti³³¹ ke zkoušce mlátičky tzv. Tane. Podařilo se jim během zkoušky vymlátit 5 košů ječmene a 10 snopů. Linka vyslovil i naději, že by se mohlo v budoucnu podařit vymlátit denně až 30 mandelů ječmene, přičemž jeden mandel odpovídal zhruba 15 snopům.

V rámci vykonávání svých povinností se Václav Linka zapojil také do honění pytláků. Jak sdělil v dopisu z 18. června 1776,³³² v uplynulých dnech hlídal společně s ostatní panskými myslivci lesy a obory poblíž Maníkovic. Upozornil v té souvislosti na skutečnost, že pytláctví se dopouští většinou mladí chlápci, někdy i samotné děti. Pytláctvím ale vzniká škoda na vrchnostenském majetku, a proto doporučuje hraběti, aby byly potrestány i ty osoby, které zvěřinu od pytláků kupují, neboť jsou v jeho očích rovněž zloději. Sám ale připouští, že pytláci ukradenou zvěř často přeprořádají mimo území panství, hlavně do Mladé Boleslavi, a proto si není jistý, jak by mohl této trestné činnosti zabránit.

Roku 1787³³³ přišel Věžník s myšlenkou, že by pro prosperitu panství bylo vhodnější, aby Vincenc předal závazky svému synovi Arnoštu Filipovi³³⁴ a přenechal mu právo rozhodovat o rodinném majetku. Vincenc z Valdštejna ve své odpovědi sice uznává Věžníkovy zásluhy v jeho věci, vyjadřuje mu nesmírný vděk za jeho pomoc, ale jeho návrh jednoznačně odmítá. Hrabě nerozporoval, že on sám správu nijak dobře nezvládl, ale díky Věžníkově pomoci byla zkáza jeho majetku již zažehnána. V jeho názoru ho plně podpořila i manželka, podle níž může být syn Arnošt Vincencovi nápomocen i při ponechání dosavadního stavu věci. Jak dodával, jejen v Božích rukách, jak dlouhý mu bude vyměřen život a po jeho smrti se jeho děti dočkají svého dědictví.

Arnošt Filip měl oproti svému otci nepochybně větší nadání v oblasti hospodaření i podnikání³³⁵ a často se dostával se svým otcem právě z těchto důvodů do sporů. Syn měl

³³⁰ Tamtéž, inv. č. 3499, sign. III-1/10/237, Vincenc z Valdštejna, obdržené dopisy.

³³¹ Klášter Hradiště nad Jizerou, obec vzdálená od Mnichova Hradiště přibližně 4 kilometry. V této době se jedná o sídlo vrchnostenské správy.

³³² Tamtéž, inv. č. 336, sign. III-1/10/577, Vincenc z Valdštejna, obdržené dopisy.

³³³ Tamtéž, sign. III-2/8/30, Vincenc z Valdštejna, zprávy od úředníků 1771–1795.

³³⁴ Arnoštu Filipovi bylo v té době již 23 let. Dosáhl tedy plnoletosti, která byla v té době přisuzována mužům starších dvaceti let. Tamtéž, inv. č. 4435, sign. VI-3/4/12, Závěti rodu Valdštejnů.

³³⁵ Splatit dluhy po předcích se nepodařilo ani Arnoštu Filipovi. Podle soupisu úvěrů se musel Arnošt Filip vypořádat nejméně s 218 věřiteli, mezi nimiž se objevilo i jméno jeho sestry Leopoldiny, provdané hraběnky z Auerspergu. Dlužná částka měla dosahovat výše 1 563 766 zlatých. Tamtéž, inv. č. 4357, sign. VI/111b/590, Korespondence Vincence z Valdštejna 1790–1796.

zřejmě ambici do hospodaření na panstvích zasahovat i bez vědomí svého otce. Roli prostředníka mezi nimi pak často hrála Arnoštova manželka Antonie, zvaná Toni,³³⁶ která u svého tchána prosila za odpuštění pro svého manžela. Snad aby obměkčila jeho srdce, nazývá Vincence z Valdštejna tím nejlepším otcem. Velká roztržka mezi otcem a synem nastala v roce 1795. Arnošt Filip měl nejspíše pocit, že otec nedůvěřuje jeho úsudku. Ocenil by, kdyby s ním jeho otec více souhlasil v ekonomických záležitostech. Svého otce nabádal, aby více důvěřoval svému správci Heilbergerovi. Syn uznával, že sám Vincenc si měl dělat starosti s plány na zlepšení ekonomiky, ale připomínal mu, že „ty vždy zkrachovaly“. Arnošt Filip musel nakonec po několika dnech ustoupit svému otcovi. V dopise z 12. dubna 1795 otcovi děkuje, že dokáže „odpustit dítěti, které nemyslelo nikdy na nic jiného než na blaho svého otce, ale nechalo se přespříliš strhnout a neprojevílo respekt k vlastnímu otcovi.“³³⁷

Vincenc Věžníkuv nápad na předání správy majetků synovi mohl odmítnout mimo jiné i proto, že 80. léta skutečně znamenala relativně klidné období konsolidace. Panství Mnichovo Hradiště bylo již pevně organizované do 15 hospodářských dvorů s průměrnou výměrou 240 jiter, dále k vrchnostenské půdě náleželo 40 jiter luk, 38 jiter pastvin a 9 jiter zahrad.

Postupné, snad i systematické provádění drobných změn umožnilo hospodářskou situaci postupně stabilizovat, ačkoliv nedošlo k výraznější proměně hospodářského systému. Pozornost byla věnována zvýšení výnosů polí, kterého se mělo dosáhnout hlavně novým systémem hnojení, místo tradiční mrvy, se měl použít také popel či vápno. Jako další vhodné hnojivo se jevil slín. Na panství Mnichovo Hradiště se ho nacházely velké zásoby, přesto však k zamýšlené těžbě nedošlo z důvodu nedostatku finančních prostředků. Situace tak připomínala začarovaný kruh. Ke krmení dobytka se i nadále používala sláma, ale začaly se i vysazovat pícniny, tedy jetel, vojtěška a krmné řepy (cvikly). Za účelem získání lepších podmínek pro pastvu se začalo s odvodňováním bažin a málo výnosné rybníky a bažiny byly odvodněny a využity jako další pastviny.³³⁸

Vzhledem k všeobecně zvýšené poptávce po ovčí vlně, jejíž cena rostla, se jevílo jako dobré rozhodnutí zaměřit pozornost na chov ovcí a obohatit chov nákupem dalších kusů. Kromě chovu ovcí pak došlo k jistému pokroku také v oblasti lesnictví a ovocnářství

³³⁶ Tamtéž, inv. č. 3491, sign. III-1/2/7, Dopisy Vincence z Valdštejna od jeho dětí 1760–1780.

³³⁷ Tamtéž, inv. č. 4357, sign. VI-111, Korespondence Vincence z Valdštejna 1790–1796.

³³⁸ J. BERAN, *O pronájmu půdy v Čechách v druhé polovině 18. století*, s. 258.

S pěstováním brambor se na valdštejnských panstvích ve větším měřítku začalo až v 90. letech.³³⁹ Brambory jako nová plodina mohly částečně kompenzovat postupný pokles obilné produkce, která se týkala prakticky všech obilovin s výjimkou ovsa.³⁴⁰ Na druhou stranu však brambory vyžadovaly jako okopanina také větší péči.

S cílem snížit celkové náklady se přistoupilo k dalšímu pronajímání hospodářských dvorů, a to do té míry, že pro vlastní hospodaření vrchnosti zbyla pouze jedna třetina. Z rozhodnutí Josefa Brechlera se dvory měly nadále pronajímat v celku a nájmy byly stanovovány formou dražby.³⁴¹ V roce 1780 byl pronajat dvůr na Klokočce a dále roku 1787 i dvůr v Nosálově. V roce 1790 byly pronajaty dvory násedlnický, studenský,³⁴² chočnějovický, malobratřický, solecký a zásadský,³⁴³ na panství Doksy byly roku 1794 dány do pronájmů dvůr v Děštné a Obroku,³⁴⁴ krátce na to i dvůr v Týnu³⁴⁵ a v Nosálově. Na panství Mnichovo Hradiště došlo roku 1795 k uzavření několika smluv o pronájmu dvorů, a to dvorů bukovinského,³⁴⁶ arnoštického,³⁴⁷ valdštýnského,³⁴⁸ krupského³⁴⁹ a pachouňského.

Právě posledně zmiňovaný dvůr v Pachouni může posloužit jako příklad, jak se postupovalo při uzavírání smluv a jaké podmínky byly stanoveny i u ostatních dvorů. Vrchnost, tedy Vincence z Valdštejna, zastupoval jako zplnomocněnec Jan Jablonský, který s budoucím nájemcem (a zároveň bývalým správcem tohoto dvora) Adamem Furthem podepsal dne 2. června 1795 smlouvu. Samotný pronájem měl trvat od 8. června 1795 k poslednímu dni měsíce prosince roku 1803. Roční nájemné ve výši 100 zlatých mělo být odváděno ve čtvrtletních splátkách a v případě, že by smlouva nebyla dodržována či došlo k poškození svěřeného majetku, si vrchnost vyhrazovala právo na náhradu škody. Nájemce mohl využít ke své potřebě pouze pronajatý dvůr a musel ho udržet v původním stavu, tudíž bez souhlasu nemohl v rámci dvora nic měnit či přestavovat. Nemohl si nárokovat nic z práv příslušejících vrchnosti, tedy vybírání poddanských dávek či lov. V případě, že by nájemce postihl požár,

³³⁹ Zajímavým dokladem této skutečnosti je nařízení o pořízení puten na brambory z roku 1795. SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 706, sign. XIII-24-49, Nařízení o pořízení puten na brambory na valdštejnských panstvích.

³⁴⁰ J. BERAN, *Mnichovohradištské panství v osmdesátých letech 19. století*, s. 171.

³⁴¹ K pronájmu byly určeny nejen hospodářské dvory, ale také menší podniky jako vinopalny či hostince, Příkladem může být pronájem hostince na Klokočce v roce 1780 (SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 540, sign. X-19-24) nebo také pronájem vinárny v Bělé pod Bezdězem roku 1793. Tamtéž, inv. č. 547, sign. X-19-31.

³⁴² Tamtéž, inv. č. 543, sign. X-19-27, Pronájem dvorů v Násedlnici a ve Studence.

³⁴³ Tamtéž, inv. č. 544, sign. X-19-28, Pronájem dvorů Chočnějovice, Solec, Zásadka a Malobratřice.

³⁴⁴ Tamtéž, inv. č. 549, sign. X-19-33, Pronájem dvorů v Děštné a Obroku na panství Doksy.

³⁴⁵ Tamtéž, inv. č. 550, sign. X-19-34, Pronájem dvora Týn na panství Doksy (pachtýř Simon Heinemann).

³⁴⁶ Tamtéž, inv. č. 555, sign. X-19-39, Pronájem dvora v Bukovině (pachtýř Václav Degehart).

³⁴⁷ Tamtéž, inv. č. 556, sign. X-19-40, Pronájem dvora Arnoštice (pachtýř Jan Peterka). Smlouva byla sepsána v češtině.

³⁴⁸ Tamtéž, inv. č. 557, sign. X-19-42, Pronájem dvora Valdštýn (pachtýř Josef Kočí – psáno Kotzy).

³⁴⁹ Tamtéž, inv. č. 539, sign. X-19-23, Převzetí dvora v Krupé pachtýřem Janem Brouškou 1778; později Tamtéž, inv. č. 558, sign. X-19-43, Pronájem dvora Frauenhof a Krupá, 1796 (pachtýř Anton Stoberg).

povodeň či jiné neštěstí, vrchnost mu nebyla povinna nijak přispívat. Smlouva se na první pohled jeví být velmi výhodná pro vrchnost, ale krátká doba pronájmu i nejrůznější zákazy neumožňovaly nájemci do hospodářství výraznější investovat a pokoušet se zvýšit jeho výnosnost, proto dvůr v konečném důsledku postupně chátral a hospodářská krize se opět prohlubovala.

Hlavním zdrojem financí panství i nadále zůstala roboty.³⁵⁰ Její první omezení v Čechách přišlo nejprve na základě robotního patentu z 13. srpna 1775, další výraznou změnu přinesl patent z 10. února 1789, podle něhož měla být roboty nahrazena trvalým stálým platem. Proti této změně se však ohradila většina zástupců z řad vrchností v čele s hrabětem Janem Rudolfem Chotkem, prezidentem dvorské komory.³⁵¹ Většina šlechty se ztotožnila s názorem, že roboty je svrchovaným právem vrchnosti. Tento krok by jí navíc přinesl další těžkosti, za krátkou dobu by si majitelé panství nestihli obstarat potřebnou pracovní sílu, navíc je neisté, zda budou poddaní pravidelné dávky odvádět.

Patentem ze dne 9. května téhož roku tak byla v Čechách opět zavedena roboty v původním rozsahu z roku 1775. Možnost reluce byla ponechána na dobrovolné dohodě obou dotčených stran. Příkladem takovéto dohody je smlouva mezi Vincencem z Valdštejna jakožto vrchností a městem Kněžmost jako poddanským městem,³⁵² kdy se roku 1790 město z roboty na věčné časy vykoupilo, a to částkou 8500 zlatých. Hrabě zřejmě nebyl osobně přesvědčen o správnosti reluce, ale neustálá potřeba financí jej nakonec přiměla tuto nabídku přijmout.³⁵³

Velkou změnu v rámci vrchnostenské správy představovalo úmrtí hlavního administrátora panství, hraběte Věžníka, roku 1789 a následný odchod dlouholetého administrátora Josefa Brechlera ze služby. Ten chtěl mít veškeré záležitosti vyřízené k 7. únoru 1790.³⁵⁴ Díky snaze hraběte Františka Věžníka byla odvrácena hrozba bankrotu jeho panství a situace se zdála být částečně stabilizovanou. Josef Brechler se ještě před svým odchodem pokoušel domluvit s věřiteli na snížení požadovaných splátek, aby bylo možné uvolněný kapitál investovat do nákupu dobytka a osení.

Správy nad svým majetkem se opět ujal hrabě Vincenc z Valdštejna a při té příležitosti vydal roku 1790 podrobné instrukce, ve kterých jsou specifikovány povinnosti všech

³⁵⁰ Představu o fungování roboty na valdštejnských panství mohou pomoci dotvořit také robotní seznamy, které byly vytvářeny mezi lety 1776–1786. NA, f. ČG – Robotní seznamy, sign. II/24, Mnichovo Hradiště; Tamtéž sign. II/5, Bělá pod Bezdězem; Tamtéž, sign. II/16 Doksy.

³⁵¹ Josef KOLLMAN, *Abolice a reluce roboty (1789–1798)*, Sborník archivních prací 58, 2008, č. 1, s. 3–101, zde s. 19.

³⁵² SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 675, sign. XII-24-15, Nařízení o robotní reluce na valdštejnských panstvích.

³⁵³ Národní archiv, ČG – Contributionale, 2/137.

³⁵⁴ SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 903, sign. XIV-26-46.

vrchnostenských úředníků. Z Valdštejnových příkazů³⁵⁵ vyplývá, že se hrabě z předchozích událostí příliš nepoučil. Odmítal se nadále omezovat ve svých potřebách a na své úředníky kladl vysoké finanční nároky, své příkazy zdůrazňoval za pomoci výhružek a hrozeb.

Po krátké době svěřil Vincenc z Valdštejna povinnosti spojené se správou panství vrchnímu účetnímu (buchhalterovi) Františku Heilbergerovi, který pracoval ve vrchnostenských službách již od roku 1773, nejprve jako obroční písař,³⁵⁶ v roce se 1787 se stal účetním v Doksech a nakonec roku 1792 obdržel od hraběte plnou moc při správě nad celým hospodářstvím, ve které byly navíc jen velmi hrubě načrtnuty jeho povinnosti.³⁵⁷ Heilbergerovou pravou rukou se stal účetní Josef Koubek, který byl pověřen kontrolou veškerých účtů.³⁵⁸ Od svých zaměstnanců hrabě očekával, že se postarají o to, aby nebyly poškozovány zájmy vrchnosti, naopak aby panství nadále vzkvétala.

Výnosy na panství však nestoupaly podle Valdštejnova očekávání, a proto se hrabě rozhodl nalézt vhodného odborníka, který by se vyznal ve finančních, obchodních a v neposlední řadě hospodářských záležitostech. Takového znalce snad získal Vincenc z Valdštejna v osobě rytíře Antonína Maria Böhma, majitele panství Košetice. Společně uzavřeli dne 26. 2. 1796 smlouvu, kterou se stal Böhmm hraběcím zplnomocněncem, jemuž byli podřízeni všichni ostatní úředníci včetně Heilbergera.³⁵⁹

Po svém nástupu začal Böhmm provádět první změny, především začal vymáhat od direktorů jednotlivých panství přesné odvody peněz a do vrchnostenských služeb přijal nové odborníky, nejprve revidenta Františka Flanderku, posléze i inženýra Františka Langa. Lang byl pověřen přesným zmapováním panství, aby byly jasně vymezeny hranice, katastrální záležitosti a na jejich základě byla provedena celková evidence majetku vrchnosti. Účinnost a efektivita provedených opatření se však nemohla projevit, neboť Vincenc z Valdštejna následujícího roku umírá. Nový majitel panství Arnošt Filip z Valdštejna krátce po převzetí dědictví Böhmma propustil, čímž se uzavírá krátké období jeho působnosti na panství Mnichovo Hradiště.³⁶⁰

³⁵⁵ Tamtéž, inv. č. 686, sign. XIII-24-2, Nařízení o odvodu peněz na valdštejnských panstvích 1791–1795.

³⁵⁶ V němčině je tato funkce označena jako Kastner.

³⁵⁷ Hana BARUSOVÁ, *Panství Mnichovo Hradiště očima vrchnostenského úředníka a českého vlastence Tomáše Hindla – výběrová edice kroniky*, Sborník archivních prací 64, 2014, č. 1, s. 151–196, zde s. 154.

³⁵⁸ SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 655, sign. XII-23-7/7, Instrukce pro hospodářského a účetního revidenta Josefa Koubka 1790.

³⁵⁹ Tamtéž, inv. č. 727, sign. XIII-25-14, Jmenování A. M. Böhmma generálním pomocníkem a administrátorem valdštejnských panství 1796.

³⁶⁰ H. BARUSOVÁ, *Panství Mnichovo Hradiště očima vrchnostenského úředníka a českého vlastence Tomáše Hindla*, s. 155.

Zděděný majetek po předcích byl zatížen velkými dluhy, tudíž se musel Vincenc z Valdštejna celý život potýkat s hospodářskými problémy. I přes doporučení svých přátel, aby si doplnil potřebné ekonomické vzdělání, se spíše spoléhal na své úředníky. Jeho hospodaření dosáhlo krize v průběhu 70. let 18. století, kdy byl Valdštejn nucen požádat gubernium o přiznání moratoria a vrchní administraci na jeho panstvích převzal hrabě Věžník. Jedním z prostředků, jak získat potřebné finance pro další investice, bylo pronajímání dvorů. Důslednější provádění změn naráželo na obavu z novot a upřednostňování konzervativních postupů. Z korespondence, kterou hrabě vedl se svými podřízenými, je patrná nedůvěra vrchnosti vůči poddaným a také všeobecné tendence přenechávat zodpovědnost na druhých.

7. PODNIKÁNÍ

Vincenc z Valdštejna se musel dlouhodobě potýkat s nedostatkem financí a s velkou zadlužeností. Tato situace nebyla ve své době u šlechticů ojedinělou záležitostí. K různým krizím docházelo ve šlechtických rodinách již od počátku 18. století, a to i u nejmovitějších rodů, ke kterým patřili Černínové, Lobkovicové či Kinští.³⁶¹ Černínové museli sice po smrti Františka Josefa Černína roku 1733 rozprodat velkou část svého majetku, ale v horších případech musela rodina vyhlásit bankrot neboli kridu a veškerý jejich majetek spadl do konkurzního řízení, z čehož byla kridatáři vyplácena pouze apanáž a zbytek prostředků sloužil k vyplacení věřitele.

Vincenc byl proto spíše okolnostmi než na základě vlastního přesvědčení donucen hledat nové cesty a způsoby, jak svou situaci co nejlépe a nejrychleji vyřešit. Akutní nedostatek financí často řešil vytvářením dalších pohledávek, což se ovšem z dlouhodobého hlediska nejevilo jako příliš efektivní. Efektivnější možností bylo hledání nových zdrojů příjmů při vytváření kapitálu vyvíjením vlastní podnikatelské aktivity.

Mezi podnikateli v 18. století zaujímal šlechtici přední místa. Začátek podnikání jim byl v mnoha ohledech značně usnadněn. Mohli se opírat o pozemkové vlastnictví, které jim poskytovalo dostatečný kapitál jako počáteční investici, ale zároveň i dostatek pracovní síly, především žen a dětí. Ke zlepšení konkurenceschopnosti svých podniků mohli využít také nejrůznější privilegia a monopoly, které jim byly přiznány státem, či možnost získat bezúročné půjčky.³⁶²

Stát³⁶³ rozvoj průmyslu aktivně podporoval. Již v roce 1666 bylo na příkaz císaře Leopolda I. založeno komerční kolegium. Pro podporu a povzbuzení industrializačních a komerčních snah byl v roce 1753 založen v Praze zvláštní manufakturní úřad, jehož výhradní starostí byla podpora zakládání a rozvoje nových podniků. Později tuto agendu přebírali tzv. komerční inspektoři, kteří měli ve svých obvodech pečovat o vzkvétání průmyslu, především o rozvoj textilní výroby.³⁶⁴ K dalšímu rozvoji hospodářství přispělo v 80. letech 18. století rovněž odstranění človehčenství, což umožnilo větší pohyb obyvatelstva a částečně vyřešilo i problém s nedostatkem volné pracovní síly. Na trh pak na základě tolerančního patentu vstoupili i další

³⁶¹ Aleš VALENTA, *Finanční poměry české šlechty ve druhé polovině 18. století (Chlumečtí Kinští v letech 1740–1770)*, Hradec Králové 2006, s. 24.

³⁶² František ROUBÍK, *Z českých hospodářských dějin*, Praha 1948, s. 25; srov. O. MRÁZEK, *Vývoj průmyslu v českých zemích a na Slovensku od manufaktury do roku 1918*, s. 15.

³⁶³ V roce 1757 byl manufakturní úřad sloučen s komerčním kolegiem.

³⁶⁴ Josef NOŽIČKA, *Hospodářský a měnový vývoj našich zemí*, Praha 1946, s. 123.

podnikatelé. Došlo k uvolnění vnitřního obchodu, neboť podle fyziokratických myšlenek³⁶⁵ bylo nově dbáno především o silný průmysl, který se obejde bez státní podpory či jiných privilegií.³⁶⁶

Inspiraci a potřebné znalosti pro vlastní podnikatelské pokusy mohl Vincenc čerpat z několika zdrojů. K dispozici byla již ve své době významná díla věnující se teorii hospodářství od autorů, jakými byli Josef Sonnenfels, Jan Heinrich Justi či Josef Ignác Butschek. Velmi přínosné by také poučení ze zkušeností z podnikání ve vlastní rodině či u dalších šlechtických podnikatelů. Vzorem pro všechny průmyslníky té doby mohl být rovněž František Štěpán Lotrinský, jehož úspěchy byly všeobecně známé a staly se následováníhodným příkladem.

Věnovat se podnikání tedy nebylo záležitosti nijak výjimečnou či neobvyklou. „V druhé polovině XVIII. stol. vznikla řada feudálních manufaktur v plátenictví, jako byly manufaktury hraběte Harracha, hr. Chamaré, hr. Kinského, hr. Blümegena a jiných. V bavlnářském průmyslu, který brzo začal vytlačovat domácí plátenictví, vznikaly manufaktury hr. Kinského, hr. Valdštejna v Mnichově Hradišti, hr. Bolzy v Kosmonosích.“³⁶⁷ Kromě šlechtických podniků ale „vznikla i řada měšťanských manufaktur jako Textorova v Praze r. 1752, Leitenbergerova ve Verneřicích, Bauerova v Kutné Hoře, Michel a Co. v České Lípě, Klapprothova v Šumperku, Flickova ve Starém Hobzí apod.“³⁶⁸ Mnozí podnikající měšťané či židovští obchodníci si posléze mohli díky svým úspěchům připsat ke svému jménu i šlechtický predikát.

Rovněž v blízkém sousedství Valdštejnových panství bylo možné se potkat s dalšími podnikateli. Hrabě František Josef Pachta jako majitel panství Bezno a Velké Horky se pokusil založit ve Velkých Horkách u Strenic manufakturu na pletení punčoch, avšak většího uznání se mu dostalo spíše za jeho stavitelské aktivity. Větší úspěch měla punčochářská manufaktura, kterou na domousnickém panství založil rod Půlpánů.³⁶⁹

Nejblíže ze svých sousedů, a to jak po stránce zeměpisné, tak snad i osobní, měl Vincenc z Valdštejna k hraběti Josefu Bolzovi.³⁷⁰ V průběhu roku 1763 zřídil hrabě Bolza v Kosmonosích tkalcovnu a v nedalekém Josefově Dole nechal vystavět bělidla, valchy,

³⁶⁵ Fyziokratismus je ekonomická teorie, která vidí hodnotu ve vlastnictví půdy. Efektivita podmiňuje hodnotu ostatních produktů. Za zakladatele fyziokratismu je pokládán François Quesnay.

³⁶⁶ J. NOŽIČKA, *Hospodářský a měnový vývoj našich zemí*, s. 140.

³⁶⁷ O. MRÁZEK, *Vývoj průmyslu v českých zemích a na Slovensku od manufaktury do roku 1918*, s. 29.

³⁶⁸ Tamtéž, s. 28.

³⁶⁹ L. BENEŠ, *Podnikání šlechty na Mladoboleslavsku*, s. 302.

³⁷⁰ Josef Bolza (1719–1782) pocházel z Milána, ale na území habsburské monarchie přišel jako finanční poradce Františka Štěpána Lotrinského. Spolu s Vincencem z Valdštejna měl založit přádelnu bavlny v Klášteře Hradišti a Kuřivodech. Milan MYŠKA, *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*, Ostrava 20003, s. 52

prádelny, barvírny a tiskárny.³⁷¹ Hlavním zaměřením výroby bylo běžné spotřební zboží, z látek se jednalo o kartouny, barchtety či plátno a z hotových výrobků hlavně šátky, punčochy a čepce. Do svých podniků zval i odborníky ze zahraničí, ale přesto se musel potýkat se značnými problémy a provoz musel kvůli nedostatku surovin nejprve roku 1770 pozastavit, k dalšímu útlumu došlo roku 1778, kdy byly prostory manufaktury dočasně přeměněny na vojenský lazaret.

K příznivému obratu došlo nakonec až roku 1793, kdy správu manufaktury i pomocných provozů převzal Jan Josef Leitenberger.³⁷² Snad i na základě Bolzova příkladu zřídil Valdštejn na svých panstvích tři prádelny, a to v Klášteře Hradišti, Kuřivodech a Bělé pod Bezdězem a zároveň uvolnil i zhruba 400 poddaných, kteří pracovali pro tkalcovnu v Kosmonosích.

Přispěním hraběte Bolzy se Vincenc z Valdštejna seznámil v Drážďanech roku 1778 s baronem von Adlerthalem, saským dvorním jednatelem v obchodních záležitostech. Vincenc z Valdštejna později našel v baronu Adlerthalovi poradce ve finančních záležitostech, který pro ně zajišťoval různé obchodní transakce. Možná i jeho zásluhou se Vincenc z Valdštejna seznámil s náboženským reformátorem Jakobem Frankem.³⁷³ I samotná osobnost barona Adlerthana stojí za bližší pozornost. Původně se totiž tento muž narodil do rodiny významného židovského rabína Jonathana Eybeschütze pod jménem Wolf Eybeschütz, ale díky svým podnikatelským úspěchům byl povýšen do šlechtického stavu a jako baron von Adlerthal se těšil všeobecné vážnosti.

Prvopočátky „podnikání“ byly ve Vincencově rodině spojeny s jeho pradědečkem Arnoštem Josefem z Valdštejna, který roku 1694 založil v údolí říčky Bělá v osadě Podolí papírnickou valchu. Papírna byla v provozu i za Vincence z Valdštejna, který ji sice vlastnil, ale její provoz svěřoval nájemcům. V roce 1763 získal papírnu,³⁷⁴ dům s příslušenstvím a dvě zahrady do svého nájmu Jan Kristián Wagner, jehož povinností bylo platit čtvrtletní nájem ve výši 50 zlatých. Vincenc mu poskytl několik privilegií, které mu měly provoz papírny ulehčit. Wagner si mohl „opatřit dřevo na výboru papíru i na otop z panských lesů“ a k ruce mu bylo přiděleno několik domkářů, jejichž úkolem byl „sběr hadrů a čištění splavu“.³⁷⁵

³⁷¹ O. MRÁZEK, *Vývoj průmyslu v českých zemích a na Slovensku od manufaktury do roku 1918*, s. 39.

³⁷² Luděk BENEŠ – Sylva MĚSTECKÁ – Přemysl VEVERKA, *Historie a současnost podnikání na Mladoboleslavsku*, Žehušice 2001, s. 45.

³⁷³ Viz kapitola Duchovní život.

³⁷⁴ V roce 1791 přešla papírna do rukou rodiny Schmithů.

³⁷⁵ L. BENEŠ, *Podnikání šlechty na Mladoboleslavsku*, s. 305.

Zvláštní postavení při podnikatelských pokusech Vincence z Valdštejna zaujímala také kožařská manufaktura, nacházející se v obci Klášter Hradiště nad Jizerou. Vrchnost byla sice výhradním majitelem manufaktury, ale na provozu se přímo nepodílela, neboť ji podobně jako bělskou papírnu dále pronajímala. První zmínky o manufaktuře spadají k roku 1763,³⁷⁶ kdy je provoz manufaktury svěřen Eliasi Hannovi. Ten žádal hraběte o pomoc a přimluvu u krajského úřadu, aby mu bylo umožněno obchodovat s kůží a prodávat ji na jarmarcích jako ostatní Židé. V opačném případě se Elias Hann obával, že nebude moci dodržet nájemní smlouvu a odvádět stanovený plat.

V dalších letech se na provozu podíleli také Vincencovi spolupracovníci jako Antonín Mořic Böhms či Franz Heilberger.³⁷⁷ Valdštejn, Böhms a Heilberger uzavřeli 11. června 1796 smlouvu o pronájmu staré koželužny Adalbertu Josefu Syrůčkovi,³⁷⁸ kožaři a výrobcí sukna. Syrůček byl povinen postupovat podle pokynů Antonína Mořice Böhms, který jako zplnomocněnec Vincence z Valdštejna hájil zájmy vrchnosti. Syrůček měl zpočátku pracovat s pouze s jedním tovaryšem. K ruce mu byli také posláni dva učni, kteří se měli v koželužně na náklady vrchnosti vyučit, snad aby mohli později sami zastávat pozice mistrů v některých budoucích valdštejnských podnicích. Na pokrytí vlastního živobytí bylo Syrůčkovi vypláceno týdně 8 florinů, a navíc se nemusel starat o dodávky výrobního materiálu. Zda šlo o spolupráci skutečně úspěšnou, není jisté, neboť stopy koželužny mizí již počátkem 19. století.³⁷⁹

Pokud je Vincenc z Valdštejna v pozdější literatuře³⁸⁰ zmiňován jako podnikatel, bez výjimky je spojován s projektem dětské manufaktury v Bělé pod Bezdězem, v níž měli pracovat a současně se vzdělávat dětské sirotci. Na společném projektu se podílelo hned několik osob. Společně s Vincencem z Valdštejna se do příprav vzniku zamýšlené manufaktury roku 1764 zapojil František Kinský a komerční inspektor Bock. Právě jeho můžeme pokládat za hlavního iniciátora vzniku dětské manufaktury, neboť vyhledávání nových možností podnikání byl jeden z jeho hlavních úkolů. Sám měl později působit jako jeden z prvních ředitelů manufaktury. František Kinský mohl nabídnout finanční pokrytí a Vincenc

³⁷⁶ SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 930, sign. XIV-26-73, Smlouva mezi Vincencem z Valdštejna a Albertem Josefem Syrůčkem o kožařskou manufakturu na Klášteře na panství Mnichovo Hradiště 1796.

³⁷⁷ L. BENEŠ, *Podnikání šlechty na Mladoboleslavsku*, s. 313.

³⁷⁸ Luděk Beneš uvádí v souvislosti s pronájmem koželužny v Klášteře Hradišti nad Jizerou chybně jméno nájemce jako Albert Josef Sychr, ve skutečnost jméno zní Adalbert Josef Syrůček. Lze přihlídnout ke skutečnosti, že jméno Adalbert může mít tvar Albert.

³⁷⁹ SOA Praha, ÚSVV, inv. č. XIV-26-73, sign. 930, Smlouva mezi Vincencem z Valdštejna a Adalbertem Josefem Syrůčkem o kožařskou manufakturu na Klášteře na panství Mnichovo Hradiště 1796

³⁸⁰ V bělské kronice je zmínka o dětské manufaktuře především v souvislosti se spoluprací s augustiniány, kteří měli zajišťovat vyučování pro děti. SOKA Mladá Boleslav, f. Farní úřad Bělá pod Bezdězem, NAD 397, Bělá pod Bezdězem: Kronika farnosti 1703–1853, s. 179.

z Valdštejna zase disponoval vhodnými prostorami v zámku v Bělé pod Bezdězem, konkrétně se mělo jednat o 49 pokojů, 5 skladišť, 4 sklepy a kapli. Dále k vybavení budoucí manufaktury připojil ještě louku a část bělidla. Přispět mohl také svými zkušenostmi, neboť se na jeho panství již v této době nacházelo několik přádelen bavlny.³⁸¹ Do nově založené společnosti, která byla schválena komerčním koncensem v Praze dne 10. ledna 1765,³⁸² byl vložen počáteční vklad čítající 30 000 zlatých.³⁸³ Společníci se rovněž zavázali, že se budou stejnou měrou podílet na zisku i ztrátách. V případě zániku celé společnosti to měl být ale Vincenc z Valdštejna, jehož úkolem by bylo převzít zpět budovy bývalé manufaktury včetně jejích pohledávek.³⁸⁴

Potřebnou pracovní sílu měli představovat především nezaopatřené děti a tuláci. S jejich získáváním jim měl pomoci krajský úřad v Mladé Boleslavi, který měl do manufaktury zasílat žebráky a tuláky, nezaopatřená mládež schopná práce mohla být dle nařízení gubernia ze dne 18. listopadu 1765 oficiálně svázena i z pražských ulic. Nezaopatřeným sirotkům mělo být poskytnuto vzdělání a vychování a v zájmu zachování dobrých mravů měli být od dětí odděleni tuláci. Pro tuláky měla manufaktura sloužit i jako donucovací pracovna. Jejich úkolem byly nejrůznější těžké práce obnášející štípaní dříví, nošení uhlí či čerpání vody. Tyto úkoly navíc vykonávali bezplatně, pouze za byt a stravu v hodnotě 6 krejcarů za den.³⁸⁵ Toto řešení mělo být tedy výhodně pro všechny zúčastněné,³⁸⁶ jak kýžené výhody byly rovněž shrnuty v brožurě vydané k propagačním účelům nákladem společnosti.

Samotný provoz manufaktury byl zahájen již v roce 1765 a poskytoval ubytování pro 80 dětí ve věku sedmi až osmi let. Každoročně pak mělo přijít dalších 10 dětí, tudíž po 12 letech své existence měla manufaktura poskytnout přístřeší a výchovu pro celkem 200 dětí, zhruba 150 chlapců³⁸⁷ a 50 dívek.³⁸⁸ Prvních třicet chovanců manufaktury si společnost musela opatřit

³⁸¹ Vincenc z Valdštejna měl zájem založit manufakturu na lněné plátno v Doksech. Dostupné informace však neuvádí, zda byl záměr skutečně uskutečněn. Bělá pod Bezdězem a Doksy by představovaly vhodné místo k řízení manufaktury díky přírodním podmínkám i dostatku pracovní síly. K zvýšení zisku bylo doporučeno vybrat vhodné osivo a také najmout odborníky, kteří by mohli vyškolit další předáky. SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 371, sign. VIII-14-5, Poznámky k činnosti manufaktury na lněné plátno na panství Doksy 1796.

³⁸² Tamtéž, f. RAV, inv. č. 3833, sign. V-3/1, Manufaktura v Bělé pod Bezdězem 1765–1773.

³⁸³ A. KLÍMA, *Manufakturní období v Čechách*, s. 396.

³⁸⁴ Michaela MARKOVÁ, *Vychovatelna nebo manufakturní, pak pracovní dům v Bělé pod Bezdězem*, Diplomová práce, Praha 1998, s. 23.

³⁸⁵ Můžeme se rovněž dočíst, že tuláci za svou práci měli obdržet plat ve výši šesti krejcarů, ten jim však byl zadržován v pokladně a k vyplacení dvou třetin z celkové sumy mělo dojít až po dvou odpracovaných letech, kdy měli být odesláni na práci do Uher. F. ŠIMÁČEK, *Paměti města Bělá pod Bezdězem*, s. 271.

³⁸⁶ A. KLÍMA, *Manufakturní období v Čechách*, s. 397.

³⁸⁷ Chlapci měli v manufaktuře pobývat do dovršení svých 18. narozenin a do té doby získat potřebné vyučení v řemesle.

³⁸⁸ Dívky měly manufakturu opustit ve věku 20 let a získat určité věno, aby se mohly provdat.

sama, další děti jim měly být přiděleny z nalezince.³⁸⁹ Ač se děti měly přijímat od dosažení deseti let věku, aby byly práce schopné, nebylo neobvyklé, že se v manufaktuře nacházely i děti mladší.³⁹⁰

Společnost si z praktických důvodů navíc vymohla, aby byla u dětí zrušena nevolnická závislost a jejich bývalé vrchnosti si je tak nemohly po určitém čase nárokovat zpátky. Mezi další konkurenční výhody, které společnost získala, bylo právo volného dovozu surovin na deset let. Společníci si vymohli rovněž zákaz vývozu různých druhů zboží, především šlo o kůže používané na výrobu rukavic, a pro usnadnění zásobování manufaktury žádali, aby jim byl přidělen veškerý drát vyprodukovaný na komorním panství Přísečnice.³⁹¹ Bylo jim umožněno prodávat výrobky z manufaktury na výročních trzích v různých městech, ač pouze v malém množství. Péče o sirotky (a v návaznosti na ni i činnosti manufaktury) byla podporována přímo vládou, která se zavázala přispět na stravu 50 dětí v prvních pěti letech částkou 3000 zlatých³⁹² a v dalších pěti letech částkou 2000 zlatých,³⁹³ na oplátku měla společnost zase podávat pravidelné zprávy o prospívání dětí.

Již dva roky existující manufaktura³⁹⁴ měla být oficiálně slavnostně otevřena až roku 1767. Při této příležitosti byla společnost rozšířena o další tři členy, hraběte Josefa Kinského,³⁹⁵ komerčního inspektora Candoniho a pana Calviho.³⁹⁶ Ke slavnostnímu otevření manufaktury došlo 22. dubna 1767 a této události také všichni společníci náležitě využili k vlastní sebe prezentaci. Pozvání přijalo množství významných osob, jednalo se zvláště o představitele gubernia, komerčního koncensu či policejní komise. Plánovaný program započal o den dříve, již 21. dubna, kdy byla společnost pozvána v Praze ke společné snídani u hraběte Josefa Kinského. Posléze se hosté vydali nejprve na cestu do Kosmonos, aby se zúčastnili nejen slavnostního oběda, ale za doprovodu hostitele hraběte Josefa Bolzy si prohlédli provoz manufaktur na kartoun v Josefově Dole.

Po noci strávené v Mnichově Hradišti se společníci a jejich hosté vydali do Bělé pod Bezdězem, aby konečně slavnostně zahájili provoz podniku. Do čela byl vyslán kurýr,

³⁸⁹ Děti pocházely v převážné míře z přilehlých panství, ale nacházely se mezi nimi i děti z Prahy, Hradce Králové, Olomouce, či dokonce z Vratislavi.

³⁹⁰ Některé děti měly být do manufaktury přijímány také na převýchovu, a proto neměly přicházet s ostatními do bližšího styku s výjimkou hodin náboženství. F. ŠIMÁČEK, *Paměti města Bělé pod Bezdězem*, s. 271.

³⁹¹ NA, f. ČG – Comercionale, 1765, A4.

³⁹² Částka se měla vyplácet z přírážky na dovoz cukru a kakaá.

³⁹³ A. KLÍMA, *Manufakturní období v Čechách*, s. 400.

³⁹⁴ SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 372, sign. VIII-14-15, Manufaktura v Bělé pod Bezdězem, inventáře, memoriály 1766–1774.

³⁹⁵ Tamtéž, inv. č. 370, sign. VIII-14-4, Opis společenské smlouvy mezi Vincencem z Valdštejna a Josefem Kinským o manufakturu v Bělé pod Bezdězem 1768.

³⁹⁶ A. KLÍMA, *Manufakturní období v Čechách*, s. 400.

doprovázený šesti myslivci, pod jehož velením dospěl průvod až na místo ke slavnostní bráně postavené před bělským zámekem. Událost doprovázely střely z hmoždířů i fanfáry trubačů a mezi shromážděnými zástupy přihlížejících nechyběli ani zástupci místní správy, ani velké množství kněží včetně světicí biskupa Kaisera. Inspektor Bock představil přítomným děti jako budoucí pracovníky v manufaktuře, následně byla také v místním farním kostele odsloužena mše společně s Te Deum.³⁹⁷ Po prohlídce výrobních prostor manufaktury s dalším zázemím se vybraná společnost navrátila zpět do Mnichova Hradiště, kde byla připravena další zábava.³⁹⁸

Každodenní provoz manufaktury byl stanoven řádem z 14. prosince 1764. Den začínal brzy ráno v 5 hodin a končil v 10 hodin večer.³⁹⁹ Přes den se děti měly věnovat 11 a půl hodiny práci a dvě hodiny výuce rozdělené do dvou bloků, jednu hodinu dopoledne tzv. trivium⁴⁰⁰ a další hodinu odpoledne studiu odborné literatury. Výuku měli na přání Vincence z Valdštejna zajišťovat kněží z místního augustiniánského kláštera, přičemž praktické dovednosti měly být dětem vštípeny najatými odborníky. Z tohoto důvodu jednal Vincenc z Valdštejna s panem Dupiem, kterému nabídl plat a ubytování při manufaktuře. Dupius jako odborník měl vyučovat děti v soukání lněné příze po holandském způsobu.⁴⁰¹

Řád ustanovoval i podobu stejnokroje, do kterého měly být děti ustrojeny, ač realita byla později jiná. Stejnokroj pro chlapce sestával z kabátu se žlutými výložkami, bílé flanelové košile, páru kožených a soukenných modrých kalhot, leštěných střevíců a plstěného klobouku, naopak dívky měly být oděny do kabátků z modrého sukna se žlutými výložkami, modré šněrovačky, bílé nebo červené spodničky, malé zástěrky, modrých punčoch, obuty do černých leštěných střevíců a na hlavě měly mít čepceček či v zimním období čepici s černou náčelní stužkou.⁴⁰²

Myšlenka uskutečnění takového podniku se na první pohled jevila jako pokrokové a poměrně efektivní řešení problému s dětskými sirotky, neboť v ideálním případě měla škola spojená s manufakturou připravit děti na budoucí život, poskytnout jim vzdělání, vyučení řemeslu a zároveň výrobou produktů a jejich prodejem pokrýt náklady na vlastní provoz. Manufaktura byla současně i donucovací pracovní pro tuláky, jejichž zřizování bylo podporováno i na

³⁹⁷ F. ŠIMÁČEK, *Paměti města Bělé pod Bezdězem*, s. 268.

³⁹⁸ L. BENEŠ – S. MĚSTECKÁ – P. VEVERKA, *Historie a současnost podnikání na Mladoboleslavsku*, s. 43.

³⁹⁹ Ferdinand Šimáček uvádí, že děti měly ráno vstávat v půl šesté a večerka byla stanovena na devátou hodinu večer, viz F. ŠIMÁČEK, *Paměti města Bělé pod Bezdězem*, s. 270.

⁴⁰⁰ Čtení, psaní, počítání.

⁴⁰¹ SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 368, sign. VIII-14-2, Jednání o zřízení manufaktury na batist na panstvích Vincence z Valdštejna 1763.

⁴⁰² F. ŠIMÁČEK, *Paměti města Bělé pod Bezdězem*, s. 270.

základně protokolu vydaného komerciálním koncensem roku 1768, v níž se výchovou k práci mělo předcházet zahálce a žebrotě. Díky výuce by se podařilo získat do budoucna základnu odborníků, kteří by mohli v manufaktuře nadále působit. Na druhou stranu je nutné seznámit se také s velkou řadou problémů, se kterými se musela manufaktura potýkat, jež však společníci přikládali spíše závistí či dalšími nepříznivým okolnostem, než vlastním pochybením.

Manufakturní výroba zahrnovala široké spektrum⁴⁰³ činností,⁴⁰⁴ což zákonitě vede k myšlence, zda bylo možné u všech výrobků dodržet požadovanou úroveň kvality. Mnohem větším problémem se však posléze začal jevit stav svěřených dětí, kterým se nedostávalo potřebné a dříve proklamované péče. Komerční inspektor Eberle navštívil ve dnech 1. a 2. června 1769 manufakturu, aby prošetřil místní poměry. Množily se stížnosti, které popisovaly špatné zacházení s dětmi, kterým se nemělo dostávat dostatečné stravy ani ošacení, navíc měly být týrány a bity za každou chybu. I přes skutečnost, že byl zámek hlídán stráží složenou z vojenských invalidů, nacházelo se v zámku pouze 18 dětí. Stěžoval si i personál, a sice na nepravděelné vyplácení slíbené mzdy. Nalezeno bylo i značné množství nesrovnalostí v samotném hospodaření manufaktury. Společnost slíbila nápravu a také, že přidá další jeden krejcar na stravu dětí.

Od 70. let 18. století byl výhradním majitelem manufaktury Josef Jan Maxmilián Kinský,⁴⁰⁵ který jako jediný podnikl aktivní kroky k záchraně celého podnikání. Ve své době patřil sice Kinský k největším fabrikantům v monarchii,⁴⁰⁶ ač však jeho manufaktury na panství Sloup patřily ke střediskům sklářské a plátenické výroby v Čechách, musela se i nadále dětská manufaktura potýkat s řadou problémů. Manufaktura byla nucena postupně omezovat šíři sortimentu, ale situace nebyla z počátku nijak vážná. Některé výrobky, jako například punčochy, měly dosahovat velmi dobré jakosti, tudíž by našly odbyt jak na domácím, tak na cizím trhu. Kolem roku 1779 se ale v manufaktuře nacházelo pouze okolo třiceti dětí a z původního širokého sortimentu se vyráběly pouze klobouky.

Velkým problémem, se kterým se musela manufaktura potýkat, byl nedostatek pracovních sil. Odrostlé děti, které získaly profesní kompetence, často využívaly nabídky manufaktury

⁴⁰³ Výroba papíru, kožených rukavic a klobouků, dílny na zpracování bavlny, tkalcovna barchetu a bavlněných punčoch, výroba nástrojů pro soukenickou a bavlnářskou potřebu, malířská dílna pro tisk obrázků, bělidlo, barvírna pro úpravu plátna.

⁴⁰⁴ A. KLÍMA, *Manufakturní období v Čechách*, s. 398.

⁴⁰⁵ Již roku 1756 Josef Kinský spolupracoval s Vincencem z Valdštejna při prodeji dříví. Později začal Vincenc obchodovat se dřevem ve větším rozsahu. SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 382, sign. VIII-15-2, Smlouva o prodeji dřeva s Josefem hr. Kinským 1756.

⁴⁰⁶ A. VALENTA, *Dějiny rodu Kinských*, s. 113.

v Ebreichsdorfu, která jim zřejmě nabízela lepší pracovní podmínky, a navíc mezi touto manufakturou a Vincencem z Valdštejna byla již z dřívější doby uzavřena dohoda o provádění faktorské činnosti. Josef Kinský se obrátil s žádostí o pomoc přímo k vládě, ale dostalo se mu rozhodnutí, že pracovníky nelze násilím nutit, aby zůstali, a to ani v součinnosti s vyššími orgány.⁴⁰⁷ Po neúspěšných pokusech převést celou manufakturu na Kinského sloupské panství nebo ji přemístit na nějaké komorní či bývalé jezuitské panství, se Kinský rozhodl uzavřít tajnou smlouvu s Františkem Věžníkem o zahájení faktorské činnosti na Valdštejnových panstvích. Tento krok se mu nakonec nepodařilo obhájit, neboť na konkurenci si u krajského hejtmána úspěšně stěžoval ebreichsdorfský faktor Jakub Ertl.⁴⁰⁸ Manufaktura s konečnou platností zanikla až osm let po smrti Josefa Kinského roku 1788 a prostory bělského zámku byly opět upraveny pro pobyty vrchnosti, neboť zámek jako svou rezidenci začal využívat nejstarší syn Vincence z Valdštejna Arnošt Filip.

Dětská manufaktura v Bělé Vincence proslavila jako podnikatele a spolupodílela se na vytvoření obrazu jeho osobnosti v historické paměti. Zdá se přitom, že sám zřízení této manufaktury pravděpodobně neinicioval a byl přibrán jako jeden ze společníků. Navíc do chodu manufaktury osobně nijak výrazně nezasahoval a jeho úloha nakonec spočívala v roli poskytovatele potřebného zázemí.

Významné podnikatelské pokusy Vincence z Valdštejna souvisejí s prodejem dříví.⁴⁰⁹ Panské lesy představovaly jistou základnu, a proto byl právě prodej dříví častou aktivitou tehdejších šlechticů. O několik let dříve zažádal o povolení vývozu dříví do Slezska i hrabě Ferdinand Jan Morzin.⁴¹⁰

Vincenc z Valdštejna získal povolení k vývozu dřeva ze země roku 1762.⁴¹¹ Tato aktivita zjevně patřila k těm nejúspěšnějším, neboť zmínky o prodeji dřeva se dají nalézt i o několik desítek let později, v roce 1789 mělo být vyvezeno ze země celkem 2 400 kmenů stromů vytěžených na panství Mnichovo Hradiště.⁴¹² Stromy z valdštejnských lesů sloužily především jako dříví kmenové a stavební, bylo využito k výrobě lodních stěžňů či posloužilo i při výstavbě kasáren v Mladé Boleslavi roku 1781.⁴¹³

⁴⁰⁷ A. KLÍMA, *Manufakturní období v Čechách*, s. 404.

⁴⁰⁸ NA, f. ČG – Comercionale, 1773–1783, A 19/28.

⁴⁰⁹ SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 317, sign. VI-11-14, Obchod dřívím Vincence z Valdštejna s hr. Bolzou 1761–1767

⁴¹⁰ A. VALENTA, *Finanční poměry české šlechty ve druhé polovině 18. století*, s. 151.

⁴¹¹ SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 383, sign. VIII-15-3, Povolení k prodeji kmenového a stavebního dřeva od Marie Terezie 1762.

⁴¹² Tamtéž, inv. č. 390, sign. VIII-15-10, Vývoz 2400 kmenů dřeva ze země z panství Mnichovo Hradiště 1789.

⁴¹³ Tamtéž, inv. č. 391, sign. VIII-15-11, Vyúčtování dřeva dodaného na stavbu kasáren v Mladé Boleslavi 1781.

Hlavní úloha v této záležitosti byla svěřena Johannu Willibaldu Khullovi, který měl zajistit převoz dřeva do Drážďan a dále do Hamburku. Ten v průběhu roku 1763 poslal hraběti řadu dopisů, ve kterých ho informoval o aktuální situaci. Při svém jednání se Vincenc pak opíral též o zkušenosti Josefa hraběte Bolzy, který mu doporučil spojit síly s obchodníkem Johannem Georgem Schwurtem. V dopise z 25. listopadu 1763 zmínil Khull také možnost zapojit se v Drážďanech také do místního obchodu se zvěřinou, pokud bude hrabě ochoten podřídit se tamějším cenám.⁴¹⁴

Doprava měla být dle Khullových návrhů řešena dvojím možným způsobem. Nejrychlejším řešením bylo poslat dřevo vodní cestou po Labi, pokud by došlo k problémům se splavností či výškou vodního toku, mohlo by se dřevo převážet i pomocí žebříňáků tažených koňmi. Vincenc se proto obrátil na gubernium se žádostí, zda by mohl na vlastní náklady zajistit splavnost řeky Jizery až k Labi, ale tento nápad se nakonec ukázal jako příliš nákladný a nevýhodný. K vytvoření zázemí pro zaměstnance, koně i dovezené zboží sháněl Khull ve spolupráci s místním radou Hoffmannem i vhodný pozemek v Drážďanech, který byl nakonec objeven v blízkosti kostela svatého Michala. K rozšíření možných míst odbytu se pokoušel navázat další styky po Sasku, ale i v dalších zemích, avšak v této věci bylo nutné vypořádat se s místní konkurencí. S hrabětem Adamem Šternberkem Vincenc řešil otázku, zda by nebylo vhodnější místo surového dřeva posílat již dřevo zpracované na místě, pokud by se tímto způsobem podařilo snížit další náklady. Z hraběcích lesníků se na prodeji dřeva podílel také Jáchym Mysliveček. Díky jeho dopisům se dozvídáme, že dřevo z valdštejských lesů bylo použito na úpravu zahrady zámku ve Fridrichstadtu ležícího na řece Eider. Dřevo posloužilo také na opravu kostela svatého Kříže (Kreuzkirche) přímo v Drážďanech, jehož obnova probíhala v letech 1764–1800. V této souvislosti si Mysliveček stěžoval, že monsignor Heindl jako zástupce konzistoře neplatí smlouvené platy za poskytnutí stavebního materiálu v dostatečné výši. Mysliveček pokládal za nejvýnosnější zaslání dřeva do loděnic v Hamburku či Amsterdamu. Aby bylo možné dosáhnout co největšího zisku, muselo se pro tyto účely vybírat dřevo těžké, ideálně dubové a dostatečně dlouhé, alespoň v délce 45–60 stop, jež muselo být otesáno zručným dřevorubcem.

Kromě prodeje dřeva se hrabě zabýval také myšlenkou na těžbu uhlí či rud⁴¹⁵. Ve spolupráci s hrabětem Karlem Ferdinandem Millesimem⁴¹⁶ měl požádat o povolení otevřít na panství

⁴¹⁴ SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 317, sign. VI-11-14, Obchod dřívím Vincence z Valdštejna s hr. Bolzou 1761–1767

⁴¹⁵ Pokusy o těžbu stříbra měly proběhnout již v roce 1720 na panství Komorní Hrádek. Tamtéž, inv. č. 285, sign. VI-10-1, Pokusy o těžbu stříbra na panství Komorní Hrádek 1720.

⁴¹⁶ Hrabě Karel Ferdinand Caretto Millesimo (1726–1778) byl majitelem panství Semily.

Trutnov mezi obcemi Debrné (Döberle) a Zlatá Olešnice (Goldenöls)⁴¹⁷ starou šachtu na těžbu rud, především stříbra, mědi a olova.⁴¹⁸ Ke staré šachtě s přidruženými chodbami chtěli společníci otevřít také hluboký rudný důl, vybudovat hutní středisko a k němu vystavět potřebné silnice, pěšiny, přívody vody a vše potřebné a zavázali se činit vše v souladu s královskými horní řády, právy a nařízeními, jakož i odvádět ze svých zisků pravidelný desátek. Podle zprávy Jakuba Schmitha z 6. února 1769 se současný stříbrný důl nacházel v dobrém stavu, a proto záměr podpořil s nadějí, že by těžba mohla být výnosná.

Na základě kladného vyřízení této žádosti byl požádán o pomoc horní inspektor Anton Lemberger, který však tuto nabídku v dopise z 19. června 1769 odmítl, neboť byl pověřen provést inspekci dolů v Příbrami, v budoucnu však své služby přislíbil. Samotnou správou a péčí o doly byl pověřen Johann August Guermann, který podle předaných pokynů podal dne 10. června 1769 zprávu o probíhajících pracích na rozšiřování šachet a také informoval, že se podařilo objevit jednu starou šachtu v blízkosti obce Wiensdorfu, která se dle vyprávění místních obyvatel nazývá Silber Zeche. Podařilo se mu rovněž objevit stopy po stříbře, ale nebyl zatím schopen dobře spočítat o jaké množství se jedná. Další doly a šachty měly být otevřeny i na dalších místech. Ve vsi Babí pod úpatím hory Baba byl otevřen další, proto bylo nutné vystavět v jeho blízkosti i přístřešek pro horníky. Další důl se nacházel v oblasti dnes již zaniklé obce Debrné. Guermann navrhl, že ke zvýšení zisků by bylo potřeba postavit hutní pec. Hraběti Valdštejnovi a hraběti Millesimovi následně doporučil i některé odborníky, Jakuba Herbera, Michala Balderana či Franze Ratsche.

Zřizování dolů vyžadovalo úzkou spolupráce s radou města Trutnova. V plánu bylo totiž zřídit doly na pozemcích, které nespadaly pod dominikál, tudíž se společnost musela nejprve domluvit s původními majiteli na případné odkoupení zmiňovaných pozemků či získání povolení. Jednalo se důl na území obce Voletiny (Wolta) či o důl Bohumír⁴¹⁹ (Gottlieb) ve vsi Jívka u Turnova.

Již při zahájení prací se museli místní zaměstnanci potýkat s nedostatkem peněz, proto se Guermann obracel na hrabata se stížností, že doposud neobdržel žádné platby a proto musel poskytnout svým lidem alespoň malou zálohu z vlastních prostředků, což mu činilo nemalé obtíže. K celé věci si proto dovolil vyslovit svůj „skromný, ale neústupný názor“, že by důlní kasa měla být svěřena jinému člověku, třeba samotnému důlnímu mistrovi. Nedostatek

⁴¹⁷ Zaniklá vesnice Döberle/Debrné.

⁴¹⁸ SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 487, sign. X-18-2, Důlní podnikání Vincence z Valdštejna. Semily, Písek a Trutnov 1768–1770.

⁴¹⁹ Měděný důl Bohumír měl vzniknout až na počátku 19. století. Těžba byla ukončena v roce 1965. V současné době je zpřístupněn veřejnosti a nabízí prohlídkový okruh o délce 400 metrů.

financí měl zřejmě vyřešit pokus rozdělit majetek společnosti na jednotlivé kupony a ty nabídnout dalším investorům.⁴²⁰ Není zřejmé, zda byl tento nápad nakonec realizován.

Při dalším pokusu o účast na důlním podnikání se Vincence zajímal pouze o možnost stát se spolupodílníkem, jehož zisk by byl vyplácen na základě zakoupených kuponů. V letech 1785 až 1786 se proto aktivně zajímal o činnost dolu v městě Klostergrab neboli Klášterní Hrob, který zároveň spadal pod klášter v Oseku. V písemném spojení byl proto Vincenc nejen se samotným předákem dolu Josefem Ritschel, ale také s představeným místního kláštera.⁴²¹

Znamé jsou jeho pokusy o dolování kamenného uhlí u Lhotic na Mnichovohradištsku,⁴²² které však nepřineslo požadovaný zisk, a proto od něj Vincenc raději rozhodnutím, které vydal 10. prosince 1796 v Třebíči, upustil. Důl byl proto natrvalo uzavřen, horníci byli propuštěni snad bez náhrady, neboť nacházíme pouze zmínku, že hornímu radovi Steinovi měla být vyplacena část ze služného. Celá záležitost měla být ukončena koncem prosince téhož roku.⁴²³

Nedostatek financí přiměl Vincence z Valdštejna vstoupit do nové role podnikatele. Po vzoru svých příbuzných i blízkého okolí se zapojil do mnoha podnikatelských projektů, z nichž téměř všechny skončily nezdarem. Nejčastěji je jeho jméno připomínáno v souvislosti se zřízením dětské manufaktury v Bělé pod Bezdězem. Hrabě se pokoušel i o dolování rud na Trutnovsku či o dolování kamenného uhlí poblíž obce Lhotice. Mezi jeho nejúspěšnější projekty patřil prodej dřeva, které mohl vyvážet i mimo území monarchie. Nedokázal se vypořádat s nástrahami trhu a nedokázal aktivně reagovat na nabídku a poptávku, protože se při podnikání nemohl plně spolehnout na výhody svého privilegovaného stavu. Raději se uchýloval k pronajímání výrobních prostor a prostředků.

⁴²⁰ Zřejmě se bude jednat o podobný princip, který v současné době charakterizuje akciovou společnost. Sám Vincenc z Valdštejna zakoupil či hodlal zakoupit kupony vztahující se k důlnímu podnikání v Hrobech.

⁴²¹ Tamtéž, f. RAV, inv. č. 3638, sign. III-21-25, Účast na důlním podnikání v Hrobech 1784, 1785.

⁴²² Tamtéž, f. ÚSVV, inv. č. 700, sign. XIII-24-43, Pokusy o dolování kamenného uhlí u Lhotic na panství Mnichovo Hradiště 1794.

⁴²³ Alois ŠIMON, *O dobývání uhlí u Lhotic*, Od Ještěda k Troskám 5, 1926–1927, č. 9–10, s. 255–256; srov. M. ONDRÁČKOVÁ, *Tomáš Hindl a jeho Pamětní kniha mnichovohradištského panství (1846–1848)*, s. 98.

8. DUCHOVNÍ ŽIVOT

Víra v Boha byla po staletí neodmyslitelně spojena s životy lidí. Křesťanská víra provázela člověka po celý život, vštěpovala mu základy morálky, ovlivňovala chápání i vnímání světa. Hodnotit sílu víry či vztah⁴²⁴ Vincence z Valdštejna ke katolické církvi se jeví jako nesmírně složité, neboť Vincenc nikdy nevystupoval pouze sám sebe, ale plnil i nejrůznější role, které mu přinášelo jeho postavení i očekávání společnosti.

Od raného dětství byl postupně zasvěcován do náboženských obřadů a bylo mu umožněno, aby rozvíjel svůj vlastní duchovní život. Vincenc byl v mládí svědkem projevů barokní zbožnosti, jež kladly důraz na veřejnost, masovost i jistou teatralitu a které jeho rodina přímo organizovala. Podle zápisu z farní kroniky v Hlavicích se z podnětu Františka Arnošta konalo dne 22. října 1747 velké procesí z Mnichova Hradiště do Hlavic, kterého se účastnily velké zástupy lidí. Za pomoci přímluvy svatého Linharta chtěli Boha prosit, aby od nich neštěstí odvrátil v podobě dobytčího moru.⁴²⁵

Kostelu v Hlavicích také rodina Valdštejnů z pozice patronů darovala několik „slibních“ obrazů. Nedaleko kruchty se nacházel obraz zpodobňující hraběnku Marii Alžbětu⁴²⁶ a jejího syna Vincence. V podpoře kostela pak pokračoval i sám Vincenc. Roku 1753 sem věnoval slibní obraz „se stříbrným jelínkem, srdcem, beránkem a stromkem stříbrným“. Z pozice majitele panství a patrona místního kostela také finančně přispěl na jeho opravy a údržbu, a nakonec byl kostel ve spolupráci s místním farářem Janem Tomášem Hagenmüllerem v letech 1758–1767 celý znova vystavěn.

Dle svých možností Vincenc podporoval církev i následujících letech. Ze své vlastní vůle se roku 1759 zavázal k tzv. titulu mensae,⁴²⁷ tedy že bude finančně podporovat klerika dle svého výběru, dokud dotyčný neobdrží dostatečné beneficium. Tímto vybraným klerikem se stal brněnský rodák Filip Seriger.⁴²⁸

Roku 1766 Vincenc prohlásil před shromážděnými lidmi a za přítomnosti pátera Antona, že po vzoru svých předků a s ohledem na svou památku a budoucí paměť se rozhodl kostelům na svých třech panstvích poskytovat dostatečné množství svící. Svíce měly být využity pouze

⁴²⁴ V literatuře bývá Vincenci z Valdštejna často přisuzován negativní vztah k církvi. P. SOSNOVEC – L. KRÍŽOVÁ – J. JUŘENA, *Příběh Mnichova Hradiště*, Mnichovo Hradiště 2020, s. 125; srov. též H. PRŮŠKOVÁ, *Život na ostrově svatě Anny*, s. 40.

⁴²⁵ M. ONDRÁČKOVÁ, *Tomáš Hindl a jeho Pamětní kniha mnichovohradištského panství (1846–1848)*, s. 248.

⁴²⁶ Marie Alžběta pobývala jako vdova často na Klokočce, proto získala v roce 1750 pro kapli sv. Stápana na Klokočce i mešní povolení. SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 303, sign. VI-II-4, Mešní povolení Marii Alžbětě z Valdštejna. Kaple na Klokočce 1750.

⁴²⁷ *Ottův slovník naučný 17. Median – Navarrete*, Praha 1901, s. 107.

⁴²⁸ SOA Praha, f. ÚSVV, inv. č. 416, sign. IX-16-16, Udělování titulu mensae Vincencem z Valdštejna 1769.

k uctění nejsvětější svátosti oltární a při vykonávání mešní oběti, nikoli však při křtech, pohřbech či žehnání lidu.⁴²⁹ Na svou duši myslel Vincenc z Valdštejna i ve své poslední vůli, kdy si přál, aby se za něj po jeho smrti sloužily mše na jeho panstvích.

Vincencův život byl podobně jako životy jeho předků úzce provázán s kapucínským klášteřem, který se nacházel v těsné blízkosti zámku v Mnichově Hradišti. Kapucínský řád byl ustanoven roku 1528⁴³⁰ jako reformovaná odnož františkánů. Do českého prostředí kapucíni přišli až roku 1599, kdy se skupina čtyř bratrů s čele se sv. Vavřincem z Brindisi usadila při křižovnickém kostele sv. Františka v Praze.⁴³¹ Velmi časté bylo spojení šlechtických rodů a kapucínského řádu. Kapucíni⁴³² tímto způsobem získali patrony a podporovatele a zároveň svým působením přispívali ke zvýšení prestiže dané rodiny. Při klášteřích byly zřizovány i šlechtické rodinné hroby, jak učinili například Lobkovicové v Roudnici nad Labem či Ditrichštejnové v Mikulově.⁴³³ Kapucínské klášteře na svých panstvích nechali vystavět i další příslušníci aristokracie, například Nosticové, Pöttingové, Falkenbergové, ale také Valdštejnové.⁴³⁴

Na panství Třebíč daroval řádu roku 1663 hrabě František Adam z Valdštejna zámeckou zahradu a částku ve výši 2 000 florinů se záměrem nechat zde vystavět další klášter. O tři roky později František Adam umírá, aniž by po sobě zanechal dědice. Panství přešlo do rukou Františka Augustina z Valdštejna, ani za jeho života se nezačalo se stavbou kláštera. Původně zamýšlený plán zrealizoval až Karel Ferdinand z Valdštejna. Stavební práce byly zahájeny roku 1686 a o pět let později, k 1. lednu 1691, se mohli bratři do nového kláštera nastěhovat.⁴³⁵

V téže době, v roce 1690, inicioval výstavbu kapucínského kláštera na panství Mnichovo Hradiště také hrabě Arnošt Josef z Valdštejna. Společně s budovami samotného kláštera, které se nachází na severním konci zámecké zahrady, byl vystavěn také kostel zasvěcený svatým Třem králům. Do budoucna se vrchnost zavázala povinností poskytovat klášteru obživu v podobě naturálií z vrchnostenských příjmů. Kapucíni se věnovali především kazatelské

⁴²⁹ Tamtéž, inv. č. 414, sign. IX-16-14, Věnování voskových svíček kostelům na valdštejnských panstvích 1766.

⁴³⁰ Stalo se tak papežskou bulou Peligionis Zelus dne 3. července 1528. Miroslav Pacifik MATĚJKA, *Seznamy představených kapucínských klášteřů podřízených provincialátu v Praze (1599–2005)*, Paginae historiae. Sborník Národního archivu 13, Praha 2005, s. 140–269, zde s. 140.

⁴³¹ Tamtéž.

⁴³² Kapucíni vyznávali ideál chudoby, což jim znemožňovalo přijímat peníze. Jejich patroni jim proto poskytovali každoroční apanáž, která kryla jejich potřeby k obživě.

⁴³³ M. BRČÁK, *Působení kapucínského řádu v Čechách a na Moravě 1599–1783*, s. 279.

⁴³⁴ Vavřinec RABAS, *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*, Praha 1937, s. 47.

⁴³⁵ M. P. MATĚJKA, *Seznamy představených kapucínských klášteřů podřízených provincialátu v Praze (1599–2005)*, s. 223.

činnosti, kterou byli povětšinou schopni provozovat jak v češtině, tak v němčině,⁴³⁶ a na přelomu 17. a 18. století také kromě náboženských služeb mezi místním obyvatelstvem šířili znalost zpracovávání orobince.⁴³⁷

Velké podpory se kapucínskému řádu dostalo v první polovině 18. století od hraběnky Marie Markéty,⁴³⁸ snachy Arnošta Josefa, kterou později historik Josef Vítězslav Šimák označil za „máti kapucínů“.⁴³⁹ Ke řádu byla finančně nesmírně štedrá, ale takto velká almužna představovala velké zatížení i pro valdštejnský rozpočet, tudíž František Arnošt, jenž se ujal správy nad panstvími roku 1727, navrátil poskytovanou apanáž na původní výši vyplácenou před rokem 1723. Podpora pro klášter však i nadále zůstávala ve srovnání s příjmem podobných institucí nadprůměrná. Vrchnost totiž nemínila kapucínům umožnit, aby se na jejich panství uchylovali k žebrání.⁴⁴⁰ Sám František Arnošt se postupem času s kapucínským řádem sblížil natolik, že vstoupil do řádu jako tercián, tudíž byl i nadále laikem.⁴⁴¹ K rozhodnějšímu kroku se odhodlal jeho mladší bratr František Josef Jiří. Již jako vdovec, když předal správu svých statků synům,⁴⁴² složil řeholní slib a přijal bratrské jméno Jan Křtitel. Nejprve se roku 1760 usídlil v konventu v Českých Budějovicích,⁴⁴³ ale po čtyřech letech přešel do kláštera v Mnichově Hradišti, kde také 2. února 1771 umírá.

Také Vincenc z Valdštejna udržoval s kapucíny pravidelnou komunikaci, jak dokládá i několik dochovaných dopisů. Po úmrtí hraběnky Marie Alžběty zaslal představený kláštera bratr Tirmianus svou upřímnou kondolenci a zavázal se splnit svou nejsvětější povinnost a posloužit při posledním rozloučení. Zajímavou ilustrací vzájemného vztahu může být také být spis složený roku 1755 neznámým kapucínem, v němž nejen velebí svého nového pána Vincence z Valdštejna, jenž se ujímá otcovských statků, ale připomíná i jeho slavné předky a jejich zásluhy o klášter.⁴⁴⁴

⁴³⁶ M. BRČÁK, *Působení kapucínského řádu v Čechách a na Moravě 1599–1783*, s. 308.

⁴³⁷ Tamtéž, s. 182.

⁴³⁸ Marie Markéta z Valdštejna (1687–1728), rozená Černínová z Chudenic, se po smrti svého manžela pravděpodobně dostala pod vliv svého zpovědníka Jana Marii Kutnohorského (vlastním jménem Václav Vavřinec Olitzer). Hraběnka financovala mnoho církevních staveb, např. kapli svaté Anny v Mnichově Hradišti, podílela se na založení kostela Marie Bolestné při řádu alžbětinek, poskytovala štedré dary arcibiskupskému semináři či konviktu sv. Bartoloměje apod. J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách*, s. 334; srov. Jana SVOBODOVÁ, *Fundace Marie Markéty z Valdštejna*, Bakalářská práce, Praha 2009.

⁴³⁹ J. V. ŠIMÁK, *Máti kapucínů*, s. 166.

⁴⁴⁰ M. BRČÁK, *Působení kapucínského řádu v Čechách a na Moravě 1599–1783*, s. 286.

⁴⁴¹ J. V. ŠIMÁK, *Máti kapucínů*, s. 183.

⁴⁴² Dědictví si rozdělili jeho dva synové, starší Emanuel Filibert byl pánem na Duchově, mladší Jiří Kristián v Litomyšli.

⁴⁴³ A. VALENTA, *Finanční poměry české šlechty ve druhé polovině 18. století*, s. 129.

⁴⁴⁴ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 338, Clarer March und Safft (Oslavný spis kapucínů v Mnichově Hradišti na Vincence z Valdštejna 1757).

Následující pasáže z oslavného spisu konstruuji představu o Vincenci z Valdštejna jako o patronovi kapucínského řádu, jemuž jsou řádoví bratři povinováni věrností, ale také od něj očekávají podporu:

„Nejpoddanější přivítání.

Ach, přijď, milostivý hrabě a pane!

Všichni po tobě toužíme,

po tobě velmi vzdychají naše srdce,

chtějí tě uctívat,

přijď, pravím, a vystup

na trůn, jenž ti náleží,

na trůn, jež ti připravil Bůh,

který vládne všemu.

Přijď, ty ozdobo Čech,

vyvolený klenote,

vstup do otcovského sídla,

k tomu ses zrodil.

Tvé vynikající schopnosti,

necht' podpoří nebesa.

S nimi račiž šťastně žít

a nejšťastněji vládnout.

Boží pomoc necht' všechno tvé konání,

všechnu aktivitu, všechny nápady

v nejlepším zájmu tebe a tvého lidu

promění v čin.

Kéž bys při své vládě

naslouchal poddaným,

kéž bys je povznesl k lepšímu
a vedl je, nanejvýš utěšené,
proto se také my, duchovní služebníci,
poroučíme do tvé milosti,
mnichovohradišťští kapucíni,
orodovníci u Boha v každém čase.⁴⁴⁵

[...]

„Dujte, příjemní větrové
a osvěžujte mysl,
aby se v ní našla veškerá útěcha,
aby se obnovila krev.

Krásná Flóro, bohyně lesa,
ukaž se, jak je naše touha,
abys uctila svého pána,
uchovej lesům blaženou výzdobu.

Vy, potoky a proudy vod,
poskakujte, ke vši radosti
se nechte přimět,
buďte připraveny nabídnout pohoštění.

⁴⁴⁵ Originální znění první vybrané části: „Unterthänigstes Bewillkommen. / Ach, kom Gnädiger Graff und Herr!
/ ist unser all begehren, / Nach dir leüfften die Hertzen Sehr / Sie wollen dich Verehren, / Komme Sag ich und
besteig den Thron der dir gebühret / den Thron den dir Gott zubereith / Welcher alles Regiret. / Komme du Zirdt
deß bömer-landts / du kleinod auserkhoren / besteige den Sitz deß Vatternhauss / darzu bist du gebohren. / deine
Vorträffliche kräfte. / Sein Von Himmel unterstützt / Auf daß du glücklich mägst leben / und Regiren glücklichst
/ Gott Wolle all dein Thun und lassen / Alle anschlag, allen Rath / dir und deinem Volck zum besten / effectuiren
in der That. / damit du in dem Regiren / die untergebene erhörst / Mägest Sie zum besten führen / Solche leitest
Höchst getröst / daher wir auch Geistliche diener, / empfehlen unß zu deiner Gnad / München-Gratzer
Capuciner / Vorbitter bey Gott früh und Spath.“

Vy, zeleně vyzdobené lesy,
připravujte spěšně neotesané lavice,
líbezná louky a pole,
hromad'te radost, víc a víc.

Přijd'te, jelínci a srnečci,
tancujte pro nás jeden za druhým,
bázlivá skupinko bažantů,
ukaž veliký jásos.

Vše, co kolotá ve vodě,
pohybuje se ve vzduchu
a všude v'okol se hýbe s větrem o závod,
volá: Vivat, Vincenc, vivat!!⁴⁴⁶

Spolupráce mez klášterem a vrchností by se pravděpodobně i nadále úspěšně rozvíjela, ač musel Vincenc štědrá almužnu, odváděnou klášteru v předchozích letech, poněkud snížit.⁴⁴⁷ Na základě dekretu vydaného Josefem II. se však od roku 1781 začalo s postupným rušením klášterů, které z pragmatického hlediska nepřinášely pro stát významný užitek. V Čechách bylo postupně zrušeno 71 klášterů z celkového počtu 154, jejich majetek byl převzat do fondu tzv. Náboženské matice.⁴⁴⁸ V letech 1783–1784 byly také pořízeny seznamy přebytečných

⁴⁴⁶ Originální znění druhé vybrané části: „Blaset angenehme Winde / und erfrischet daß gemüth. / Aller trost sich darbey f/ ünde zu erneuern das geblüth. // Schöne Flora wälder Göttin, / zeige dich nach der begierd / zu Verehren deinen Herren. / Halt die Wälder wohlgetzihrt. // Ihr Bächlein und wasser Ströhmen, / Springet auf mit Voller Freüdt / Wollet eüch darzu beqvämen / aufzuwarten seyd bereits. // Ihr grün aufgeschmukte Wälder, / Schaffet eilends Wildtpreth her / Lustige Wiesen und Felder, / Heuffet die Freüd mehr und mehr. // Kommet Hirschlein und Recböcklein / tanzet unß eines daher / fasanen, forchtsamme Häflein / Zeuget das frolocken sehr. // Alles waß in Wasser Schwäbet / Sich beweget in der Lufft / Und alldorten fliegend Beebet / Vivat Vincenz Vivat ruft.“

⁴⁴⁷ Tamtéž, f. ÚSVV, inv. č. 414, sign. IX-16-14, Věnování voskových svíček kostelům na valdštejnských panstvích 1766.

⁴⁴⁸ Informace ke kapucínskému klášteru v Mnichově Hradišti se v rámci Duchovní komise nedochovaly. NA, f. ČG – Duchovní komise, inv. č. 61, sign. F 59 1.

kostelů a kaplí, které měly po odsvěcení sloužit k jiným účelům, v horším případě byly zbořeny.⁴⁴⁹

Tyto změny se pochopitelně nevyhnuly ani valdštejnským panstvím.⁴⁵⁰ Vincenc z Valdštejna mohl tato císařská nařízení o své vlastní vůli jen stěží ovlivnit, otázkou však zůstává, do jaké míry mu proměna vztahů státu a církve vyhovovala a sám z ní těžil. V roce 1785 byl snad z jeho vlastního příkazu zbourán starý mariánský kostelík v Mnichově Hradiště, díky tomu došlo k rozšíření zámecké zahrady.⁴⁵¹ Kostelík měl být vystavěn za doby Václava Budovce z Budova, tedy počátkem 17. století. Jeho zničení se tedy z dnešního hlediska může jevit jako nepochopitelné, ale nutno podotknout, že do poměrně nedávné doby se nebrala v úvahu historická hodnota stavby, pouze její praktická využitelnost.⁴⁵² Z kostelíka byla zachráněna alespoň část inventáře, který byl přesunut do nedalekého farního kostela sv. Jakuba.

Mnichovohradištský kapucínský klášter byl také zrušen, a to na základně dvorského dekretu ze dne 21. září 1785.⁴⁵³ Poslední žadatel o vstup do konventu byl zaznamenán k roku 1782, jednalo se Františka Steinhauera, který přijal jméno Auxilius Rychnovský.⁴⁵⁴ V té době pobývalo v klášteře dalších 16 mnichů včetně kvadriána Fabiana Strakonického. Do kláštera vstupovali mladší muži okolo 20 let, každý rok průměrně s žádostí přicházelo okolo sedmi žadatelů.⁴⁵⁵

Jakým způsobem přemýšlel o zrušení kláštera Vincenc z Valdštejna, je velmi těžké posoudit. Povinnost vyživovat klášter byla pro majitele panství zcela jistě značnou zátěží, obzvláště pokud přihlédneme na velké finanční problémy, se kterými se muselo vypořádat panství i jeho věčně zadlužený majitel. Zrušením kláštera se Vincenc z Valdštejna přestal potýkat s problémy, jak dostát své povinnosti a poskytovat klášteru příslušnou apanáž. Po smrti Josefa II. se sice vyskytla příležitost obnovit klášter do původního stavu,⁴⁵⁶ z výše uvedených důvodů by to zřejmě nebylo ve Vincencových silách. Na druhou stranu však došlo z jeho strany vůči kapucínům k několika vstřícným krokům. Když roku 1787 došlo k rozprodeji klášterního majetku v dražbě,⁴⁵⁷ budovu a část zahrady odkoupila vrchnost, která umožnila

⁴⁴⁹ Bohumil ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin*, Olomouc 2008, s. 338–342.

⁴⁵⁰ Pod správou litoměřické diecéze.

⁴⁵¹ P. SOSNOVEC – L. KŘÍŽOVÁ – J. JUŘENA, *Příběh Mnichova Hradiště*, s. 125.

⁴⁵² Rotunda svaté Kateřiny ve Znojmě je v současné době známá díky dochovaným a historicky velmi cenným malbám. V minulosti však sloužila také jako chlívek pro vepře či tančírna. Větší památkové ochrany se rotundě dostává v druhé polovině 19. století. Viz Kateřina DVOŘÁKOVÁ, *Rotunda svaté Kateřiny*, Znojmo 2012.

⁴⁵³ Marta HRADILOVÁ, *Knihovna Kapucínského kláštera v Mnichově Hradišti*, s. 76.

⁴⁵⁴ NA, f. Kapucíni – provincialát a konvent, inv. č. 301, s. 57.

⁴⁵⁵ Tamtéž, inv. č. 41.

⁴⁵⁶ V. BUDIL – S. HNÍZDIL – J. ČERVINKA, *700 Mnichova Hradiště*, s. 26.

⁴⁵⁷ Část majetku převzal náboženský fond. Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a Slezsku*, Praha 2000, s. 80.

mnichům, snad i s ohledem na předešlé vazby, v klášteře v klidu dožít.⁴⁵⁸ Poté, co zemřel i poslední z mnichů, v tomto ohledu se zdroje různí a uvádí buď rok 1811, či 1814,⁴⁵⁹ nechal Vincencův syn Arnošt Filip budovy upravit na byty pro vrchnostenské úředníky.⁴⁶⁰ Bylo by proto poměrně zavádějící tvrdit, že by Vincenc zrušení kláštera jednoznačně podporoval.

Skutečnost, že je Vincenc z Valdštejna svobodným zednářem,⁴⁶¹ byla zřejmě známá již za jeho života, neboť ani on sám se jí nijak netajil. Ve své době se ostatně nejednalo ve vyšších společenských kruzích o mimořádnou situaci, proto není možné Vincencovo členství v zednářské lóži použít jako univerzální vysvětlení jeho smýšlení či postojů k církvi.⁴⁶²

Svobodní zednáři vznikají jako tajný spolek roku 1717 v Anglii, ale postupně se rozšiřují i po kontinentální Evropě. V Praze byla první zednářská lóže nesoucí název U tří korun ustanovena roku 1741, avšak k většímu rozmachu zednářství zde došlo až v průběhu 70. let 18. století.

Stanovy řádu z roku 1723 říkají, že „zednář je povinen svým povoláním poslouchat mravní zákon, a rozumí-li dobře svému umění, nebude ani stupidním bezbožcem, ani beznáboženským svobodomyšlníkem. [...] Dostačí tedy pro ně, aby byli dobrými a opravdovými lidmi čili lidmi čestnými a rozšafnými, ať už jsou jakéhokoliv náboženství.“⁴⁶³ Zednáři se věnovali dobročinnosti, z jejich popudu byl založen i sirotčinec u sv. Jana Křtitele. Podporou vědy přispívali k rozvoji intelektuálního života, ale nebyla jim cizí ani podpora umění. Mezi svobodné zednáře patřil také hudební skladatel Wolfgang Amadeus Mozart, který se kromě Vídně roku 1787 díky Josefu Emanuelovi Canalemu a Karlu Rafaelu Ungarovi pohyboval i v prostředí pražských zednářských lóží. Zednáři se snažili, aby byli veřejností vnímáni jako „společenství mužů dobré pověsti, kteří usilují o mravní zdokonalování a šíří toleranci a humanitu“.⁴⁶⁴

⁴⁵⁸ Petra VEČEŘOVÁ, *Navštivte... Kláštery v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*, Praha 2005, s. 59.

⁴⁵⁹ V. BUDIL – S. HNÍZDIL – J. ČERVINKA, *700 Mnichova Hradiště, 1979*, s. 26 – Další zdroje uvádí termín zániků kláštera k roku 1814. H. PRŮŠKOVÁ, *Život na ostrově svaté Anny*, s. 40; K. KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a Slezsku*, s. 80. Za nejdůvěryhodnější lze pokládat tvrzení, že „v lednu 1814 zemřel poslední kvadrián P. Castorius Patzner“, Miroslav Pacifik MATĚJKA, *Nekrologium Provincie kapucínů v ČR*, Praha 2009, s. 15.

⁴⁶⁰ M. P. MATĚJKA, *Seznamy představených kapucínských klášterů podřízených provincialátu v Praze (1599–2005)*, s. 223.

⁴⁶¹ Byl členem lóže U tří korunovaných sloupů a zastával pozici mistra. AHMP, f. Zednářská lóže U Tří korunovaných sloupů, NAD 1467, Protokoly zednářské lóže U Tří korunovaných sloupů v Praze v letech 1783–1785, s. 4.

⁴⁶² H. PRŮŠKOVÁ, *Život na ostrově svaté Anny*, s. 40.

⁴⁶³ B. ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin*, s. 307.

⁴⁶⁴ Jaroslav TVRZSKÝ, *Pražští zednáři*, in: Hana Svatošová (ed.), *Praha Mozartova. Kulturní a společenský život v Praze 1780–1800*, Praha 2006, s. 52–59, zde s. 52.

Žadatel o členství v lóži musel být nejprve doporučen a následně také zaplatit určité poplatky,⁴⁶⁵ což mohlo přispívat i k pocitům jisté výlučnosti. Členové lóže si byli navzájem rovni, ale vnitřně se členili do čtyř stupňů podle získaných dovedností, a to na učedníky, tovaryše, mistry a Skoty. Objevovaly se ale také časté stížnosti, že ne všichni bratři berou své úkoly vážně, a poté, co složí sliby, se vzájemně nijak nenavštěvují ani se neúčastní pravidelných setkání v lóži.⁴⁶⁶

Do jisté míry bychom mohli příslušnost k nějakému tajnému spolku chápat i jako módní záležitost. Mezi svobodné zednáře patřily významné osobnosti veřejného života, v první řadě byl svobodným zednářem i František Štěpán Lotrinský jako člen vídeňské lóže u Tří kanonů.⁴⁶⁷

Podle Luboše Antonína⁴⁶⁸ je Vincenc doložený v letech 1782, 1783 a 1785 jako člen lóže U Tří korunovaných sloupů,⁴⁶⁹ která v této době sídlila v domě U Kutnohorských⁴⁷⁰ na Koňském trhu.⁴⁷¹ Jeho jméno se objevuje také v seznamu z roku 1790,⁴⁷² který uvádí členy lóží sloučených roku 1786, U Tří korunovaných sloupů a Pravda a Jednota. Prostředním své lóže navazoval Vincenc společenské styky nejružnějšího charakteru. Jména členů lóže nacházíme ve Vincencově korespondenci. Patřili mezi ně například průmyslník Antonín Mořic Böhm, obchodník Václav Alois Kulhánek či justiciář Jan Rudolf Jablonský.

Zdá se, že se Vincenc obecněji zajímal o záležitosti, které v jeho očích mohly souviset s něčím novým, neznámým a byly částečně zahaleny rouškou tajemství. V 70. letech navázal styky s jistou Evou Frankovou. Ta společně se svým otcem Jakubem Frankem v roce 1773 opustila Varšavu a na přechodnou dobu se usadila v Brně.

⁴⁶⁵ Taxy a příspěvky byly odstupňovány podle hodnoty a řádu: „Proto zavedli jsme místo dosavad obvyklých poplatků tyto:

Učeň složí při svém přijetí na měsíčních poplatcích a ve prospěch sloužících bratří částku za 6 měsíců, totiž 4 zl. rýn. hned. Mimo tento příspěvek nebude již ničeho platiti po tak dlouho, pokud bude učněm.

Stane-li se *tovaryšem*, zaplatí podobně předem příspěvek na dvanácte měsíců, tj. 8 zl. Mimo to nic více, pokud bude tovaryšem.

Stane-li se *mistrem*, zaplatí podobným způsobem příspěvek za 36 měsíců, totiž 24 zl., a to tak, že hned po přijmutí dá 8 zlatých, o příštím svátku sv. Jana 8 zl., a podobně 8 zl. o svátku sv. Jana následujícího roku. Kromě tohoto poplatku, pokud mistrem nebude, žádných poplatků již platiti nebude.

Škot zaplatí rovněž tak jako mistr v podobných lhůtách 24 zl. a napotom nic víc po tak dlouho, pokud starým Škotem nebo starším Škotem bude.“ C. A. STRAKA, *Reforma pražských zednářských lóží r. 1778*, s. 119–120.

⁴⁶⁶ Tamtéž, s. 116.

⁴⁶⁷ B. ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin*, s. 307.

⁴⁶⁸ L. ANTONÍN, *Zlatý věk svobodného zednářství v Čechách*, s. 153.

⁴⁶⁹ V protokolu, který uvádí členy mistrovské lóže U Tří korunovaných sloupů v letech 1772–1784, se Vincencovo jméno neobjevuje. Neuvádí ho ani další z pražských lóží U Tří korunovaných hvězd. AHMP, f. Zednářská lóže U Tří korunovaných hvězd a U Tří korunovaných sloupů v Praze, NAD 2542.

⁴⁷⁰ C. A. STRAKA, *Reforma pražských zednářských lóží r. 1778*, s. 115.

⁴⁷¹ Dnešní Václavské náměstí

⁴⁷² *Neues alphabetisches Verzeichnißs stehender und nicht mehr stehender Freymaurerlogen I*, Leipzig 1790.

Jakub Frank byl již za svého života poměrně kontroverzní osobností, sám sebe pokládal za smělého reformátora a mesiáše, jehož úkol je navrátit Židy do lůna katolické církve. Rituály, které prováděl se svými stoupenci, měly sice katolický charakter, ale zároveň prý připomínaly i „turecké“ rituály.⁴⁷³

Před veřejností vystupoval jako léčitel a prodával zázračné kapky proti všem nemocem, čímž si spíše vysloužil nálepku podvodníka. Nechoval se nijak škrmně, svůj honosný životní styl financoval z nejrůznějších půjček, neboť „chtěje zvýšit lesk svého majestátu, jezdil v šestispřežném voze, před nímž šli dva běžci a v čele jel jezdec v polském oděvu s karabinou v ruce“.⁴⁷⁴ Jeho dcera Eva vystupovala jako věštkyň, a její pověstnou krásu chtěl Jakub Frank využít ve prospěch svých dalších ambicí. Podařilo se mu dokonce dosáhnout roku 1775 ve Vídni u císařského dvora dvojí audience, ale svůj vytoužený šlechtický titul nakonec nezískal. Nakonec z Brna utekl před svými věřiteli, využil nabídky pomoci od svého podporovatele, knížete Wolfganga Arnošta z Isenburfu, a poslední roky života strávil na jeho sídle v Offenbachu.⁴⁷⁵

Vztah mezi Vincencem z Valdštejna a Evou Frankovou byl dle dochované písemné korespondence⁴⁷⁶ poměrně důvěrný, zjevně však ne milenecký – Vincenc spíše přebírá úlohu staršího mentora a také finančního podporovatele. Není zcela zřejmé, jak došlo k jejich seznámení. V úvahu přichází prostředkování baronem Adlerthalem, anebo se Vincenc o Frankově pobytu v nedalekém Brně dozvěděl v Třebíči.

Eva Franková spatřovala ve Vincenci z Valdštejna, který byl o 23 let starší než ona, staršího přítele. Svůj vděk za jejich vzájemné přátelství často připomínala, neboť měla být jen „chudou dívkou, jež je v cizině bez jakýchkoli přátel“. V hraběti našla Eva Franková člověka, se kterým mohla polemizovat o filozofických otázkách, svěřit se se svými starostmi, ale dostalo se jí od něj i rady a pomoci v důvěrných milostných záležitostech.

Eva vnímala, že obyvatelstvo Brna nahlíží na jejího otce kriticky, ale zároveň přiznávala, že je tím do jisté míry vinen i její otec libující si v pompéznosti. Zároveň ujišťovala Valdštejna, že Jakub Frank ve skutečnosti má dobré srdce, ale jen neumí s lidmi správně komunikovat.

⁴⁷³ Klaus DAVIDOWICZ, *Jakob Frank. Der Messias aus dem Ghetto*, Frankfurt am Main 1998; Rajmund CEJNEK, *Tvůrce náboženského hnutí mezi židovstvem polským*, Českožidovské listy 3, 1897, č. 26, roč. 3, 1897, s. I–II (Beletristická příloha).

⁴⁷⁴ Tamtéž, s. II.

⁴⁷⁵ Jana MAŠKOVÁ VÁVROVÁ, *Heretické hnutí Jakoba Franka, jeho pobyt na Moravě a stručný nástin jeho vlivu na vývoj středoevropského judaismu*, Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis 4, Opava 2011, s. 107–122, zde s. 119.

⁴⁷⁶ První dochovaný dopis pochází z 30. října 1778. SOA Praha, f. RAV, inv. č.3499, sign. III-1/10/118, Vincenc z Valdštejna, obdržené dopisy 1778.

S důvěrou se Vincenci svěřila o svém neštěstí v lásce, protože doufala, že kromě hraběte si její dopisy nikdo nepřečte. Eva Franková se zamilovala do jistého „hraběte Vratislava“ – pravděpodobně Antonína Vratislava Netolického z Mitrovic. Ačkoliv věděla již od počátku jejich vztahu, že jim nikdy nebude dovolen jejich sňatek, protože by tím byla jeho rodina zneuctěna, když se dozvěděla o Vratislavově chystané svatbě,⁴⁷⁷ bolestí prý „nemohla ani dýchat“, jak se svěřila Vincencovi v dopisu ze 4. ledna 1780.⁴⁷⁸ Vincenc z Valdštejna jí již dříve, když se mu Eva se svým vztahem svěřovala, radil, aby si nebrala mladíka, „ale čestného a bezúhonného muže, který nedělá sliby, ale svou lásku dokazuje činy“. Jak sdělovala v listu z 12. května 1779, dostala nabídku ke sňatku od hraběte Násedlnického, ale nebyla si zamýšleným svazkem jistá. Hrabě byl oproti ní starý, navíc i „zcela rozdílných citů“.⁴⁷⁹

Ve vzájemném kontaktu zůstali i poté, co byla Eva Franková nucena uchýlit se po smrti svého otce do ústraní na zámek Offenbach. S ohledem na jejich dřívější přátelství žádala hraběte o finanční výpomoc pro sebe a svého bratra. Peníze sice získala, ale jejich vztahy následně zřejmě dost ochladly.

Vzájemná korespondence obsahovala pouze dopisy psané Evou Frankovou. Můžeme z nich však získat i informace týkající se samotného Vincence z Valdštejna a jeho rodiny. V dopisu ze 2. března 1779 se Eva zmiňuje o láskyplném vztahu hraběnky Sofie k dětem, vyjadřuje přání připojit se k Valdštejnově hudební kumpanii a vyjadřuje vděk, že hrabě konečně získal knihy do své knihovny.⁴⁸⁰ V dopise z 19. ledna 1779⁴⁸¹ hraběti napsala: „Vy se omlouváte za své chyby, ale duše tak vznešená, jako je ta Vaše, je prosta všech chyb. Budu potěšena ctí Vás vidět a povědět vše, co pero nedokáže vypsát. Vaše chování je velmi chvályhodné, dáváte své rodině dobrý příklad.“

Velmi složitým či přímo nemožným úkolem by bylo pokusit se hodnotit sílu víru Vincence z Valdštejna. Ve svém jednání a chování se totiž hrabě nijak nevymykal dobovým standardům. Na svou duši pamatoval i ve své závěti. Navzdory špatné finanční situaci podporoval kostely na svých panstvích a dobré vztahy udržoval s kapucínským klášteřem v Mnichově Hradišti. Poté, co byl klášter v Mnichově Hradišti zrušen na základě josefínských reforem, umožnil tamějším mnichům v klášteře dožít. Po vzoru svých přátel se zajímal o nejrůznější neobvyklé

⁴⁷⁷ Antonín Vratislav Netolický z Mitrovic se v roce 1780 oženil s Eleonorou, hraběnkou z Vrba.

⁴⁷⁸ Tamtéž, inv. č.3501, sign. III-1/11/111, Vincenc z Valdštejna, obdržené dopisy 1780.

⁴⁷⁹ Tamtéž, inv. č.3501, sign. III-1/11/40, Vincenc z Valdštejna, obdržené dopisy 1780.

⁴⁸⁰ Tamtéž, inv. č. 3500, sign. III-1/11/115, Vincenc z Valdštejna, obdržené dopisy 1779.

⁴⁸¹ Tamtéž, sign. III-1/11/117, Vincenc z Valdštejna, obdržené dopisy 1779.

záležitosti své doby, vstoupil mezi svobodné zednáře a navázal i úzké přátelství s Evou, dcerou Jakuba Franka, židovského reformátora.

9. ZÁVĚR

Kdo to byl Vincenc z Valdštejna?

V průběhu svého života se stal svědkem řady historických událostí, věnoval se široké škále činností a jeho myšlenky a postoje byly formovány na základě rozmanitých prožitků.

Jeho dětství a dospívání bylo poznamenáno nejprve ztrátou starších sourozenců, posléze se musel vyrovnat i s předčasným odchodem svého otce. S úkolem ujmout se dědictví po předcích a převzít odpovědnost za správu svěřených panství mu sice zpočátku počátku pomáhala jeho matka, které se dostalo podpory od Vincencových strýců, avšak pro Vincence z Valdštejna se tento úkol v následujících letech ukázal být nad jeho síly.

Jeho snaha stabilizovat poměry na jeho panstvích postupem slábla. Odhodlání zabývat se osobně naukou o hospodářství a vzdělávat se v této oblasti naráželo snad na jeho konzervativní myšlení a nedůvěru ke změnám či bylo pouze přesměřováno k jeho skutečným zájmům a zálibám. Vedení svých panství raději svěřoval do rukou úředníků, kteří zároveň představovali spojení mezi vrchností na straně jedné a poddanými na straně druhé. Vztah vrchnosti a poddaných osciloval od vzájemné nedůvěry a podezírání z úmyslu škodit, až po nutnost najít vzájemnou řeč k dosažení oboustranně rozumných řešení. Novinky v podobě parcelování dvorů, pronajímání půdy, výsadby nových plodin či obohacení chovů dobytka, které byly postupně na jeho panstvích zaváděny, vycházely často spíše od strany úředníků. Hlavní motivací hraběte tyto změny podporovat mohla být spíše pragmatičnost než osvícenské ideje. Sledovaným cílem bylo spíše hospodářské výnosy panství a uspokojit finanční nároky hraběte a jeho věřitelů než zlepšit životní situaci poddaných, k čemuž by mohla přispět i reluce, jíž se ale Vincenc obával, a snížení robotních povinností. Poddaní se proti své vrchnosti výrazněji nebouřili, ale ani sama vrchnost nebyla vyšetřována pro kruté zacházení se svými poddanými. V zásadě konsolidovaný stav na panstvích Vincence z Valdštejna by se dal srovnat se situací na panstvích sousedních, nedal by se označit za uspokojivý ani katastrofální.

Nejzávažnější problém, se kterým se Vincenc z Valdštejna musel potýkat a který zároveň ovlivňoval veškeré aspekty jeho života, byl nedostatek financí. Po předcích Valdštejn zdědil již značné dluhové zatížení, ale svou špatnou situaci odmítal řešit omezením svých výdajů, naopak se nebránil ani dalším půjčkám a úvěrům. Před katastrofou v podobě úplného bankrotu a ztráty rodového majetku ho nakonec zachránilo až vyhlášení moratoria, tedy vyjednání prodloužení doby na splacení pohledávek. Jeho panství převzal pod svou správu hrabě Věžník, který v první řadě omezil výši Valdštejnových vydání a zabránil dalšímu

zadlužování. Následně se pokusil vytvořit ucelený přehled o množství věřitelů a jejich pohledávek, aby bylo možné začít s pravidelným odváděním splátek, ale také alespoň částečně umožnit neustále se zvyšující úroky.

Nutnost hledání dalších finančních prostředků přiměla Vincence z Valdštejna zapojit se také do podnikatelských aktivit. Pokoušel se o důlní podnikání, mezi jeho úspěšnější činnost můžeme zařadit obchod se dřívím, avšak nejznámější počinem zůstává zřízení manufaktury v Bělé pod Bezdězem. V tomto podniku však nevystupoval sám, ale opíral se o zkušenosti svých společníků. Nebyl tím, kdo přišel s myšlenkou na tento podnik, který se nejprve zdál být ideálním řešením dvou zcela odlišných problémů, tedy zajištěním ekonomického zisku a zároveň poskytnutím přístřeší pro nezaopatřené děti, což se nakonec stejně nepodařilo zrealizovat. A nebyl to on, kdo nakonec získal manufakturu pod svou výhradní správou a pokusil se stagnující podnik zachránit.

Spíše se může zdát, že Vincenc přenechával v podnikání veškerou iniciativu buď svým společníkům, či zaměstnancům a nejvíce mu vyhovovala úloha pouhého pronajímatele (prostor či půdy), který nemusí vynaložit k zisku vlastní úsilí. Potřebnou inspiraci pro podnikání sice mohl čerpat od svých příbuzných a známých, ale ani šlechtičtí podnikatelé, ač často podporovaní státem, nebyli ušetřeni řady problémů a museli se vypořádat s konkurencí. Řada podnikatelských počínů Vincence z Valdštejna skončila již na počátku nezdarem či se nedochovaly žádné prameny, které by svědčily o jejich úspěšném dlouhodobějším trvání.

Jak v roli vrchnosti, tak podnikatele měl Vincenc zjevnou tendenci přenechávat zodpovědnost na ostatních. Snad i nabyt pocit, že má na určité věci nárok už jen na základě příslušnosti k privilegované vrstvě společnosti. Ta ho na druhou stranu zároveň zavazovala k uchování rodové paměti a posílení vlastní prestiže, a to i za předpokladu, že kýžené hodnosti získá na základě zaplacení určitého obnosu. Z pozice nejstaršího představitele rodu Valdštejnů se zasadil roku 1785 o přidělení povolení na převoz ostatků svého slavného předka Albrechta z Valdštejna a již dříve společně se svým strýcem získal povolení připojit k rodovému jménu predikát z Vartenberka.

Nezdá se, že by usiloval o něco více než o společenské uznání, neboť aktivně u dvora nevystupoval. Jak je patrné z korespondence i dalších záznamů, svůj čas trávil nejraději na svých venkovských sídlech v kruhu rodiny či přátel, kde mu bylo umožněno, aby se věnoval se svým zálibám, tedy hudbě a divadlu. Jeho nenaplněním přáním bylo zřídit ve svém paláci na Malé Straně veřejné divadlo, což si nakonec kompenzoval aspoň zřízením soukromých divadel na svých zámcích v Mnichově Hradiště a Třebíči. Aktivně se věnoval hudbě,

nechával si zasílat hudebniny ze zahraničí a jako mecenáš podporoval nadané hudebníky. Často se jednalo o jeho vlastní úředníky, se kterými pak navázal i dlouhodobá přátelství.

Po příkladu svých současníků vstoupil také mezi svobodné zednáře, a ačkoliv není možné doložit, jak aktivně ke svému členství přistupoval, stala se tato skutečnost záminkou pro pozdější vykreslení jeho osoby jako odpůrce církve. Hrabě však proti církvi nijak nevystupoval, naopak se zavázal, že bude podporovat mladé duchovní bez přiděleného benefícia, i po rozhodnutí o zrušení mnichovohradištského kapucínského kláštera umožnil místním mnichům zde dožít a podpořil je almužnou. Zajímavou kapitolou v jeho životě představovalo také navázání styku s Evou, dcerou židovského mesiáše a kontroverzního náboženského reformátora Jakuba Franka. Prameny neříkají nic o jeho motivaci pro toto spojení, snad mohl mít zájem o duchovní nauky, bylo to jen prosté okouzlení něčím novým a neobvyklým nebo je svedla dohromady pouhá náhoda.

Osoba Vincence z Valdštejna může být příkladem života šlechtice své doby. Příkladem člověka, jehož život se nijak zvlášť nelišil od životů jeho vrstevníků a na první pohled nezaujme ničím zvláštním. Šlechtice, který se potýkal s finančními problémy, pokoušel se s různými výsledky podnikat, měl obavu narušit staré zavedení pořádky ve vztahu ke svým poddaným, dbal o svou vlastní reprezentaci a velkou lásku choval k umění, který vstoupil do manželství, ve kterém zplodil potomky... Na druhý pohled má však jeho příklad velkou výpovědní hodnotu právě ve své obyčejnosti a všednosti, protože obyčejný život může být zároveň osobitým příběhem.

10. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

10.1 Archivní zdroje

Archiv hlavního města Prahy, sbírka matrik, Malá Strana, kostel sv. Tomáše

Archiv hlavního města Prahy, Zednářská lóže U Tří korunovaných sloupů, NAD 1467

Národní archiv, České Gubernium – Comercionale, karton 100, 104, 107, 114, 117

Národní archiv, České Gubernium – Contributionale, NAD 203/3

Národní archiv, České Gubernium – Robotní seznamy, sign. II/24, sign. II/5, sign. II/16

Národní archiv, Kapucíni – provincialát a konvent, NAD 31

Státní oblastní archiv Litoměřice, sbírka matrik, Doksy

Státní oblastní archiv Plzeň, Sbírká matrik západních Čech, Mariánské lázně

Státní oblastní archiv Praha, fond Rodinný archiv Valdštejnů, Mnichovo Hradiště NAD 446.

Státní oblastní archiv Praha, fond Ústřední správa valdštejnských velkostatků, Mnichovo Hradiště, Bělá pod Bezdězem, Doksy NAD 447.

Státní oblastní archiv Praha, fond Velkostatek Mnichovo Hradiště NAD 448.

Státní oblastní archiv Praha, Sbírká matrik, Mnichovo Hradiště

Státní okresní archiv Mladá Boleslav, Farní úřad Bakov nad Jizerou, NAD 396

Státní okresní archiv Mladá Boleslav, Farní úřad Bělá pod Bezdězem, NAD 397

10.2 Vydané prameny

BARUSOVÁ, Hana, *Panství Mnichovo Hradiště očima vrchnostenského úředníka a českého vlastence Tomáše Hindla – výběrová edice kroniky*, Sborník archivních prací 64, 2014, č. 1, s. 151–196.

BURDOVÁ, Pavla – CULKOVÁ, Dagmar – ČÁŇOVÁ, Eliška – NUHLÍČEK, Josef – RAJTORAL, František (edd.), *Tereziánský katastr český 3, dominikál*, Praha 1970.

DODSWORTH, Jorge João (ed.), *Annaes do Parlamento Brasileiro. Camara dos Srs. Deputados. Sessão de 1833*, Rio de Janeirrio 1887.

CHALUPA, Aleš – LIŠKOVÁ, Marie – NUHLÍČEK, Josef – RAJTORAL, František (edd.), *Tereziánský katastr český 1, rustikál (kraje A–CH)*, Praha 1964.

THÜRHEIM, Ludovika, *Mein Leben, Erinnerungen aus Österreichs grosser Welt*, München 1913.

ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal – KOBLASA, Pavel (edd.), *Šlechtický archiv c. k. ministerstva vnitra*, Praha 2014.

10.3 Citovaná literatura

ANTONÍN, Luboš, *Zlatý věk svobodného zednářství v Čechách*, Praha 2010.

BARTOŠ, Jaroslav – ČERNÝ, František (edd.), *Dějiny českého divadla II. Národní obrození*, Praha 1969.

BARTUŠEK, Antonín – BLÁHA, Jiří, *Zámecká a školní divadla v českých zemích*, České Budějovice 2010.

BAŠTECKÁ, Lydia – EBELOVÁ, Ivana, *Náchod*, Náchod 2004.

BEČKOVÁ, Jana, *Valdštejnové a Třebíč 1613–1945*, Třebíč 2008.

BEDNÁŘ, Vladimír, *Paměti města Bakova nad Jizerou 1*, Bakov nad Jizerou 2015.

BEHÚL, Libor, *Struktura příjmů šlechty boleslavského kraje v polovině 18. století na základě tereziánského katastru*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století*, Ústí nad Labem 1992, s. 223–229.

BENČOVÁ, Monika, *Návrhy šlechtických divadelních scén z 18. století ve světle nových informací*, Z Českého ráje a Podkrkonoší 32, Semily – Jičín 2019, s. 43–69.

BENEŠ, Luděk – MĚSTECKÁ, Sylva – VEVERKA, Přemysl, *Historie a současnost podnikání na Mladoboleslavsku*, Žehušice 2001.

BENEŠ, Luděk, *Osobnosti Mladoboleslavska*, Mladá Boleslav 2009.

BENEŠ, Luděk, *Podnikání šlechty na Mladoboleslavsku*, in: Ivo Navrátil (ed.), *Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji*, Turnov 2009, s. 299–327.

BERAN, Jiří, *Mnichovohradištské panství v osmdesátých letech 18. století*, Sborník Severočeského muzea. Historia 2, Liberec 1959, s. 171–187.

BERAN, Jiří, *O pronájmu půdy v Čechách ve druhé polovině 18. století*, Sborník historický 8, Praha 1961, s. 235–279.

- BERÁNEK, Karel – BERÁNKOVÁ, Věra, *Rušení klášterů v Čechách za Josefa II.*, in: Zdeňka Hledíková – Jaroslav V. Polc, *Pražské arcibiskupství 1344–1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*, Praha 1994, s. 209–224.
- BERANOVÁ, Magdalena – KUBAČÁK, Antonín, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010.
- BRČÁK, Marek, *Působení kapucínského řádu v Čechách a na Moravě 1599–1783*, Praha 2022.
- BUDIL, Vladimír – HNÍZDIL, Stanislav – ČERVINKA, Jozef, *700 let Mnichova Hradiště: 1279–1979*, Mnichovo Hradiště 1979.
- BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2010.
- CEJNEK, Rajmund, *Tvůrce náboženského hnutí mezi židovstvem polským*, Českožidovské listy 3, 1897, č. 26, s. I–II (Beletristická příloha).
- CERMAN, Ivo – KONEČNÝ, Michal, *Tváře osvícenství*, Kroměříž 2021.
- CERMAN, Ivo, *1. 11. 1781, zrušení nevolnictví. Základ občanské svobody*, Praha 2022.
- CERMAN, Ivo, *Česká šlechta v době osvícenství*, in: Tomáš Knoz – Jan Dvořák (edd.), *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011, s. 122–151.
- CERMAN, Ivo, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008.
- CERMAN, Ivo, *Šlechtická kultura v 18. století*, Praha 2011.
- ČERNÝ, Václav, *Dělení pastvin v zemích českých v l. 1768–1848*, Časopis pro dějiny venkova 11, 1924, s. 213–227; 12, 1925, s. 40–48, 104–111.
- DAVIDOWICZ, Klaus, *Jakob Frank. Der Messias aus dem Ghetto*, Frankfurt am Main 1998.
- DUFKOVÁ, Marie – ONDŘEJOVÁ, Iva (edd.), *Historie sběratelství antických památek v českých zemích*, Praha 2006.
- DVOŘÁKOVÁ, Kateřina, *Rotunda svaté Kateřiny*, Znojmo 2012.
- Familienkalender auf das Schaltjahr 1796, welcher ein alphabetisches Verzeichniß der hohen adelichen Standesgeschlechter des Königreichs Böhme, derselben gegenwärtige Abstammlinge, begleitende Chargen, besitzende Herrschaften, und Güter, dann neugestochene Wappen enthält*, Prag 1796.
- FIALOVÁ, Vlasta, *Lukrecie Nekšovna z Landeku. První manželka Albrechta z Valdštejna*, Český časopis historický 40, 1934, č. 1, s. 125–136.

- FLANDERKA, Josef V., *Soudní okres Mnichovo-Hradištský (pokračování)*, Hlasy pojizerské 5, 1890, č. 17, s. 5–6
- FREEMAN, Daniel E., *Josef Mysliveček*, Praha 2022.
- FRIESENHAGEN, Andreas, *Die Brüder Bach. Leben und Werk zwischen Barock und Klassik*, Köln 2000.
- HANZAL, Josef, *Společenský význam české hudby v 18. století*, in: Studie muzea Kroměřížska 91, Kroměříž – Brno 1991, s. 11–14.
- HORYNA, Mojmir – KŘÍŽOVÁ, Květa – LUKÁŠOVÁ, Eva, *Zámek Mnichovo Hradiště*, Praha 2013.
- HORYNA, Mojmir a kol. *Mnichovo Hradiště. Zámek – město – okolí*, Praha 2011.
- HRADILOVÁ, Marta, *Knihovna kapucínského kláštera v Mnichově Hradišti*, *Knihy a dějiny* 25, 2018, č. 1–2, s. 68–81.
- HRBEK, Jiří, *Barokní Valdštejnové v Čechách*, Praha 2013.
- HRBEK, Jiří, *Mnichovo Hradiště jako valdštejnské rezidenční město*, in: Ivo Navrátil (ed.), *Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji*, Turnov 2009, s. 188–199.
- HRBEK, Jiří, *Postava Albrechta z Valdštejna v rodové tradici Valdštejnů*, in: Eliška Fučíková – Ladislav Čepička (edd.), *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?*, Praha 2007, s. 364–373.
- HUBÁČKOVÁ, Pavla, *Česká korunovace Františka II.*, Diplomová práce, Praha 2021.
- JAKUBEC, Ivan – JINDRA, Zdeněk, *Dějiny hospodářství českých zemí. Od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*, Praha 2006.
- JAVOR, Martin, *Muž - slobodomurár: hra alebo presvedčenie?*, *Historica Olomucensia* 42, Olomouc 2012, s. 63–79.
- JUŘENA, Jan a kol., *Klášter Hradiště nad Jizerou včera a dnes*, Klášter Hradiště nad Jizerou 2014.
- KAPSA, Václav, *Hudebníci hraběte Morzina. Příspěvek k dějinám šlechtických kapel v Čechách v době baroka*, Praha 2010.
- KAPUSTA, Jan, *Hudba a divadlo na zámku v Litomyšli za Valdštejnů-Vartenberků a zdejší měšťané (Studie k společenským a kulturním vztahům v maloměstě za obrození)*, in: Milan Skřivánek (ed.), *Litomyšl. Duchovní tvář českého města*, Litomyšl 1994, s. 149–162.

- KAZIMOUR, Josef, *K dějinám dělení velkostatků v 18. stol.*, Praha 1921.
- KLÍMA, Arnošt, *Manufakturní období v Čechách*, Praha 1955.
- KNESPL, Pavel, *Dějiny českého kapucínského provinčního archivu*, Praha 1949.
- KOLLMANN, Josef, *Abolice a reluce roboty (1789–1798)*, Sborník archivních prací 58, 2008, č. 1, s. 3–101.
- KROFTA, Kamil, *Dějiny selského stavu*, Praha 1949.
- KŘÍŽOVÁ, Lenka, *Mnichovo Hradiště a okolí*, Praha 2016.
- KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a Slezsku*, Praha 2000.
- KUTNAR, František, *Cesta selského lidu k svobodě*, Praha 1948.
- KUTNAR, František, *Malé dějiny brambor*, Pelhřimov 2005.
- KUTNAR, František, *Poddanství a robota v názorech českých osvícenců*, Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica 3, Praha 1962, s. 7–36.
- LAŠEK, František, *Po stopách litomyšlských Valdštejnů a jejich doby*, Litomyšl 1936.
- LE GOFF, Jacques, *Kultura středověké Evropy*, Praha 2005.
- LOBKOWICZ, František. *Encyklopedie řádů a vyznamenání*, Praha 1999.
- LOM, František, *Čeští organizátoři zemědělských podniků v minulosti*, in: František Lom – Ladislav Skala – Josef Šmerha – František Kubů, *Významné osobnosti v zemědělství (3). Historie a současnost léčivých rostlin*, Praha 1985, s. 5–44.
- LUKÁŠOVÁ, Eva, *Místo posledního odpočinku Albrechta z Valdštejna na zámku Mnichovo Hradiště. Historie osobních a funerálních památek vévody z Frýdlantu*, Zprávy památkové péče 72, 2012, č. 4, s. 272–279.
- MÁDLOVÁ, Claire, *Úloha šlechty v kulturním a intelektuálním životě Prahy*, in: Hana Svatošová (ed.), *Praha Mozartova. Kulturní a společenský život v Praze 1780–1800*, Praha 2006, s. 42–51.
- MARKOVÁ, Michaela – NOVOTNÝ, Karel, *Vychovatelna nebo manufakturní, pak pracovní dům v Bělé pod Bezdězem (1763–1789) (některé aspekty chudinství v novověku)*, Praha 1998.
- MARKOVÁ, Michaela, *Vychovatelna nebo manufakturní, pak pracovní dům v Bělé pod Bezdězem*, Diplomová práce, Praha 1998.

MAŠEK, Petr, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2003.

MATĚJKA, Miroslav Pacifik, *Seznamy představených kapucínských klášterů podřízených provincialátu v Praze (1599–2005)*, *Paginae historiae. Sborník Národního archivu* 13, Praha 2005, s. 140–269.

MATĚJKA, Miroslav, Pacifik, *Nekrologium Provincie kapucínů v ČR*, Praha 2009.

MATIEGKA, Jindřich – MALÝ, Jiří – BERGL, Josef, *Tělesná povaha Albrechta z Valdštejna, vévody frýdlantského a jeho první choti Lukrecie Nekšovy z Landeku*, Praha 1934.

MIKANOVÁ, Eva, *Hudba na valdštejnských panstvích v 17. a 18. století*, *Od Ještěda k Troskám* 16 (32), 2009, č. 2, s. 150–157.

MIKANOVÁ, Eva, *Hudba na valdštejnských panstvích v 18. století*, *Studie muzea Kroměřížska* 91, Kroměříž – Brno 1991, s. 32–35.

MIKANOVÁ, Eva, *Hudební život na Mladoboleslavsku v 16. – 18. století*, in: *Boleslavica '68*, Praha 1969, s. 204–225

MIKANOVÁ, Eva, *Neznámá Mozartova bohemika*, *Hudební rozhledy* 41, 1988, č. 4, s. 181–185.

MIKULEC, Jiří, *Poddanská otázka v barokních Čechách*, Praha 1993.

MRÁZEK, Otakar. *Vývoj průmyslu v českých zemích a na Slovensku od manufaktury do roku 1918*, Praha 1964.

MÜLLER, Josef, *Obora Valdštejnsko v 18. století. Reprezentace, hospodaření, lidé*, *Bakalářská práce*, Brno 2023.

MYŠKA, Milan, *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*, Ostrava 2003.

MŽYKOVÁ, Marie – SKALA, Harald, *Des Fours. Valdštejnův plukovník a jeho potomstvo*, Praha 2012.

NAČERADSKÁ, Petra, *Po stopách Valdštejnů*, Praha 2020.

Neues alphabetisches Verzeichniß stehender und nicht mehr stehender Freymauererlogen 1, Leipzig 1790.

NOŽIČKA, Josef, *Hospodářský a měnový vývoj našich zemí*, Praha 1946.

- ONDRÁČKOVÁ, Michaela, *Tomáš Hindl a jeho Pamětní kniha mnichovohradištského panství (1846–1848)*, Bakalářská práce, Praha 2023.
- Ottův slovník naučný 17. Median – Navarrete*, Praha 1901.
- PEKAŘ, Josef, *České katastry 1654–1789*, Praha 1915.
- PEKAŘ, Josef, *Valdštejn. 1630–1634 (dějiny valdštejnského spiknutí)*, Praha 2008.
- PEŠKOVÁ, Pavla, *Zámecká divadla rodu Valdštejnů v Čechách a na Moravě*, Brno 2006.
- PETRÁŇ, Josef, *Nevolnické povstání 1775. Prolegomena edice pramenů*, Praha 1972.
- PETRÁŇ, Josef, *Rebelie. Příběh jednoho týdne a dvou dní v březnu roku 1775*, Praha 1975.
- PODŠKUBKA, Jan, *České svobodné zednářství v průběhu XVIII. století*, Praha 2005.
- PROCHÁZKA, Jan, *Parcelování velkostatků (raabisace) za Marie Terezie v Čechách*, Praha 1925.
- PROKEŠ, Jaroslav, *Memoriály o hospodářském stavu Čech před selskou bouří roku 1775*, Časopis pro dějiny venkova 11, 1924, s. 37–53, 110–118; 12, 1925, s. 49–57, 111–116, 158–167.
- PRŮŠKOVÁ, Helena, *Hrabě Vincenc z Valdštejna*, Od Ještěda k Troskám 20, 2013, č. 2, s. 137–141.
- PRŮŠKOVÁ, Helena, *Život na Ostrově svaté Anny*, Mnichovo Hradiště 2004.
- PRŮŠKOVÁ, Helena, *Můj dům, můj hrad*, Mnichovo Hradiště 2006.
- RABAS, Vavřinec, *Řád kapucínský a jeho působení v Čechách v 17. století*, Praha 1937.
- RIEGGER, Josef Anton von, *Archiv der Geschichte und Statistik insbesondere von Böhmen I*, Dresden 1792
- RIEGGER, Josef Anton von, *Materialien zur alten und neuen statistik von Böhmen*, Prag – Leipzig 1788.
- ROUBÍK, František, *Z českých hospodářských dějin*, Praha 1948.
- SCHALLER, Jaroslaus, *Topographie des Königreichs Böhmen 4. Bunzlauer Kreis*, Prag 1786.
- SCHÖNFELD, Ignaz von (ed.), *Adels-Schematismus des Österreichischen Kaiserstaates 2*, Wien 1825.
- SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen*, Prag 1836.

SOSNOVEC, Pavel – KŘÍŽOVÁ, Lenka – JUŘENA, Jan, *Příběh Mnichova Hradiště*, Mnichovo Hradiště 2020.

STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka, *Korunovace Leopolda II.*, in: Ivo Cerman (ed.), *Habsburkové. Vznikání občanské společnosti 1740–1918*, Praha 2016, s. 230–241.

STRAKA, Cyril, Antonín, *Reforma pražských zednářských lóží r. 1778*, Český časopis historický 31, 1925, č. 1, s. 113–140.

SVOBODA, Milan, *Mnichovo Hradiště 1785: Poslední pohřeb Albrechta z Valdštejna, jako pozdně barokní funerální festivita?*, in: Eliška Fučíková – Ladislav Čepička (edd.), *Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?*, Praha 2007, s. 379–384.

ŠIMÁČEK, Ferdinand, *Paměti města Bělé pod Bezdězem*, Bělá pod Bezdězem 1937.

ŠIMÁK, Josef Vítězslav, *Máti kapucínů*, in: *Od pravěku k dnešku. Sborník prací z dějin československých. K šedesátým narozeninám Josefa Pekaře II*, Praha 1930, s. 163–183.

ŠIMÁK, Josef, Vítězslav, *Soupis památek historických a uměleckých v republice Československé, okres mnichovohradištský*, Praha 1930.

ŠIMON, Alois, *O dobývání uhlí u Lhotic*, *Od Ještěda k Troskám* 5, 1926–1927, č. 9–10, s. 255–256.

ŠTĚPÁN, Václav – TRÁVNÍČKOVÁ, Markéta, *Stavovské divadlo 1824–1862*, Praha 2023.

TVRZSKÝ, Jaroslav, *Pražští zednáři*, in: Hana Svatošová (ed.), *Praha Mozartova. Kulturní a společenský život v Praze 1780–1800*, Praha 2006, s. 52–59.

VALENTA, Aleš, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004.

VALENTA, Aleš, *Finanční poměry české šlechty ve druhé polovině 18. století (Chlumečtí Kinští v letech 1740–1770)*, Hradec Králové 2006.

VALENTA, Aleš, *K finančním poměrům vrchlabských Morzinů ve 18. století*, *Východočeský sborník historický* 12, Pardubice 2005, s. 129–140.

VÁVROVÁ MAŠKOVÁ, Jana, *Heretické hnutí Jakoba Franka, jeho pobyt na Moravě a stručný nástin jeho vlivu na vývoj střeoevropského judaismu*, *Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis* 4, Opava 2011, s. 107–122.

VEČEŘOVÁ, Petra, *Navštivte... Kláštery v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*, Praha 2005.

VELKOVÁ, Alice, *Krutá vrchnost, ubozí poddaní? Proměny venkovské rodiny a společnosti v 18. a první polovině 19. století na příkladu západočeského panství Štáhlavy*, Praha 2009.

VLČEK, Pavel – SOMMER, Petr – FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.

VOJKOVSKÝ, Rostislav, *Mnichovo Hradiště. Zámecký areál s bývalým klášterem*. Dobrá 2005.

VOLEK, Tomáš, *České zámecké kapely 18. století a evropský hudební kontext*, *Hudební věda* 34, 1997, č. 4, s. 404–410

VOLEK, Tomislav, *Mozart a Praha*, Praha 1973.

VONDRA, Roman, *České země v letech 1705–1792*, Praha 2010.

WOLF, Jiří, *Duchcov*, Praha 2013.

ZENKL, Luděk, *ABC Hudební nauky*, Praha 2003.

ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin*, Olomouc 2008.

ŽIŽKA, Jan, *Hospodářské dvory bývalých panství v Čechách*, Praha 2016.

10.4 Internetové zdroje

CASTIS 2008 – SYSTÉM PRO SPRÁVU MOBILIÁRNÍCH FONDŮ [online]. Dostupné z www: <https://CASTIS – systém správy mobiliárních fondů> [citace: 18. 4. 2024]

Matriken (1523–1938) 436 gesamt (50 angezeigt) [online]. Dostupné z www: [https://01., St. Stephan \(Stephansdom\) | Wien/Niederösterreich \(Osten\): Rk. Erzdiözese Wien | Österreich | Matricula Online \(matricula-online.eu\)](https://01., St. Stephan (Stephansdom) | Wien/Niederösterreich (Osten): Rk. Erzdiözese Wien | Österreich | Matricula Online (matricula-online.eu)) [citace: 12. 1. 2024]

Založení původní Jednoty pro zvelebení hudby v Čechách [online]. Dostupné z www: [https://Historie \(jzhc.cz\)](https://Historie (jzhc.cz)) [citace: 15. 2. 2024]

11. SEZNAM ZKRATEK

AHMP	Archiv hlavního města Prahy
č.	číslo
ČG	České gubernium
f.	fond
inv. č.	inventární číslo
NA	Národní archiv
RAV	Rodinný archiv Valdštejnů
roč.	ročník
s.	strana
sign.	signatura
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
srov.	srovnej
sv.	svazek
ÚSVV	Ústřední správa valdštejnských velkostatků

12. SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha 1:** František Arnošt z Valdštejna s manželkou Marií Alžbětou, rozenou z Fürstenberka, a s dětmi (rodinný portrét).
- Příloha 2:** Vincenc z Valdštejna v hnědém oděvu.
- Příloha 3:** Vincenc z Valdštejna s manželkou Sofií, rozenou ze Šternberka, a s dětmi (rodinný portrét).
- Příloha 4:** Sofie z Valdštejna, rozená ze Šternberka, v modrých šatech s kožešinou.
- Příloha 5:** Vincenc z Valdštejna v zeleném loveckém oděvu.
- Příloha 6:** Vincenc z Valdštejna v modrém kabátci se stříbrným vyšíváním.
- Příloha 7:** Sofie z Valdštejna, rozená ze Šternberka, Vincencova manželka, v dámském jezdeckém kostýmu.
- Příloha 8:** Vincenc z Valdštejna v červeném kabátci s černými okraji.
- Příloha 9:** Kresba valdštejnského erbu.
- Příloha 10:** Seznam věřitelů a jejich požadovaných částek vztahující se k vyhlášení moratoria (obročí) pro Vincence z Valdštejna.
- Příloha 11:** Kresba zámku a jeho okolí z roku 1789 od Jiřího Hislera.
- Příloha 12:** Náčrt části divadelního dialogu psaného francouzsky, neznámého původu i datace.
- Příloha 13:** Přehled Valdštejnových objednávek hudebnin z Paříže od různých skladatelů.
- Příloha 14:** Titulní strana německého oslavného spisu mnichovohradištských kapucínů na jejich patrona Vincence z Valdštejna z roku 1755.
- Příloha 15:** Záznam z matriky o křtu Vincence z Valdštejna ke dni 16. července 1731.
- Příloha 16:** Záznam z matriky o sňatku Vincence z Valdštejna a Sofie ze Šternberka, uzavřený dne 24. dubna 1759.
- Příloha 17:** Záznam z matriky o úmrtí Vincence z Valdštejna dne 10. dubna 1797 v Třebíči.

Přílohy

Příloha 1

Rodinný portrét.

František Arnošt z Valdštejna s manželkou Marií Alžbětou, rozenou z Fürstenberka, a s dětmi. Nejstarší syn František Prokop, dcera Sofie a Vincenc jako dítě na kolenou matky, v bílé košilce a červenou šerpou.⁴⁸²

Datace: 1731–1732

Autorská fotografie, inventární číslo obrazu MH 10172,
Zámek Mnichovo Hradiště, 19. 4. 2024.

⁴⁸² Informace o obrazech jsou převzaty ze systému pro správu mobiliárních fondů z programu CastIS v. 2008 ve spolupráci se Zámek Mnichovo Hradiště.

CastIS v. 2008 je program, který vznikl na základě metodiky Národního památkového ústavu s ohledem na provozní požadavky správců majetku přímo na objektech. Přístup k datům je spravován systémem přístupových oprávnění. [online]. Dostupné z: <https://CASTIS - systém správy mobiliárních fondů> [18. 4. 2024].

Příloha 2

Vincenc z Valdštejna v hnědém oděvu. V jedné ruce drží svitek s malbou Adama a Evy u stromu poznání, kolem krku má zavěšený zlatý trojúhelník na černé stuze.

Datace: 1765

Autorská fotografie, inventární číslo obrazu MH 10192,
Zámek Mnichovo Hradiště, 19. 4. 2024.

Příloha 3

Rodinný portrét.

Vincenc z Valdštejna s manželkou Sofií, rozenou ze Šternberka, a s třemi dětmi, Marií Sofií, Leopoldinou a Arnoštem Filipem.

Datace: 1765

Autor: Franz Fahrenschon, Johann Patočka

Autorská fotografie, inventární číslo obrazu MH 10037,
Zámek Mnichovo Hradiště, 19. 4. 2024.

Příloha 4

Sofie z Valdštejna, rozená ze Šternberka, v modrých šatech s kožešinou.

Datace: 1762

Autor: pan Militz

Autorská fotografie, inventární číslo obrazu MH 10040,
Zámek Mnichovo Hradiště, 19. 4. 2024.

Příloha 5

Vincenc z Valdštejna v zeleném loveckém oděvu. Po jeho pravé ruce sedí pes s tmavými skvrnami.

Datace: 3. čtvrtletí 18. století

Autorská fotografie, inventární číslo obrazu MH 10016,
Zámek Mnichovo Hradiště, 19. 4. 2024.

Příloha 6

Vincenc z Valdštejna v modrém kabátci se stříbrným vyšíváním. Jeho tvář je zahalena v polostínu.

Datace: 18. století

Autorská fotografie, inventární číslo obrazu MH 15496,
Zámek Mnichovo Hradiště, 19. 4. 2024.

Příloha 7

Sofie z Valdštejna, rozená ze Šternberka, Vincencova manželka, v dámském jezdeckém kostýmu, pojmenovaném Amazone podle bájných Amazonek. Jedná se o první sportovní ženský oděv, který se objevil na počátku 18. století.

Datace: 2. polovina 18. století

Autorská fotografie, inventární číslo obrazu MH 10394,
Zámek Mnichovo Hradiště, 19. 4. 2024.

Příloha 8

Vincenc z Valdštejna je oblečen do červeného kabátce s černými okraji. Kabátec je kryt kyrysem.

Datace: 2. polovina 18. století

Autorská fotografie, inventární číslo obrazu MH 10540,
Zámek Mnichovo Hradiště, 19. 4. 2024.

Příloha 9

Kresba valdštejnského erbu.

Štít čtvrcený, první a třetí pole je modré se zlatým lvem ve skoku, druhé a čtvrté pole je zlaté s modrým lvem ve skoku. Erb byl obohacen roku 1621 o srdeční štítek s rakouskou dvouhlavou orlicí. Nad erbem je šlechtická koruna doplněná o pravděpodobně hermelínový plášť, po jehož stranách stojí dva andělé s modrozlatými křídly. V horní části obrázku je nápisová páska s textem: „SIGNAT ASO ES AQ AS NATA EONE P RP RA SQ E TESA TQ NS FORT S ERT.“⁴⁸³

⁴⁸³ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 4381, sign. VI – 122, Diplomy a privilegia.

Příloha 10

První strana soupisu vztahující se k vyhlášení moratoria (obročí) pro Vincence z Valdštejna. Obsahuje seznam věřitelů a jejich požadovaných částek. Datováno k roku 1771.⁴⁸⁴

The image shows a handwritten ledger titled 'Specification' in cursive. The header includes the name 'Vincenc Juniger' and the title 'Stallmeister'. The table lists various creditors and their amounts in a column on the right. The total amount at the bottom is 88794.

	Saldo zu Vincenc
Prohl. d. Vincenc Juniger	3000
B. Excellenz Herr Adam von Dietrichsdorff	29857.28
Prohl. d. Herr Joseph von d. d. d.	75000
B. Excellenz Herr Graf von Hohenhausen	12000
Prohl. d. Vincenc Juniger fidei Commisum	116000.30
P.P. Augustinus cum larga manica pro parte	88500
P.P. Benedictini in Emaus	45500
Prohl. d. Vincenc Juniger fidei Commisum	191500
Herr Heidek. d. d.	7000
Herr Leopold d. d.	6000
P.P. Societatis Jesu	20500
Herr Heidek. d. d.	14000
Herr Heidek. d. d.	2000
Herr Heidek. d. d.	13500
Herr Heidek. d. d.	17580
B.P. Benedictinum d. d.	7000
B.P. Dominiani	2000
Herr Heidek. d. d.	2000
Herr Heidek. d. d.	2000
Herr Heidek. d. d.	7000
Herr Heidek. d. d.	6000
Herr Heidek. d. d.	1500
Herr Heidek. d. d.	30000
Herr Heidek. d. d.	2200
Herr Heidek. d. d.	500
Herr Heidek. d. d.	1000
Herr Heidek. d. d.	1000
Herr Heidek. d. d.	7000
Herr Heidek. d. d.	18100
B.P. d. d.	57500
Herr Heidek. d. d.	7000
Herr Heidek. d. d.	7000
Summa	88794

⁴⁸⁴ Tamtéž, inv. č. 3510, sign. III-2/8, Vincenc z Valdštejna, zprávy od úředníků 1771–1795.

Příloha 11

Kresba zámku a jeho okolí z roku 1789 od Jiřího Hislera.

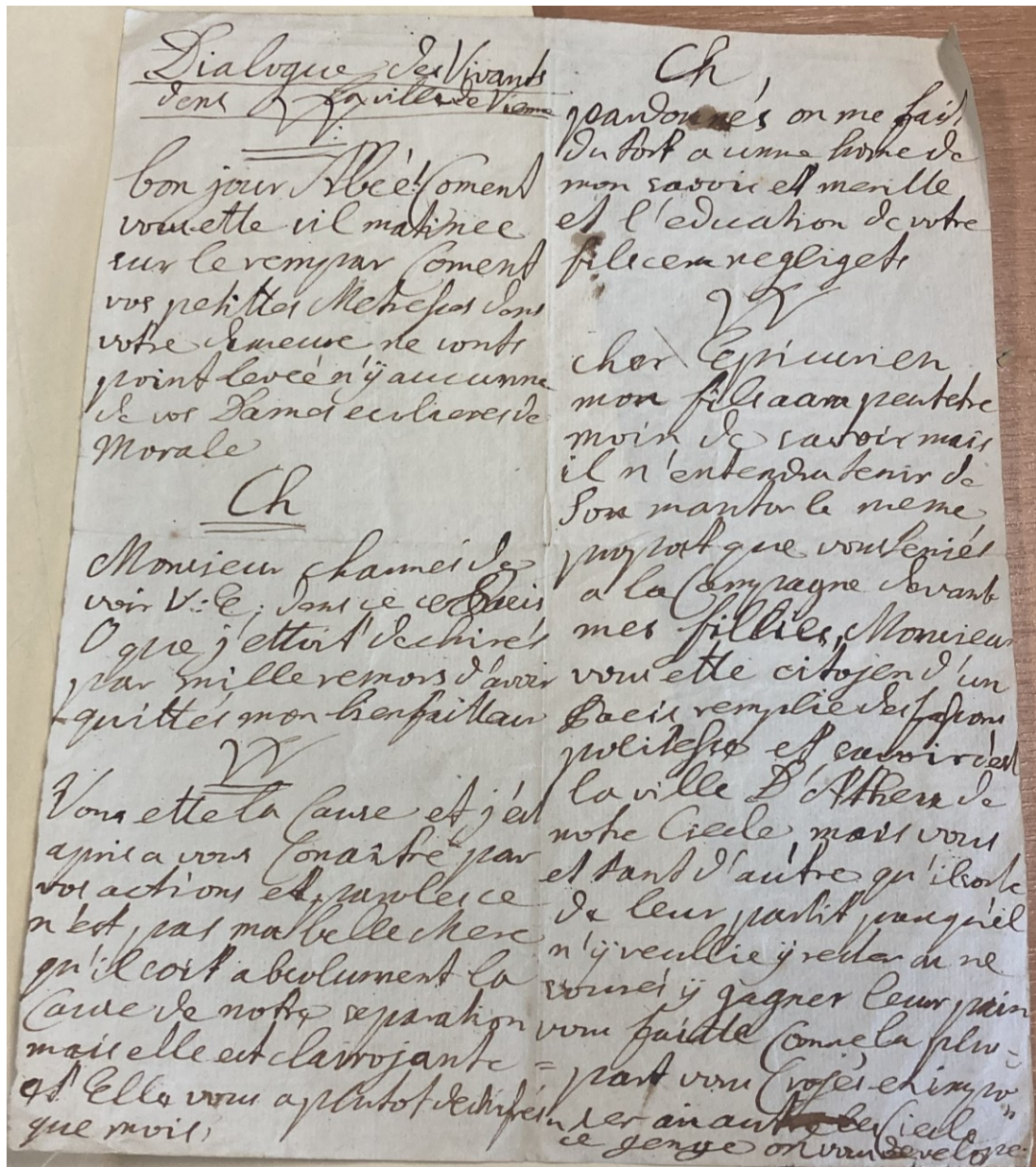
Kresba je uložena ve sbírkách Muzea města Mnichova Hradiště. Reprodukce je převzata pro účely diplomové práce z brožury *Zámek Mnichovo Hradiště*.⁴⁸⁵

⁴⁸⁵ Mojmir HORYNA – Květa KŘÍŽOVÁ – Eva LUKÁŠOVÁ, *Zámek Mnichovo Hradiště*, Praha 2013.

Příloha 12

Náčrt části divadelního dialogu psaného francouzsky neznámého původu i datace. Jedná se o satirický dialog mezi abbém Ch. a jeho excelencí W. Jeho excellence se vyptává abbého, jak si užívá večírek a co dělají metresy. Abbé se směšně vykrucuje a jeho excellence mu následně zakazuje vychovávat jeho děti.⁴⁸⁶

⁴⁸⁶ SOA Praha, f. RAV, inv. č. 3933, sign. VI-3/1/58, Různé dopisy Vincence z Valdštejna 1754–1822.

Příloha 13

Příloha dopisu ve francouzštině od abbého Buchholtze pro Vincence z Valdštejna ze dne 16. ledna 1776. Obsahuje přehled Valdštejnových objednávek hudebnin z Paříže od různých skladatelů.⁴⁸⁷

L'abbé Buchholz
p. 16. Jan 766

Note.

Le 21 Decembre 1765 est partie de Paris
une caisse qui contient differens oeuvres
en Musique gravee, Sçavoir:

Un oeuvre de Bugnani	12 [#]
Wanmaldor	12 [#]
Fueschi	12 [#]
Gossec	12 [#]
Hoffmann	9 [#]
Canabich	9 [#]
L'onzième oeuvre de Mari Authori	9 [#]
Les Quatuor de Hayden	9 [#]
Les Prios de Stamitz	9
<i>Somme</i>	93 [#]
<i>Depenses à Paris</i>	
Pour un fiacre de celui qui a été chargé de la Commission	3 [#]
Pour port de Lettres	2 [#] 10 ^s
Pour caisse et emballage	1 [#] 10 ^s
<i>Somme totale</i>	100 [#]

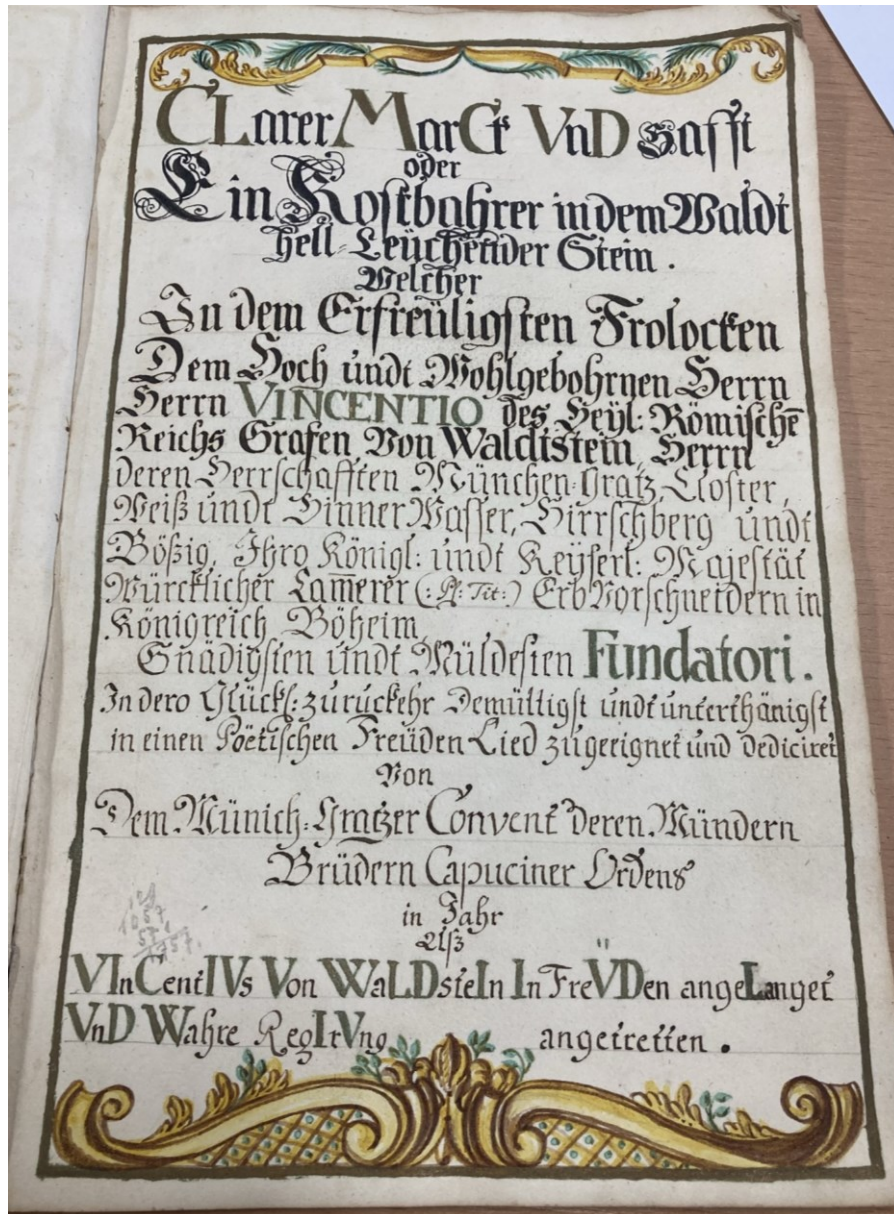
Cette caisse va par Strasbourg à Nuremberg et Elle peut
arriver ici à la fin du mois de Janvier.

Le transport depuis Paris jusqu'ici
se payera à la Douane de Brague
lorsque la caisse sera arrivée.

⁴⁸⁷ Tamtéž, inv. č. 4357, sign, VI-111/1, Korespondence Vincence z Valdštejna 1790–1796.

Příloha 14

Titulní strana německého oslavného spisu mnichovohradišských kapucínů na jejich patrona Vincence z Valdštejna z roku 1755. Obsahuje pozdější vpisek tužkou se špatným výpočtem datace.⁴⁸⁸

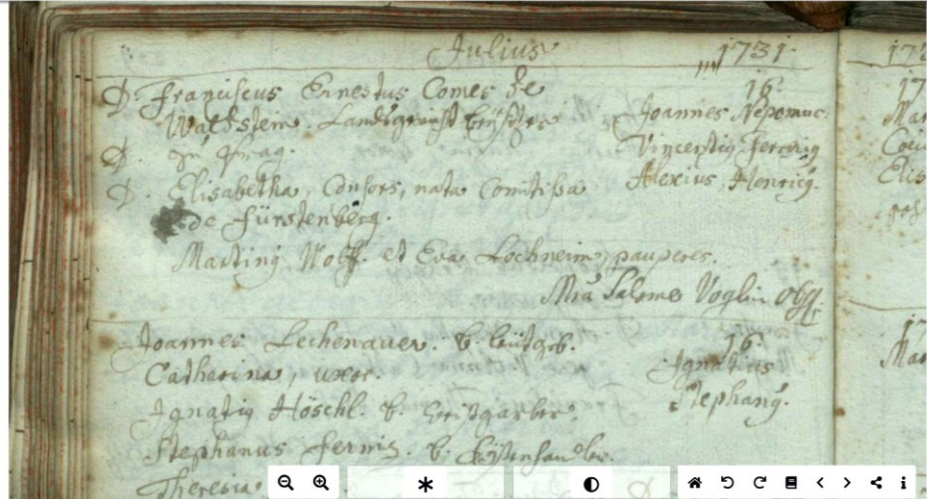
⁴⁸⁸ Tamtéž, inv. č. 338, Clarer March und Safft.

Příloha 15

Záznam z matriky narozených katedrály svatého Štěpána ve Vídni z let 1730–1732. Jedná se o záznam křtu Vincence z Valdštejna ke dni 16. července 1731.⁴⁸⁹

Matricula Online Bestände Landkarte Ortssuche Matricula unterstützen

Startseite / Österreich / Wien/Niederösterreich (Osten): Rk. Erzdiözese Wien / 01., St. Stephan (Stephansdom) / Taufbuch | 01-066

Matricula unterstützen Kontakt

Pfarre/Ort 01., St. Stephan (Stephansdom)
Signatur 01-066
Buchtyp Taufbuch
Datum von 1. Januar 1730
Datum bis 31. Dezember 1732

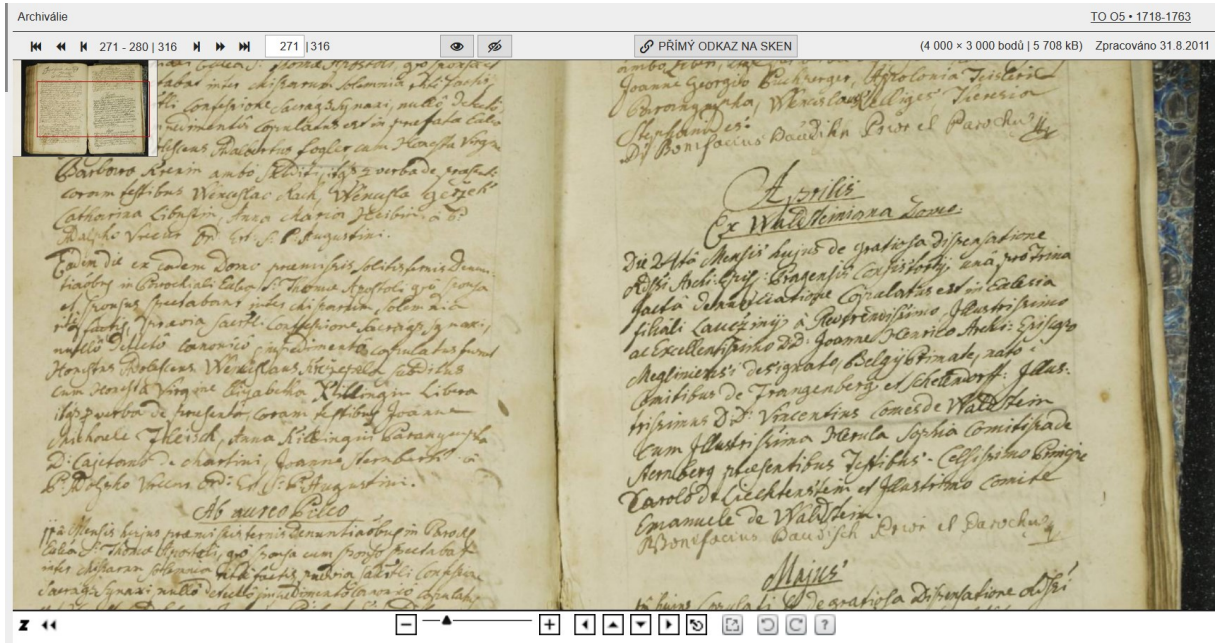
- 03-Taufe_0512
- 03-Taufe_0513
- 03-Taufe_0514
- 03-Taufe_0515
- 03-Taufe_0516
- 03-Taufe_0517
- 03-Taufe_0518
- 03-Taufe_0519
- 03-Taufe_0520**
- 03-Taufe_0521
- 03-Taufe_0522
- 03-Taufe_0523
- 03-Taufe_0524
- 03-Taufe_0525
- 03-Taufe_0526
- 03-Taufe_0527
- 03-Taufe_0528

⁴⁸⁹ *Matriken (1523–1938) 436 gesamt (50 angezeigt)* [online]. Dostupné z [www: 01., St. Stephan \(Stephansdom\) | Wien/Niederösterreich \(Osten\): Rk. Erzdiözese Wien | Österreich | Matricula Online \(matricula-online.eu](http://www.01., St. Stephan (Stephansdom) | Wien/Niederösterreich (Osten): Rk. Erzdiözese Wien | Österreich | Matricula Online (matricula-online.eu) [citace: 12. 1. 2024]

Příloha 16

Záznam matriky oddaných kostela svatého Tomáše na Malé Straně v Praze z let 1718–1763.

Sňatek Vincence z Valdštejna a Sofie ze Šternberka byl uzavřen dne 24. dubna 1759.⁴⁹⁰

⁴⁹⁰ Dostupné online:

<https://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=87A60BF9349749CCA2BA079C65AD88CF&scan=280#can280> (18. 3. 2023)

Příloha 17

Záznam z matriky zemřelých z kostela svatého Jakuba v Mnichově Hradiště z let 1789–1803. Vincenc z Valdštejna zemřel 10. dubna 1797 v Třebíči.⁴⁹¹

Mnichovo Hradiště 12

PROHLÍŽENÍ SNÍMKŮ NÁHLEDY POPIS KNIHY PŮVODCE POZNÁMKY

Geburtsort	Nro. des Taufb.	Namen des Verstorbenen.	Religion		Geschlecht.		Standort	Krankheit und Todesart
			Katholik.	Protestantisch.	Männlich.	Weiblich.		
1797	10	Vincenc z Valdštejna	1		1			
1797	12							
1797	17							
1797	26							
1797	31							
1797	36							
1797	41							
1797	46							
1797	51							
1797	56							
1797	61							
1797	66							
1797	71							
1797	76							
1797	81							
1797	86							
1797	91							
1797	96							

50% 1 40 173 1.81 MB Držet přiblížení Držet pozici

⁴⁹¹ Dostupné online: <https://ebadatelna.soapraha.cz/d/8823/40> (18. 3. 2023)